

Tartu Ülikool
Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut

**LASTE VÄÄRKOHTLEMISE JUHTUMITEST TEAVITAMINE
JA VÕRGUSTIKUTÖÖ**

Lõppraport

Kadri Soo, Kadi Ilves, Judit Strömpl

Tartu 2009

Sisukord

Sissejuhatas	4
1. Metoodika	5
1.1 Kvalitatiivse etapi metoodika	5
1.1.1 Andmekogumise ja -analüüsi protseduurid	5
1.1.2 Valimi kirjeldus	6
1.2 Kvantitatiivse etapi metoodika	6
1.2.1 Ankeedi koostamine ja küsitlusprotseduur	6
1.2.2 Ankeetküsitluse valim	8
1.2.3 Kvantitatiivsete andmete analüüsist	9
3. Kvalitatiivsete andmete analüüs	11
3.1 Mõisted. Lapse väärkohtlemine	11
3.2 Väärkohtlemisega seotud isikud	12
3.3 Väärkoheldud laste äratundmine ja sekkumine	13
3.4 Laste väärkohtlemise juhtumeid reguleerivad normatiivaktid	14
3.4.1 Laste väärkohtlemise juhtumite menetlemist reguleerivate normatiivaktide olemasolu	14
3.4.2 Vajadus spetsiaalsete regulatsioonide järele	17
3.5 Info liikumine väärkoheldud lapsest	18
3.5.1 Esmase info saamine	18
3.5.2 Info edastamine	20
3.5.3 Hinnang info liikumise efektiivsusele	23
3.6 Koostöö väärkoheldud lapse abistamisel	25
3.6.1 Teiste spetsialistide koostöö kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajatega	25
3.6.2 Lastekaitseametniku koostöö teiste spetsialistidega	27
3.6.3 Lastekaitse valdkonna väliste institutsioonide koostöö	28
3.6.4 Koostööd takistavad asjaolud	31
3.6.5 Kriitika lastekaitsetöötajate tegevuse aadressil	33
4. Kvantitatiivsete andmete analüüs	36
4.1 Lapse väärkohtlemise tähendus lastega tegelevate spetsialistide hinnangul	36
4.2 Oma töös väärkoheldud lastega kokkupuutumise sagedus	41
4.3 Hädasolevate inimeste abistamise põhimõte	42
4.4 Informatsiooni saamine ja edastamine väärkoheldud laste kohta	42
4.5 Väärkoheldud laste abistamist reguleerivad juhendid	47
4.6 Koostöö toimimine	50
4.7 Hinnangud tagasiside saamisele	51
4.8 Takistused väärkoheldud lapse abistamisel	52
4.9 Sekkumine viie näidisjuhtumi korral	54
4.9.1 Sekkumise vajalikkus	55
4.9.2 Sekkumise viisid ja kaasatavad isikud juhtumite kaupa	57
5. Normatiivaktide analüüs	68
5.1 Seadused ja määrused	68
5.2 Maavalitsuste koostatud normatiivaktid	78
5.3 Haridusasutuste dokumendid	80
5.4 Spetsialistidele mõeldud käsiraamatud ja juhendid	84
5.5 Informatsiooni kogumise, edastamise ja kodukülastuse lubatavus	87
Kokkuvõte ja järeldused	89

Lisad.....	97
Lisa 1. Intervjuu küsimused.....	97
Lisa 2. Ankeet.....	99
Lisa 3. Kvantitatiivse analüüsi tulemused ametite kaupa.....	107

Sissejuhatus

Erinevad lapsepõlve kohta läbiviidud teaduslikud uuringud tõestavad lapsepõlvetraumade jäädavat mõju isiksuse arengule, tema tervisele ning sellega seotud heaolule ja toimetulekule. Sellepärast pööratakse erinevates riikides, nende hulgas ka Eestis, erilist tähelepanu sellele, et ükski hädasolev laps ei jääks märkamata. ÜRO lapse õiguste konventsioonis on paika pandud lapse kõige üldisemad õigused, mille hulgas üks olulisem on turvaline kasvukeskkond. Paraku juhivad teaduslikud uuringud ja meedia tähelepanu sellele, et kaugelki mitte kõik lapsed ei oma sellist turvalist kasvukeskkonda. Sageli just need täiskasvanud, kes oma positsioonilt peaksid lapse turvalisuse ja heaolu eest hoolt kandma, kuritarvitavad seda positsiooni ning väärkohtlevad lapsi. Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse paragrahv 59 kohustab iga inimest teatama abivajavast lapsest. Terve rida ametkondi on kohustatud sellisele informatsioonile kiiresti reageerima. Seni veel puudub ülevaade, kuidas Eesti elanikud täidavad seadusega ettekirjutatud kohustust ning kuidas abivajavate laste abistamine praktikas toimub.

Sellest lähtuvalt oli käesoleva uuringu eesmärgiks välja selgitada, kuidas toimub Eesti lastekaitse praktikas väärkoheldud laste abistamine. Eesmärgi saavutamiseks sõnastasime järgmised uurimisküsimused:

- Kuidas määratlevad Eestis lastega tegelevad spetsialistid mõiste „lapse väärkohtlemine“ ja milliseid lapsi nad peavad väärkoheldud lapseks?
- Mida räägivad Eestis lastega tegelevad spetsialistid väärkoheldud laste märkamisest ja nendest teavitamisest?
- Kuidas kirjeldavad spetsialistid väärkoheldud lapse abistamist?
- Millised seadused ja regulatsioonid korraldavad väärkoheldud lapsest teatamist ja tema abistamist? Missugustest seadustest ja regulatsioonidest spetsialistid oma igapäevases töös lähtuvad?

Tänuõnad

Projekti meeskond tänab kõiki uuringus osalenud inimesi, kes oma töö kõrvalt leidsid aega ankeedi täitmiseks või intervjuus osalemiseks. Suur tänu ka Sotsiaalministeeriumi ametnikele Anniki Tikerpuule ja Andra Reinomäele kasulike nõuannete ja abi eest. Tänuõnad kuuluvad ka Tartu Laste Tugikeskuse juhataja Lemme Haldrele, Agnes Alvelale ja teistele inimestele, kes aitasid leida kontakte respondentidega.

1. Metoodika

Uurimus viidi läbi kolmes etapis. Esimesel etapil teostasime laste kaitset ja abistamist puudutavate seaduste, määruste, juhendite ja muude dokumentide analüüsi, et välja selgitada, kuidas neis on reguleeritud väärkoheldud lastest teavitamine, sekkumine ja koostöö erinevate institutsioonide ja spetsialistide vahel. Analüüsi olid võetud normatiivdokumendid nii riiklikul kui ka kohalikul asutuste tasandil, samuti ekspertide poolt välja töötatud soovituslikud juhendid.

Uuringu teisel etapil viisime läbi kvalitatiivsed individuaalintervjuud lastega tegelevate spetsialistidega. Kvalitatiivsete andmete alusel töötasime välja ankeetküsimustiku uurimuse kolmanda etapi, veebiküsitluse, jaoks.

1.1 Kvalitatiivse etapi metoodika

1.1.1 Andmekogumise ja -analüüsi protseduurid

Andmed koguti poolstruktureeritud süvaintervjuude käigus enamasti 2008. aasta sügisel. Kolm intervjuud tehti ka 2009. aastal. Intervjuukava oli eelnevalt ette valmistatud (vt lisa 1) ja teemadeks struktureeritud. Intervjuudes käsitlesime järgmisi teemasid:

- mõisted „lapse väärkohtlemine“ ja „sekkumine“ ning abivajava lapse äratundmine
- seadused ja regulatsioonid
- abivajava lapse kohta info liikumine
- lapse olukorra hindamine
- abi osutamise võimalused ning takistused laste abistamisel.

Kooskõlas kvalitatiivse intervjuu tavadega käsitlesime ettevalmistatud küsimusi paindlikult, jälgides siiski, et osalejatel oleks võimalus avaldada arvamust kõigi intervjuu teemade osas. Intervjuu alguses esitasime kõigile osalejatele küsimused: *Millised lapsed satuvad teie vaatevälja igapäevases töös?* ja *Mida teie jaoks tähendab lapse väärkohtlemine?* Edasine teemade järgnevus ja küsimuste valik sõltus konkreetsest intervjuusituatsioonist, osaleja ametist ja positsioonist. Näiteks ei olnud võimalik küsida identseid küsimusi erineva ametipositsiooniga lastekaitsetöötajatelt või psühhiaatril ja prokurörlt. Iga järgmine intervjuu oli unikaalne ka seetõttu, et küsitlejate teadmised uuritavast fenomenist täienesid, mis mõjutas esitatavaid küsimusi ja selle kaudu kogu intervjuueerimise protsessi. Sellest teadmisest lähtudes osalesid küsitlejad intervjuus võimalikult vähe, võimaldades vastajatel sekkumata seisukohti avaldada.

Kõik intervjuud transkribeeriti, venekeelsed intervjuud tõlgiti. Osalejate konfidentsiaalsuse huvides ei kuulunud transkribeerimisele isiku- ega kohanimed jms, mis võimaldanuks nende äratundmist. Andmed analüüsiti kvalitatiivset teemaanalüüsi ehk temaatilise interpretatsiooni meetodit kasutades (Ezzy 2002, Laherand 2008). Kvalitatiivne andmeanalüüs aitab kaasa interpretatsioonide ja kogemuste erinevuste identifitseerimisele erinevate intervjuueeritavate kirjeldustes ja intervjuusituatsioonides.

Teemaanalüüs püüab leida teemasid olemasolevate andmete “seest” (Ezzy 2002), mida võimaldab kaheetapiline kodeerimine.

1.1.2 Valimi kirjeldus

Valimi moodustamisel lähtusime põhimõttest, et sellesse kuuluksid erinevad spetsialistid, kes oma igapäevatöös võivad kokku puutuda väärkohtlemise ohvriks langenud lastega. Teiseks kriteeriumiks oli, et osalejad esindaksid erinevaid Eesti piirkondi ning linna- ja maaomavalitsusi.

Valimisse kuulus kokku 15 spetsialisti. Üks osaleja, kellega oli intervjuerimise kuupäev kokku lepitud, loobus osalemast. Intervjueritute hulgas olid järgmiste ametite esindajad: kooliõpetaja, kooli parandusõppe õpetaja (eripedagoog), lasteaiaõpetaja, kooli sotsiaalpedagoog, omavalitsuse lastekaitsetöötaja, noorsoopolitseinik, politseiametnik, lastepsühhiaater, erakorralise meditsiini töötaja, psühhoterapeut, prokurör, lastekaitse valdkonna vabatahtlik. Kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialistide oli osalejate hulgas neli. Nende arvukuse võrreldes teistega tingis amet, millega kaasneb suurem tõenäosus puutuda igapäevatöös kokku laste väärkohtlemise juhtumitega. Sotsiaalhoolekande seaduse järgi on omavalitsuse üheks ülesandeks vajadusel lapse seadusliku esindaja rolli võtmine ja lapse huvide kaitsmine suhetes kõigi teiste institutsioonidega, sh perega. Ühegi teise ameti esindajal ei ole seaduse järgi võimalik nimetatud ülesandeid täita. Osalenud lastekaitsetöötajad esindasid erineva suurusega valdu ja linnu.

Spetsialistid jaotusid üle Eesti, nii et Põhja-Eestist oli kolm, Lõuna-Eestist viis, Lääne-, Kesk- ja Ida-Eestist kaks spetsialisti. Neli intervjueritavat töötasid valdades, ülejäänud linnades. Kaks intervjuud viidi läbi vene keeles.

1.2 Kvantitatiivse etapi metoodika

1.2.1 Ankeedi koostamine ja küsitlusprotseduur

Käesoleva projekti kolmas etapp hõlmas ankeetküsitlust veebikeskkonnas. Küsimused koostasime eelnevate etappide tulemustele, eelkõige kvalitatiivsete intervjuude omadele tuginedes. Veebiküsitlus oli mõeldud täitmiseks erinevatele lastega töötavatele spetsialistidele, sealhulgas lastekaitsetöötajad, politseitöötajad, prokurörid, meedikud, õpetajad koolist ja lasteaia, koolide sotsiaalpedagoogid ja sotsiaaltöötajad jt. Seega pidi küsimustik olema koostatud nii, et see sobiks vastamiseks väga laiale spetsialistide spektrile, kaasa arvatud neile, kes, vaatamata meie oletustele valimi koostamisel, ei puutu oma töös kokku väärkoheldud lastega või kes ei pidanud probleemiga tegelemist oma ülesandeks. Kuna kõigile sobiva ankeedi koostamine oli keeruline, otsustasime, et küsimused puudutavad väärkoheldud lastest teavitamist, erinevate spetsialistide koostöö toimimist, sekkumist ja kaasnevaid probleeme üldiselt, mitte igale erialale spetsiifiliselt.

Ankeet (lisa 2) sisaldab selliseid teemasid nagu laste väärkohtlemise defineerimine, isiklik kokkupuude väärkoheldud lastega, väärkoheldud lapse kohta informatsiooni saamise viisid ning edastamine, väärkoheldud lapsest teavitamist ja lapse abistamist

reguleerivate juhendite olemasolu ja üldise juhendi vajalikkus, koostöö toimimine enda eriala ja teiste erialade spetsialistidega ning võimalikud puudused väärkoheldud laste abistamisel. Sekkumise viiside ja vajalikkuse väljaselgitamiseks esitasime ankeedis viis laste väärkohtlemise juhtumi kirjeldust ning palusime vastajatel hinnata, kas sekkumine oleks vajalik ning kuidas tuleks sekkuda. Viiest kirjeldatud juhtumist neli põhinesid reaalsel olukordadel, mida spetsialistid kvalitatiivsete intervjuude käigus kirjeldasid. Seega kajastavad ankeedis esitatud situatsioonid tegelikke probleeme ja olukorda Eesti ühiskonnas. Ankeedi lõpus palusime vastajal esitada mõned andmed enda kohta (sugu, vanus, amet, tööstaaž, haridus).

Ankeet koosnes peamiselt valikvastustega küsimustest, millest osa puhul oli võimalik lisada ka vabu vastuseid, kui loetus sobilikku varianti ei leidunud. Küsimustiku tegemisel konsulteerisime lastega töötavate/töötanud spetsialistide ja Sotsiaalministeeriumi ametnikega. Küsimustiku tõlkisime vene keelde, et kaasata valimisse inimesi, kelle eesti keele oskusest ei piisanud eestikeelse ankeedi täitmiseks.

Ankeetküsitluse läbiviimiseks kasutasime Sotsiaalministeeriumi veebiküsitluse programmi *Select Survey ASP advanced*. Enne küsitluse alustamist täitsid mitu inimest veebitesti, et proovida selle töökindlust ning andmete salvestumist Exceli faili. Antud vastuseid me lõppandmebaasi ei arvestanud. Veebiküsitlus toimus 17. detsembrist 2008 kuni 14. jaanuarini 2009. Kokku planeerisime saada 200 vastust. Lõplik valim sisaldas andmeid 394 inimeselt. Seega võib väita, et hoolimata pühadest õnnestus küsitlus hästi.

Kutse uuringus osalemiseks edastasime erinevatele spetsialistidele elektroonilise kirjaga, mis sisaldas lühidalt uuringu eesmärgi, vastamise õpetust ning linki nii eestikeelsele kui ka venekeelsele küsimustikule. Uuringus osalemine oli vabatahtlik ja anonüümne, st vastaja ei pidanud märkima ankeeti nime, samuti ei salvestanud programm andmebaasi isikuandmeid. Vastajal oli võimalik küsimustikule vastamine ka katkestada, sel juhul salvestas programm andmebaasi kõik seni märgitud vastused.

Spetsialistideni jõudmiseks kasutasime erinevaid ametkondlikke liste: näiteks politseitöötajate, perearstide, noorsootöötajate list. Osadele ametnikele ja spetsialistidele sai saadetud kiri ka otse (näiteks lastekaitsetöötajatele, ohvriabitöötajatele ja prokuröridele). Lastekaitsetöötajatele ja sotsiaaltöötajatele saatsime uuringuteate kahel korral: küsitlusprotsessi alguses ja 2009. aasta alguses, et need, kellel enne pühi vastamata jäi, saaksid seda teha uuel aastal.

Koolidele ja lasteaedadele saatsime kirja asutuste ametlikule meiliaadressile, mis on kättesaadav Eesti Hariduse Infosüsteemist. Kuna kõikidele koolidele ja lasteaedadele e-kirja saatmine tundus meile üle jõu käiv, siis saatsime kirja 60%-le koolidest (kokku 350 asutust) ning 40%-le lasteaedadest (216 asutust). Juhuvaaliku tegemisel lähtusime põhimõttest, et valim sisaldaks enam-vähem proportsionaalselt erineva õppekeelega ja erinevat tüüpi asutusi (koolieelne lasteasutus, algkool, põhikool, gümnaasium, lasteaed-kool, munitsipaal-, era- ja riigikool) erinevatest Eesti piirkondadest.

Valimisse planeerisime kaasata ka Tallinna lastehaigla ja Tartu Ülikooli kliinikumi lastehaigla tervishoiutöötajaid. Kuna haiglates on reeglits, et iga uuring läbib eetikakomisjoni, mis võtab aega, siis sai meie küsimustik nõusoleku alles küsitluse viimastel päevadel ja seetõttu on meedikute osakaal valimis väike. Perearstid, keda sai

kaasatud varem, ei olnud kahjuks väga aktiivsed vastajad. Samuti saatsime teate haiglates sotsiaaltööd koordineerivatele isikutele, kuid vastust ei saanud.

Vastamismäär ei saa me antud uuringu puhul arvutada, kuna ei ole teada, kui palju inimesi uuringu kohta e-kirja said. Samas oli umbes kümmekond isikut, kes andsid kirja või telefoni teel teada, et nad ei oska või ei saa veebiküsitlust avada. Kõiki, neid juhendati, mille järel osal küsimustik avanes. Lisaks selgus, et mõnel inimesel ei õnnestunud avada venekeelset küsimustikku, sest kirjepilt oli moondunud.

1.2.2 Ankeetküsitluse valim

Nagu eespool öeldud, oli küsitlusele vastajaid kokku 394, kellest kahjuks kõik ei täitnud küsimustikku lõpuni, kokku katkestas 155 inimest ehk 39%. Neist 12 inimest vastasid kõikidele küsimustele peale isiku kohta käivate andmete ankeedi lõpus, ülejäänud katkestasid vastamise varem. Meile saabusid ka mõned elektroonilised kirjad inimestelt, kes teatasid, et neil ei ole kokkupuudet väärkoheldud lastega ja nad ei pea seetõttu antud küsimustikule vastama. Näiteks kaks lastekaitsetöötajat põhjendas enda uuringus mitteosalemist sellega, et nende omavalitsuses ei ole väärkoheldud lapsi.

Eestikeelse küsimustiku täitis 368 (93%) ning venekeelse 26 vastajat. Kuna kõik vastajad ei täitnud ära enda kohta käivate andmete plokki, siis ei tea me kõigi respondentide sugu, vanust, staaži ega ametit. Neist, kes lisasid isikuandmed (237 respondenti), oli suurem osa naissoost (95%). Mehi oli kõigest 11. Neist viis töötas lastekaitseametnikuna ja kaks õiguskaitse valdkonnas, lisaks olid veel üks kooliõpetaja, koolijuht, meditsiinitöötaja ja lastekodu või turvakodu töötaja. Ühest küljest on selline sooline jaotus naiste kasuks arusaadav – valdav osa lastekaitsetöötajaid, õpetajaid ja meedikuid on naissoost. Teisest küljest tundub siiski, et lastekaitse ja laste väärkohtlemise teema on Eestis tugevalt naisametnike ja -töötajate pärusmaa, kuhu mehed väga ei tiku, ei taha sellel teemal sõna võtta või on siis naised virgemad ja kohusetundlikumad küsimustikele vastajad.

Tabelis 1 on esitatud vastajate ametialane jaotumine. Kõige rohkem oli valimis kohaliku omavalitsuse lastekaitse- või sotsiaaltöötajaid, kellest 29 oli lastekaitsetöötajad, 35 sotsiaaltöötajad, kelle tööülesannete hulka kuulub ka lastekaitsealane tegevus, 14 ainult sotsiaaltöötajad ning kolm vastajat kirjutasid enda ametiks sotsiaalosakonna juhataja (edaspidi käsitletakse neid ameteid koos lastekaitsetöötajana). Arvukalt osales kooli tugipersonali liikmeid, kelle seas oli 17 sotsiaalpedagoogi, 15 koolipsühholoogi, 3 koolisotsiaaltöötajat, üks meditsiinitöötaja, üks eripedagoog ja kaks tugi- ja parandusõppe õpetajat. Uuringus osales veel 33 kooli- ning 23 lasteaiapäetajat. Õiguskaitsetöötajate hulgas oli 7 prokuröri ja 10 politseinikku, tervishoiutöötajate seas aga 11 perearsti ja 3 muud meditsiinitöötajat.

Tabel 1. Respondentide jaotumine ametite järgi (N, %)

	N	%
KOV lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja	81	34,0
Õiguskaitsetöötaja	17	7,1
Kooliõpetaja	33	13,9
Koolijuht	6	2,5
Kooli tugipersonal	39	16,4
Tervishoiutöötaja	14	5,9
Psühholoog, nõustaja, psühhiaater	10	4,2
Lasteaiaõpetaja, -töötaja	23	9,7
Lastekodu, turvakodu töötaja	5	2,1
Noorsootöötaja	6	2,5
Ohvriabitöötaja	4	1,7
Kokku	238	100

Kolm neljandikku vastajatest oli erialase kõrgharidusega, 12%-l oli mitteerialane kõrgem haridus. Erialane keskeriharidus oli 17 (7%) ning mitteerialane 4 vastajal. Neli respondenti oli keskharidusega, kahel vastajal oli kõrghariduse omandamine pooleli ning kaks olid kaitsnud magistrikraadi. Kõigil uuringus osalenud prokuröridel, koolijuhtidel, tervishoiutöötajatel, psühholoogidel/nõustajatel ning lastekodu või turvakodu töötajatel oli erialane kõrgharidus. Päris mitmel lastekaitsetöötajal ja politseinikul puudus erialane kõrgharidus (tabel 2). Samuti olid enam kui pooled lasteaiapedagoogid erialase keskeriharidusega.

Tabel 2. Respondentide haridus ametite järgi (N; %)

	Lastekaitse-, sotsiaaltöötaja		Politsei-töötajad		Kooliõpetaja		Kooli tugipersonal		Lasteaia-õpetaja	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Magistrikraad	1	1,3	1	10	-	-	-	-	-	-
Erialane kõrgharidus	54	68,4	2	20	29	90,6	33	84,6	10	43,5
Mitteerialane kõrgharidus	14	17,7	6	60	2	6,3	3	7,7	-	-
Erialane keskeriharidus	1	1,3	1	10	1	3,1	1	2,6	13	56,5
Mitteerialane keskeriharidus	4	5,1	-	-	-	-	-	-	-	-
Keskharidus	3	3,8	-	-	-	-	-	-	-	-
Erialane kõrgharidus omandamisel	2	2,5	-	-	-	-	2	5,1	-	-

Vastajate vanus varieerus 22-st 67 eluaastani. Keskmine vanus oli 42 aastat. Antud erialal töötamise staaž ulatus ühest 44 aastani, keskmine oli 11 aastat.

1.2.3 Kvantitatiivsete andmete analüüsist

Kvantitatiivsete andmete analüüsimisel kasutasime kogu valimi vastuseid (sh ka nende vastuseid, kes ei vastanud lõpuni ega teatanud oma ametit), et saada üldine pilt oma töös lastega kokkupuutuvate inimeste arvamustest ja hinnangutest. Teiseks uurisime vastuseid ametite lõikes, kuna erinevate professionide esindajad puutuvad väärkoheldud lastega kokku erinevalt – neil on erinevad tööülesanded, teadmised ja väljaõpe. Kuna kõigi erialade esindajaid ei olnud vastajate hulgas piisavalt palju

põhjalikuma analüüsi teostamiseks, siis keskendusime peamiselt viiele professionile: lastekaitsetöötajad, kooli tugipersonal, kooliõpetajad, õiguskaitsetöötajad ja lasteaiaõpetajad. Samas rõhutame, et kuna ka antud erialade valim ei ole suur, ei saa tulemuste põhjal teha üldistusi kõikidele vastavas ametis töötavatele isikutele, vaid me saame rääkida uuringus osalenute arvamustest.

Andmete analüüsimisel kasutasime andmetötluspaketti SPSS for Windows 15.0. Analüüsimetoditena kasutasime valdavalt sagedusjaotusi ja risttabeleid, hii-ruut statistikut ning Studenti t-testi rakendasime seosetugevuste hindamisel.

3. Kvalitatiivsete andmete analüüs

Järgnevatel peatükkides esitame kvalitatiivsete intervjuude käigus kogutud andmete analüüsi tulemused. Andmestik on grupeeritud alateemadeks: mõisted, väärkoheldud laste äratundmine ja spetsialistide klientuuri kirjeldus; praktilist tegevust koordineerivad seadused ja regulatsioon; info liikumine abivajavast lapsest; spetsialistidevaheline koostööpraktika ning lapse edukaks abistamiseks olemasolevad võimalused ja takistused.

Kuna intervjuudes osalenud inimeste arv oli piiratud, võib vastaja äratundmine olla üpris lihtne. Konfidentsiaalsuse tagamise eesmärgil ei nimeta me inimeste töötamise piirkonda ja eriala üheskoos. Andmete esitamisel kasutame tsitaate intervjuudest, mille juures viitame vaid vastaja erialale. Tsitaadid on esitatud kaldkirjas, nende paremaks mõistmiseks on tekstist eemaldatud kõnekeelele spetsiifilised elemendid nagu kordused, üneemid, katkendlik kõne jms.

3.1 Mõisted. Lapse väärkohtlemine

Väärkohtlemise määratlemisel olid vastajate arvamused suures osas sarnased. Peaaegu kõik vastajad alustasid lapse väärkohtlemise seletamist psühholoogilisest/vaimsest väärkohtlemisest, mida siiski täideti erineva sisuga. Enamikule vastajatest tähendas vaimne väärkohtlemine emotsionaalset hooletussejätmist. Samas arvati, et vaimse väärkohtlemise alla kuulub ka lapse mitte piisavalt väärkas kohtlemine, nt oma arvamuse peale surumine, lapse arvamusega mitte arvestamine. Vaatamata sellele, et kõigepealt mainisid osalejad vaimset väärkohtlemist, mis nende arvates on lastele üsna ohtlik, väitsid nad, et rohkem tegeletakse ikkagi füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise juhtumitega.

Olenevalt erialast ja tööülesannetest keskendusid vastajad intervjuudes erinevatele laste kohtlemise viisidele. Lastekaitsetöötajad, politseinik ja prokurör keskendusid eelkõige füüsilisele ja/või seksuaalsele väärkohtlemisele, mis on kriminaalkorras karistatavad teod ning mille tuvastamine, faktiliste materjalide korjamine ja asja kohtule edasi andmine on üks nende tööülesannetest. Samas kõlas intervjuudes üldine arvamus, et tegelikult on kodudes ja ka lasteasutustes (lastekodud, koolid, lasteaiad) päris palju emotsionaalset ja ka muulaadilist väärkohtlemist, mida on äärmiselt raske tuvastada, eriti juhul, kui tegemist ei ole äärmise hooletussejätmisega. Näiteks peeti väärkohtlemiseks liigset vastutuse delegeerimist lastele või olukorda, kus laps on sunnitud olema vanematevahelise vägivalda tunnistajaks.

„Lapsed kannatavad ka siis, kui vägivald on vanemate vahel. Lapsed on tunnistajad. Või need juhtumid, kui vanemad arvavad, et laps on juba täiskasvanud ja annavad oma vanema vastutust lastele, lähevad välismaale tööle ja jätavad oma teismelisi lapsi üksinda või nooremate eest hoolitsema.“ (lastekaitsetöötaja)

Väga väikeste laste puhul on väärkohtlemiseks ka see, kui täiskasvanu sunnib jõudu kasutades last nt lasteaias midagi tegema:

„Selline väga väikeste – 2-3aastaste – laste peksmine lasteaias kasvataja poolt. Kasvataja sunnib lapsi magama, potile, topib kuuma putru suhu, sest ta peab sööma jne.“ (vabatahtlik)

Kõik intervjuueeritud spetsialistid jagasid ühist väärkohtlemise definitsiooni, mille võtab kokku järgmine tsitaat:

„Väärkohtlemine on igasugune emotsionaalse, füüsilise, seksuaalse kahju tekitamine.“ (prokurör)

Seejärel anti ka täpsustatud kirjeldusi: tutistamine, pekmine käte ja jalgadega, vitsa, rihma andmine, jõhker pekmine.

Väärkohtlemise määratlemisel kerkis üles üks oluline küsimus – piir, kust alates võib rääkida väärkohtlemisest.

„Mõned arvavad, et vägivald – see on selline kehavigastus, mille tõttu inimene ei saa käia, aga tegelikult vägivald on ka lihtsalt valu tekitamine, nt mingid näpistused, kõrvust tõmbamine, juustest sikutamine.“ (politseinik)

Selliseks võib pidada olukorda, kus seksuaalne akt ei ole veel toimunud, aga märgid selleks on vastaja hinnangul üpris selged:

„Nt see juhtum, millest mina räägin, et on üks mees, kellele meeldivad lapsed, väikesed tüdrukud teatud vanuses. Ta kutsub neid endale koju, paneb ukse kinni ja hoiab mingi aeg. Ta ei tee tüdrukutega veel midagi, aga asi läheb sinna suunas.“ (lastekaitsetöötaja)

Seksuaalse väärkohtlemise puhul mainiti ka: *„Tavaliselt võib olla ka niimoodi, et seksuaalne tegevus ei pruugi olla vägivaldne seotud.“* Kõik vastajad olid sama meelt, et seksuaalse sisuga tegevus, füüsiliselt vägivaldne või mitte, on igal juhul ränk lapse väärkohtlemine.

Terminite kasutamine sõltub erialast. Juristid, arstid, lastekaitsetöötajad kasutavad reeglina nii omavahel kui teiste spetsialistidega rääkides täpseid juriidilisi termineid, sest oluline on olla kindel, et kõik asjaga seotud pooled mõistavad ühtemoodi, millest on jutt.

„Kasutame enamasti juriidilisi termineid – need mis on siis koosseisulised asjaolud. Oraalne, vaginaalne, anaalne suguuhe. Kasutame löömine, piinamine, pekmine, tutistamine. Rihmaga löömine, sinikad, verevalumid. Kõik sellised mõisted, mis on seotud meie tööga. Võib-olla rahvalikke väljendeid nii palju ei kasuta.“ (lastekaitsetöötaja)

Seevastu lasteaiakasvatavad, õpetajad pigem väldivad juriidilisi termineid ning kasutavad tavalisi väljendeid nagu tutistamine, pekmine, karistamine, halb kohtlemine, laste sundimine jne. Politsei viitab koduvägivalla ja eriti laste füüsilise ja psühholoogilise väärkohtlemise latentsele iseloomule.

3.2 Väärkohtlemisega seotud isikud

Laste väärkohtlemisega seotud isikutest rääkides kerkis üles süüdlaste teema. Kohati üritati analüüsida laste väärkohtlemisega seotud nüansse. Uuringus osalejad mõistsid lapsekasvatamise keerukust, kus mingil tegevusel võivad olla erinevad tõlgendused. Intervjuudes süüdistati peamiselt vanemaid, kes on kas hoolimatud või närvilised ja ei oska lapsi kasvatada. Räägiti vihahoos jagatud löökidest, mis võib juhtuda ka siis, kui vanem mureseb liiga palju oma lapse pärast ega oska seda kuidagi teistmoodi väljendada:

„Näiteks kui laps hulgub ja teda polnud kodus mitu päeva ja siis ilmub koju ja vanem peksab teda jõhkralt läbi. Seda ta teeb tegelikult murest ja hirmust lapse pärast.“ (lastekaitsetöötaja)

Kõige rohkem probleeme valmistavad vastajate hinnangul sõltlastest vanemad, eriti emad, kellel on raske midagi ette võtta, sest nende elu reguleerib mõnuaine ja nad ei ole valmis oma elukorralduses muutusi tegema.

Lasteasutuses töötavate spetsialistide (sotsiaalpedagoog, lasteaiakasvataja, õpetaja) hinnangul toimub lapsi kõige negatiivsemalt mõjutav väärkohtlemine kodus. Koolis toimuva mõju ei osanud piisavalt hinnata ei uuringus osalenud õpetaja ega sotsiaalpedagoog, eriti ei usunud õpetajatepoolsesse väärkohtlemisse. Seevastu kõik teised küsitatud töid näiteid, kuidas institutsioonis töötav täiskasvanu kasutab lubamatuid võiteid lapsega suheldes. Näiteks üks lastekaitsetöötaja mainis salapäraselt lastekodus toimuvat väärkohtlemist, kuid samas lisas, et lastekodu probleeme lahendavad lastekodud ise, tema sinna ei sekku.

Arvulised andmed väärkoheldud laste kohta erinevad ametkonniti. Lastekaitseamet reeglina ei kogu statistilisi andmeid, küll registreerib ja avab toimikuid abi vajavast lapsest. Toimikute kaudu on võimalik saada teada, kui palju on lapsi, kelle probleemidega tegeletakse. Politsei kogub klassikalist statistikat registreeritud avalduste alusel.

„Viimasel ajal hakati koguma ka nimelt seoses alaealistega. Omavalitsuses (nimi välja jäetud – autori märkus) oli fikseeritud nt viimase 8 kuu jooksul 35 vägivaldajuhtumit, milles viies olid alaealised ise väärkohtlejad. On uus peatükk „Süüteoed perekonna ja alaealiste vastu“, selle puhul on üks juhtum registreeritud. Paragrahv 169 „Lapse ülalpidamise kohustuse rikkumine“, mille kohta on ka statistikat, aga minuni veel ei ole jõudnud, sest sellega tegeleb üks minu kolleeg.“ (politseinik)

Samas ei ole päris selge, kas kõik info jõuab registrisse. Nt kui probleem on olukorda hindama läinud ametniku arvates väike, võidakse seda mitte registreerida, kuigi kohal käiakse. Intervjuus toodi näide, kus politseinik, kes märkas joobes ema kolmeaastase lapsega, ei sekkunud ise, vaid ainult teavitas lastekaitset. Lastekaitsetöötaja otsis ema ja lapse üles ning pakkus lapsele abi. Statistika seisukohalt on sellised juhtumid piiripealsed ja seega pole kindel, kas statistika peegeldab kõiki ohusolevaid lapsi.

3.3 Väärkoheldud laste äratundmine ja sekkumine

Üldiselt avaldasid vastajad intervjuudes lootust, et inimesed tunnevad väärkoheldud lapsed ära intuitiivselt teatud märkide järgi. Tõdeti erinevusi füüsilise, seksuaalse ja emotsionaalse väärkohtlemise märkide vahel. Kui mõiste määratlemisel alustasid vastajad psühholoogilisest väärkohtlemisest, siis märkide osas on kõige lihtsam tuvastada füüsilist väärkohtlemist. Vastajate hinnangul ei ole probleem isegi niipalju väärkoheldud lapse äratundmises, vaid ühelt poolt piiride tõmbamises väärkohtlemise ja normaalse käitumise määratlemisel, teisalt aga oma õiguste osas. „Kui ma näen, et laps on kannataja, kas mul on õigust sekkuda või kuidas sekkuda?“ – see küsimus kõlas paljudes intervjuudes, kui räägiti tavainimesest n-ö möödamineja seisukohalt. Taolised küsimused tõusevad eriti lasteasutustes (lasteaed, kool) töötavatel pedagoogidel. Lastekaitsetöötajad omalt poolt juhtisid tähelepanu faktile, et lastega tegelemisel esineb väga palju kahtlusi ja kõhkli, mida on raske ühemõtteliselt

hinnata ja määrata. Nagu on piiripealsed teod, mille kohta on raske öelda, kas see on juba väärkohtlemine või jõu kasutamine suurema õnnetuse ärahoidmiseks (vt eelnevalt juba viidatud juhtumit lapse hulkumisele järgnevast peksmisest). Samas võib juhtuda, et ebakompetentne sekkumine või probleemiga tegelemine raskendab lapse olukorda. Lugudes, mis kõlasid intervjuude ajal, räägiti palju sellest, kuidas laps sai teist korda kahjustatud just siis, kui kuritegu oli tuvastatud ja teda kutsuti politseisse ülekuulamisele. Vt nt psühhiaatri lugu seksuaalselt väärkoheldud lapsest, kelle käitumishäired ilmnesisid pärast politsei ülekuulamist. Sarnasest juhtumist rääkis ka üks uuringus osalenud lastekaitsetöötaja, kes kirjeldas ebaprofessionaalset kuriteo menetlust, mille käigus seksuaalses väärkohtlemise laps-ohver langes teist korda väärkohtlemise ohvriks.

Sekkumist mõistsid praktiliselt kõik vastajad ühtemoodi: see on olukorra muutmine paremaks. Vähemalt sekkumise eesmärk on selline. Edaspidised tõlgendused varieerusid erinevate ametite esindajate lõikes. Ühed arvasid, et juba esimene kontakt perega on sekkumine, sest ka jutuaajamine võib muuta olukorda paremaks. Praktiliselt kõik vastajad rõhutasid, et sekkumine on positiivne ning algul püütakse kasutada positiivseid, s.o perekonda abistavaid meetodeid. Nende hulgas mainiti vestlust, informatsiooni andmist olemasolevatest teenustest, ressursside kasutamisest. Lastekaitsetöötajad seletasid, et sageli on vanemad hädas oma probleemidega (nt lahusus) ja need isiklikku laadi probleemid jätvavad jälje ka suhtesse lapsega. Nendel juhtudel peaks just lastekaitsetöötaja olema isik, kes juhhib tähelepanu, kuidas need probleemid võivad lastele mõjuda, toetab vanemat, soovib minna psühholoogi juurde või kasutada mõnda teist teenust.

Kui sellest ei piisa, siis võetakse kasutusele rangemad meetmed. Ida-Virumaal töötava spetsialistiga tulid kõige rohkem jutuks selliste üksikemade probleemid, kes tarbivad liiga palju alkoholi või on narkomaanid. Nende puhul on vastaja hinnangul üpris lootusetu oodata positiivseid muutusi. Samas on ka selge, et ametniku lootusetus takistab kliendil motivatsiooni leidmist ja end positiivse, muutumisvõimelisena nägemast. Sellega tagab ametnik isiku säilimise kliendina.

Sekkumist mõistavad erinevad erialaspetsialistid ka erinevalt, mis on loomulikult seotud nende tööülesannetega. Nt politsei reageerib kiiresti:

„Läksime korterisse, kus oli kolm väikest last. Nad olid poolpaljad, korter oli läbi külmunud, igal pool mustus ja lastel polnud riideid, lapsed olid näljased. Loomulikult ma kohe korjasin need lapsed kokku, panin nendele ümber teki, mida leidsin korteris ja viisin nad turvakodusse. /.../ Sellest hetkest, kui nad olid juba turvakodus, mina rohkem nende lastega ei tegele. Siin lõpeb minu töö ja algab sotsiaal-või lastekaitsetöötaja töö.“ (politseinik)

3.4 Laste väärkohtlemise juhtumeid reguleerivad normatiivaktid

3.4.1 Laste väärkohtlemise juhtumite menetlemist reguleerivate normatiivaktide olemasolu

Intervjuu käigus küsisime vastajatelt, milliseid laste väärkohtlemise juhtumite menetlemist korraldavaid seadusi, määrusi, regulatsioone või juhiseid nad teavad ja ise kasutavad. Seadustest mainiti kõige sagedamini lastekaitseadust,

perekonnaseadust, sotsiaalhoolekande seadust ning karistusseadustikku. Vähem märgiti erinevaid menetlusseadustikke, EV põhiseadust, põhikooli- ja gümnaasiumiseadust, koolieelse lasteasutuse seadust, alaealise mõjutusvahendite seadust ja ÜRO lapse õiguste konventsiooni. Siinjuures tuleb nentida, et seadusi teadsid loetleda peamiselt need ametiisikud, kelle töös on seaduste tundmine ja nende järgimine väga tähtsal kohal (lastekaitsetöötajad, prokurör, politseinik).

Õiguskaitseorganites töötavad ametnikud lähtuvad väärkoheldud laste kaitsmisel ja abistamisel peamiselt karistusseadustikust.

„Ütleme nii, et minu põhiline töövahend on loomulikult karistusseadustik. Me oleme kursis kõik lastekaitseadusega; niivõrd kuivõrd alaealiste mõjutusvahendite seadusega, sellega puutume kokku; sotsiaalhoolekande seadusega niivõrd kuivõrd me teatame nendest väärkoheldud lastest lastekaitsetöötajatele.” (prokurör)

Lastekaitsetöötajad teadsid öelda, et nemad juhivad peale (eespool märgitud) seaduste veel erinevatest ministrite ja kohalike omavalitsuste määrustest ja regulatsioonidest, nagu näiteks eestkoste määramise, hoolduspere lepingu koostamise, turvakodusse suunamise, lapse perekonnanime muutmise ja alaealise pärandvaraga seotud tehingute kord.

Lastekaitse spetsialistid kurtsid oma töö alareguleerituse ja konkreetsuse puudumise üle. Enamik vastajaid eitas eraldi (kirjalike) juhiste olemasolu väärkoheldud lapsest teavitamise ja tema abistamise kohta ja seda nii asutusesiselt, kohaliku omavalitsuse kui ka riiklikul tasandil. Tunnistati ka, et seadustes on vasturääkivusi ja seetõttu puudub selgus, mida lastekaitsetöötaja peab tegema, kui temani jõuab info abivajavast lapsest.

„Sellist kirjalikku formaalset dokumenti ei ole. Ja seda ei ole ka riiklikul tasandil. Ei ole välja töötatud suuniseid.” (lastekaitsetöötaja)

„Üldiselt ei ole reguleeritud. On teavitamise kohustus antud.” (lastekaitsetöötaja)

Valimisse kuulunud kooli sotsiaalpedagoog teadis lisada, et neil on koolis tugi- ja parandusõppe osakonna arengukava, mis on osakonna enda poolt kokku pandud ning sisaldab punkti selle kohta, keda väärkohtlemise probleemiga lapsest teavitatakse. Kuid see ei ole üldine nõue, vaid pigem konkreetse kooli isiklik initsiatiiv.

„Koolis on olemas kohe oma sekkumisstrateegia küll. Meil on tugi- ja parandusõppe osakond ja osakonnal on oma arengukava. Ja selle arengukava üks osa ongi see, kuhu ja mis probleemide korral kellele teatamine käib. Seal on kolm erinevat varianti: õpijõudlus, puudumine ja käitumuslikud asjad, kus all on õigusrikkumised ja väärkohtlemine.”

Tavaliselt eksisteerivad erinevate spetsialistide ja ametkondade vahel infovahetuse ja koostöö kohta suusõnalised kokkulepped, mis on paika pandud kas ümarlaudadel või baseeruvad isiklikel tutvustel. Peaaegu kõik lastekaitsetöötajad mainisid asutusesiseseid suulisi kokkuleppeid selle kohta, millise probleemiga lapsi kuhu suunatakse. Näiteks väärkohtlemise juhtumid suunatakse edasi politseisse.

„Meil on oma sisene suusõnaline kokkulepe, et kõik juhtumid, mis on lapse väärkohtlemine, mis meie arvates nõuab sekkumist, need antakse üle politseile. Politsei siis tegeleb selle asjaga edasi.” (lastekaitsetöötaja)

„Tähendab, meie oleme selle paika pannud meie linna ümarlinal koos prokuröriaga /..? Meie oleme kokku leppinud, et meie teatame kas kohalikule lastekaitsetöötajale, kes peab seda asja edasi teatama, või siis politseile. Ja see on teada ju, et lastekaitsetöötaja peab sellega edasi tegelema. Tema ülesanne on siis seda infot kontrollida, mis meilt tuleb, ja siis politseile seda edasi anda. On teada, et selline ring on olemas.” (terapeut)

Intervjuueeritud kooli- ja lasteaiaõpetaja olid kõige vähem kursis laste väärkohtlemise juhtumeid reguleerivate normatiivaktidega või nende olemasoluga. Samuti ei teatud ühestki asutusesisesest juhendist, mis ütleks, mida lapse väärkohtlemise ilmsiktulekul teha. Pedagoogide teadmatust normatiivdokumentide olemasolust võib viidata sellele, et neid koolis tõesti ei ole või kui on, siis nende sisu ei tutvustata (piisavalt) asutuse töötajatele. Samas usuvad õpetajad, et tugipersonal (psühholoog, sotsiaalpedagoog, meditsiiniõde jt) on kompetentsed selliste juhtumitega tegelema.

„Ma ei tea, kuidas meil on koolis. Ei tea! See on nii iseenesest mõistetav. Meil on need inimesed olemas ja nad on nii omaks saanud koolis, et me julgeme igasuguste probleemidega nende poole pöörduda.” (õpetaja)

Seaduste ja juhendite nimetamisega jäi hätta ka kooli parandusõppe pedagoog. Ta tunnistas, et ei ole ise neid lugenud ega oska täpselt ka nende nimesid öelda. Kindlalt teadis ta, et põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sätestab lapse õiguse saada võimetekohast haridust. Veel teadis ta märkida karistusseadustikku, aga seadust, mis reguleeriks sekkumist füüsilise väärkohtlemise korral, ta mainida ei osanud. Asutusesiseste regulatsioonide või juhendite olemasolu eripedagoog küll eitab, kuigi tunnistas kohe, et ta pole ka päris kindel.

„Ma arvan, et ei ole. Vähemasti ma ei ole näinud, et kuskil oleks olnud või räägitud.“

Juhendite olemasolu eitab ka lastepsühhiaater, kes oma töös väärkoheldud laste abistamisel käitub suuliste kokkulepete, sisemiste tõekspidamiste ja meediku eetika järgi. Seevastu erakorralise meditsiini töötaja teab loetleda kiirabiseadust (võimalik, et vastaja pidas silmas tervishoiuteenuste korraldamise seadust, sest eraldi kiirabiseadust Eestis ei ole), päästeteenistuse seadust ning vihjab ka olemasolevatele juhenditele, mis kiirabibrigaadi tööd reguleerivad. Lisaks viidab spetsialist, et lastekaitseaduses sätestatu kehtib ka nende kohta, tõenäoliselt pidas intervjuueeritav silmas hädasolevast lapsest teavitamise kohustust.

„Me lähtume oma töös EV seadustest, kiirabi ja oma kutse-eetikast. Kiirabiseadusest, päästeteenistuse seadusest. Meil on pandud ette kindlad raamid. Mõningaid olukordi oleme lahendanud ise. Aga lastekaitseadused kehtivad meile nagu igale vabariigi kodanikule. Aga jurist ei ole. Sellist koolitust oleks täitsa vaja. /..? Mingisugused juhendid on, aga ma ei mäleta täpselt. Töös kujuneb välja oma.“ (erakorralise meditsiini töötaja)

Kokkuvõtvalt öeldes kurtsid vastajad selge informatsiooni puudumise üle. Formaalselt on küll olemas kohustus teatada abivajavast lapsest, kuid ei ole reguleeritud kellele ja kuidas tuleb teatada. Üks vastaja tõi välja paralleeli, et näiteks telefoninumber, mille kaudu saab kiiresti laenu võtta, ripub igal pool avalikes kohtades üleval ning seda reklaamitakse meedias, kuid mitte kuskil ei ole informatsioon väljas, mida teha, kui näed, et vanem lööb last avalikus kohas, raputab teda või karjub tema peale. „Isegi kasse ja koeri kaitstakse rohkem kui lapsi.“ (lastekaitse valdkonna vabatahtlik)

3.4.2 Vajadus spetsiaalsete regulatsioonide järele

Enamik vastajatest nentis, et konkreetsed informeerimist ja menetlemist korraldavad juhised oleksid vajalikud.

„Ma arvan, et see oleks väga vajalik. Ja me oleme juba aastaid oma tiimiga rääkinud ja see peaks olema dokumentidega reguleeritud, et kõik see oleks nagu ühtlane. Tegelikult ikkagi on /.../ väga palju sotsiaaltöötajaid, kes ei oska ikkagi käituda väärkohtlemise puhul. Kui neil oleks ikkagi see käitumisjuhend täpselt ees, et ma pean tegema selles olukorras nii ja naa, ma arvan, et see asi oleks teistmoodi. See oleks väga vajalik asi.“ (terapeut)

„Vot selliseid konkreetseid juhendeid ei ole. Ja samas ka omavalitsuse töötajale või sotsiaaltöötajale, nad peavad seisma lapse õiguste eest ja kaitsma last.“ (lastekaitsetöötaja)

Juhendi olemasolu on vajalik eelkõige seetõttu, et kodanikud või lastega tegelevad töötajad ei tea tihti, mida teha, kui avastavad lapsel väärkohtlemise jälgi. Nad ei ole kindlad, kas neil on üldse õigus/kohustus sekkuda, nad ei tea, kelle poole pöörduda, keda peaks teavitama, ja kas pöörduda suuliselt või kirjalikult. Järgnevas näites tunneb üks lastekaitse spetsialist tõsist muret koolitöötajate teadmatuse üle sekkumisel laste väärkohtlemise juhtumi puhul. Tema arvates võib selline segadus viia välja selleni, et väärkoheldud lapsest ei teavitatagi.

„Sama on ka koolidega. Ei ole koolidel mingeid juhiseid, mida peaks tegema, kui on näha, et last on löödud, tal on kahtlaselt sageli sinikad kohtades, kuhu ei kuku. Ei ole seda, mida siis teha, kelle poole pöörduda siis. Kas see on minu kohustus või ei ole minu kohustus. /.../ et kui ma näen siin mingit sinikat, forbid, kas mul on õigus saata laps perearsti juurde või ei ole. Kas mul on õigus teatada lastekaitsetöötajale või ei ole. Kas piisab telefonikõnest või ei piisa ja kui midagi kirjalikult peaks tegema, siis ma üldse loobun.“ (lastekaitsetöötaja)

Lisaks leitakse, et antud regulatsioon peaks kindlaks määrama keske spetsialisti, kes jääb kogu juhtumit koordineerima ja kellele kogu info kokku jookseb, ja/või kes on vastutaja erinevatel etappidel. Samuti peaks juhend kehtestama tagasiside andmise kohustuse. Oli ka arvamus, et võiks olemas olla käsiraamat, mis sisaldaks konkreetseid juhiseid erinevat laadi juhtumite lahendamiseks.

„Selline üldine käsiraamat võiks olemas olla küll, näiteks Tartu Tugikeskuse poolt koostatud ja sisuks konkreetsed näited konkreetsete olukordade tarvis. Tartu Tugikeskus on ilmutanud mitmeid sellealaseid raamatuid nii eesti kui vene keeles /.../, kuid kokkuvõtlikku käsiraamatut ei ole.“ (politseinik)

Sotsiaalpedagoog nentis, et kooli ja lastekaitse vaheline koostöö on nõrgalt reguleeritud, mistõttu võib tekkida vaidlus, milline lastega seotud probleemi lahendamine peab olema kooli või omavalitsuse sotsiaaltalituse rida.

Valimis oli ka paar vastajat, kes arvasid, et konkreetsel juhendil ei ole erilist mõtet, sest tähtis on ikkagi empaatia ja isiklik vastutustunne, mida juhend ei asenda. Kooli eripedagoog väitis, et vanemad õpetajad ei ole õppinud, millised on väärkohtlemise märgid, kuid neil on isiklik kogemus ja empaatia, mis aitab neil väärkohtlemist märgata. Samas lisas ta, et koolis on korraldatud koolitusi teemal, kuidas tulla toime käitumishäiretega lapsega, aga väärkoheldud lastega tegelemise kohta neid olnud ei ole.

3.5 Info liikumine väärkoheldud lapsest

3.5.1 Esmase info saamine

Järgnevalt analüüsime ametite kaupa, kellelt saadakse infot väärkoheldud lapse kohta.

Politseinik/prokurör. Politsei vaatevälja jõuavad tavaliselt füüsiliselt ja seksuaalselt väärkoheldud lapsed, kuna need väärkohtlemise liigid on kriminaalkorras karistatavad. Vastavalt sellele eristatakse ka info saamise allikaid. Füüsilise vägivalla juhtumitest teavitavad peamiselt õpetajad, kooli sotsiaalpedagoogid, lasteaiakasvatajad ja arstid. Haiglatega laekub info üledoosiga või raputatud laste kohta. Haiglatega on teavitajaks tavaliselt sealne sotsiaaltöötaja, kes edastab info politseile otse või siis omavalitsuse lastekaitsetöötaja kaudu. Info väärkoheldud lapse kohta saabub politseisse või prokuröri ka lastekaitsetöötajatelt.

„Kui varem oli infoandjaks laps ise, pöördudes abipalvega politseisse, siis nüüd annavad infot ka koolid ja sotsiaaltöötajad, koostöö toimib. /.../ Üldiselt saame me infot kõigilt, kes lastega kokku puutuvad – pedagoogid, lasteaiakasvatajad, sotsiaaltöötajad, naabrid.“ (politseinik)

Seksuaalse väärkohtlemise ohvrite kohta saabub info prokuröri arvates kas vanematelt või koolipsühholoogilt.

„Liigub see info niimoodi, et füüsilisest väärkohtlemisest teatavad meile tavaliselt õpetajad, kooli sotsiaalpedagoogid, arstid, kui on peksmisjärgi ja keegi ei ole veel teatanud, kasvatajad. /.../ Haiglad teatavad, kui tulevad üledoseeritud lapsed, raputatud lapsed. Ikka teatatakse. Seksuaalse väärkohtlemisega on teisiti. Oleneb vanusest; teatajaks on kas üks vanematest või ka koolipsühholoogid.“ (prokurör)

Lapsed ise on tulnud politseisse väärkohtlemisest teatama väga harva. Vastajad tõid paar näidet, kus lapsed on omal algatusel läinud abi otsima. Ühel juhul oli väärkoheldud laps oma sõbra vanemate abil jõudnud politseini, teisel juhul olid probleemse käitumisega noored teavitanud politseid oma vanemate karistamisaktsioonidest rohkem viha ja kättemaksu pärast. Valimis olnud noorsoopolitseinik jutustab, kuidas nad koguvad ka ise informatsiooni, näiteks külastades koole ja rääkides personali ja õpilastega. Politseinik peab lastega vestlusi heaks preventiivseks meetodiks. Praegusel hetkel on märgitud tegevus suure töökoormuse ja lisaülesannete tõttu jäänud pigem tahaplaanile.

„Info kogumiseks me külastame näiteks koole, hetkel saame seda teha täpselt 45% harvem kui varem – see aeg kulub nüüd liiklusjärelvalve ja heakorra valvamise tööle. Samas oleks koolide külastamine oluline, sest koolides asuvad varjatud motiivid, koolides ei tulista ju huligaanid, vaid tasased ja tagasihoidlikult käituvad koolilapsed, kes kannavad endas varjatud agressiooni, mille on võib-olla kogunud koduvägivallast, koolivägivallast – see kõik jääb ju varju. Hetkel me saame toetuda seni kogutud informatsioonile, kuid põlvkonnad vahelduvad kiiresti, praegu oleks vaja külastada koole, mitte ainult koostada protokolle, vaid vestelda lastega, küsida, kuidas neil üldiselt läheb. Jah, see võib olla lapse ja ta pere eraellu sekkumine, kuid samas võiks mittesekumist nimetada ükskõiksuseks.“ (politseinik)

Politseitöötaja teeb oma jutu kokkuvõtteks ettepanku luua eraldi teenistus, mis koondaks ühte asutusse erinevad spetsialistid, et pakkuda sellise instantsi kaudu lapsele igakülgset abi.

Lastekaitsetöötaja. Osa lastekaitsetöötajate arvates on kool ja kooli sotsiaalpedagoog olulisemateks info saatjateks. Ilmselt on aga spetsialistidel erinevad kogemused, sest mõned lastekaitsetöötajad olid erimeelt. Näiteks üks lastekaitsepeetsialist leiab, et „koolid ei ole tavaliselt teatanud, nemad suunavad lapsi alaealiste komisjoni“. Arvatavasti see, kuhu kool oma probleemseid õpilasi suunab, sõltub sellest, kuidas kool määratleb õpilaste probleemset käitumist ning milline on kooli ja lastekaitsetöötaja omavaheline koostöö. Teiste informeerijatena märgitakse lasteaedasiid, tugiperesid, lastekodusid, naabreid, lapse lähedasi või politseid, prokuratuuri ja kohut. Üsna harva on teatajateks meedikud.

„Tuleb koolist, naabritelt. Lähedastelt. Väga tihti vanemad ise pöörduvad erinevate probleemidega. See teemade ring ja tegevuste ring on suhteliselt lai. Kusjuures see, et mingi info tuleb politseist, mingi info tuleb kohtutelt, pöörduvad, kaasavad protsessidesse.“

Üks lastekaitsetöötaja lisab veel, et mõnikord on nad hoolitsuseta jäetud lapsest saanud teada ka registritest. Täpsemalt öeldes on tegemist juhtumitega, kui vanemad otsustavad minna välismaale tööle ja jäta oma alaealised lapsed Eestisse maha. Kuna välisriigis töötades on mõttekas end sotsiaalsete hüvede saamiseks elanikuna registreerida, siis tänu registrite ühendatusele on omavalitsuses näha, kes kuhu on liikunud. See asjaolu annab lastekaitsetöötajale piisavalt alust jälgida, kuidas Eestisse jäänud lapsel läheb.

„Nüüd tundub, et hakkab vanematele kohale jõudma, et kui minnakse, siis minnakse koos perega. Siiani oli nii, et mindi ise ära, aga lapsed jäid siia kellegi hoolde või vaadata, või jäeti peaaegu täiskasvanuks saanud laste juurde hoida. See on tegelikult praegu ka probleem. Nüüd on see, et registrid on ühendatud. /.../ Kui vanem läheb Soome tööle ja ta tahab seal mingeid hüvesid tarbida, siis ta peab end seal elanikuna registreerima. Ja meie näeme seda. Me peame siin sotsiaalregistrit.“

Sotsiaalpedagoog. Sotsiaalpedagoogi kaks kõige olulisemat infoallikat on õpetaja ja andmed lapse õppetöös edasijõudmise kohta. Täpsemalt öeldes teeb sotsiaalpedagoogi ärevaks õpilase järsk õpiedukuse langus. Pedagoogi ülesanne on uurida, mis on sellise muutuse taga.

Intervjuueritu hinnangul tulevad lapsed harva oma murest rääkima. Teisteks teavitajateks võivad olla veel kooli meditsiiniõde, lapsevanemad, naabrid või teised koolid, kust laps on tulnud. Mõnikord võib sotsiaalpedagoogi poole pöörduda ka lastekaitsetöötaja (siis on sagedamini pöördumise põhjuseks lapse kohta hinnangu saamine). Perearstidelt lapse kohta infot ei tule.

„Lapsed tulevad ise, õpetaja märkab, me käime ise nimekirju läbi ja kui seal on järsku mingid halvenemised, siis me võtame lapsega kontakti. Lapsevanemad pöörduvad, naabrid, teisest koolis, et meilt on üks selline laps. Lastekaitse pöördu.“

Eripedagoog. Eripedagoogi informeerijaks on tavaliselt õpetaja või siis laps ise, kes on saadetud parandusõppesse oma mahajäämuse või muude õpiraskuste tõttu. Tihti peale selguvad lapse väärkohtlemise probleemid pikema töö käigus.

Psühhoterapeut. Terapeudi juurde saadavad lapsi tavaliselt politseinik ja sotsiaal- või lastekaitsetöötaja. Samuti saadab lapsi nõustamisele ja jälgimisele ka kooli töötaja ning alaealiste komisjon, muidugi juhul kui on tegemist väärkohtlemist kogunud lapsega. Lapsed ise ei pöördu.

„Kõige rohkem väärkoheldud lapsi suunab siia sotsiaaltöötaja. Ja õpetaja suunab. Meedikud harva. Kõige rohkem ikkagi politsei ja sotsiaaltöötaja. Alaealiste komisjon ka suunab lapsi meile, kes on väärkoheldud.”

Lastepsühhiaater. Psühhiaatri juurde võivad väärkohtlemise kahtlusega lapsi saata teised psühhiaatrid, pediaatrid, koolipsühholoog või lastekaitsetöötaja. Politseist informatsiooni ei tule. Tihti võib psühhiaater olla ise lapse väärkohtlemise avastaja, nii et siis on tema võrgustiku teiste osapoolte teavitaja.

Erakorralise meditsiini töötaja. Kiirabimeediku jaoks on põhimõtteliselt kaks võimalust, kuidas väärkoheldud lapsest teada saada. Esimesel juhul on teatajaks politsei, kes on kutsutud sündmuskohale (pere- või koolivägivalla intsidendi juurde), kus on laps, kes vajab meditsiinilist abi või tervisliku seisundi hindamist. Teisel juhul on tehtud väljakutse kiirabile, et anda abi kannatada saanud lapsele. Töötaja sõnul on väljakutsumise põhjuseks tihtipeale kas lapse kukkumine või enda mingil moel vigastamine, üldiselt aga mitte lapse kallal tarvitatud vägivald. Kogenud meedikud tuvastavad lapse väärkohtlemise sündmuspaika ja vigastusi uurides, kui haava asend, koht kehal või suurus ei sobi kokku täiskasvanute poolt esitatud õnnetuse kirjeldusega.

„Teinekord on teatajaks üks osapooltest, vanematest, vanavanematest. Me saame väljakutse, et on mingi õnnetus juhtunud, mingi trauma, kukkumine, löögid. Tavaliselt varjatakse kukkumise taha ära. Ja kohapeal hinnates meditsiinitöötaja saab aru. Seal on teised mehhanismid. Löögiümbirkonnad on sellised, kus kukkudes peab olema teistpidi haav. Ja kui mööbel või olukord on selline, et seal on võimatu selliseid haavu või sinikaid saada, siis on alust arvata, et tegemist on väärkohtlemisega.“ (erakorralise meditsiini töötaja)

3.5.2 Info edastamine

Siin analüüsime, kellele valimis olnud spetsialistid edastavad informatsiooni väärkoheldud lapse kohta.

Politseinik/prokurör. Politseinik ja prokurör teatavad väärkoheldud lapsest kohaliku omavalitsuse lastekaitse- või sotsiaaltöötajale, kes peab nende meelest lapse (ja vajadusel kogu perekonna) abistamist edasi korraldama.

„Aga meie teatame omakorda siis linnaosavalitsuse lastekaitsjale. Ja paber on meil tavaliselt toimikus selle kohta olemas.

/.../

Aga meie anname neile info edasi, et näed pole õppimislauda, on koristamata, viis last käivad koolis ja neil ei ole ühtegi lauda. See ei ole võimalik. Aga me teatame neile.”

Lastekaitsetöötaja. Näib, et lastekaitsetöötajatel on erinevad traditsioonid saadud informatsiooni töötlemisel ja edastamisel. Üks spetsialist peab õigeks ise kõigepealt koduga ühendust võtta ning uurida, kas laekunud info on tõepärane.

„Võtame oma vanematega ühendust, uurime, mis on toimunud, kas see vastab tõele. Kui meil tekib kahtlus, või oleme saanud kinnitust oma kahtlustele, siis pöördume politseisse.”

Seevastu teine lastekaitsetöötaja leiab, et info tuleb saata edasi politseile ja mitte kuhugi mujale, sest uurimisega tegeleb politsei, mitte lastekaitseamet. Ainult lapse

hooletussejätmise korral tegeleb juhtumiga edasi lastekaitsepspetsialist, kuna antud väärkohtlemise liik ei klassifitseeru kriminaalkuriteoks.

„Politseinikule (nimi välja jäetud – autori märkus). Mujale me ei anna informatsiooni. Kui lasteaed teatab meile, siis meie kohe teatame samal päeval politsei /.. / talitusse. See on tavaliselt akuutne probleem, kui laps on tulnud sinikaga lasteaeda. /.. / Ütleme nii, kui on väärkohtlemine, füüsiline, vaimne, siis see on juba kriminaalne teema ja me teatame politseisse. Kui on hooletusse jätmise, siis me tegutseme ise. Võtame pere jälgimise.”

Peamised ametiisikud, kellele lastekaitsetöötajad infot edastavad, on politseinikud, kohtunikud ja alaealiste komisjon liikmed.

Sotsiaalpedagoog. Sotsiaalpedagoog käitub kindla sisemise veendumuse kohaselt ning teavitab tõsiste õigusrikkumiste korral politseid, küsimata lapselt või ta vanemalt luba. Kui on kehavigastusi, siis suunatakse laps kõigepealt meditsiiniõe juurde ning õelt saadud tõendiga pöördutakse politseisse. Kui politseitöötaja arvates ei ole juhtumi puhul võimalik algatada kriminaalmenetlust, pöördub sotsiaalpedagoog lastekaitseesse. Vaimse vägivalla korral vesteldakse lapsevanemaga ja teatatakse lastekaitsetöötajale.

„Ma ei tea, kas see on reguleeritud kuidagi, aga see on nagu kirjutamata seadus, et esimene asi on politsei, kui on tõsine õigusrikkumine. Me ei ole küsinud luba ei lapsevanemalt ega lapselt /.. / Kui on füüsiline kahjustus lapsel, siis kohe politsei. Ei, medõde, kes fikseerib, ja siis politsei. Ja me ei tee avaldust kohe, vaid selle tõendiga räägime otse, et kas nad näevad seda õigusrikkumist. Ja kui ei näe, siis lähme lastekaitseesse. /.. / Emotsionaalne, vaimne, siis lastekaitse, lapsevanem.”

Eripedagoog. Eripedagoog teab välja tuua info liikumise skeemi, mille kohaselt on väärkohtlemise märkajaks tavaliselt õpetaja, kes suhtleb kõigepealt lapse ja vanemaga. Kui vestlus vanemaga tulemust ei anna või vanem ei ole piisavalt osavõtlik, siis teavitab õpetaja kooli sotsiaaltöötajat, mõnikord ka eripedagoogi. Viimane haaratakse sekkumisse siis, kui lapsel on õpiraskusi või muid koolis hakkamasaamise ja kohanemise probleeme. Kui eripedagoog ise paneb lapse juures tähele mingeid väärkohtlemise märke, võtab ta ühendust õpetaja ja sotsiaaltöötajaga, kellel on õigus teha ka kodukülastusi. Eripedagoog mõonab, et tal ei ole eriti võimalusi lapsevanemaga otse suhelda, tavaliselt toimub see klassijuhataja vahendusel. Tundub, et eripedagoogi ja lapsevanemate omavahelise suhtlemise vajalikkus ja võimalused on koolis läbi arutamata ja paika panemata.

Lastepsühhiaater. Psühhiaater väidab kindlalt, et seksuaalse väärkohtlemise ja tõsise füüsilise vägivalla korral peab ta teavitama lastekaitsetöötajat. Kui tegemist ei ole tõsise füüsilise väärkohtlemisega, mis ei ohusta lapse elu ja tervislikku seisundit, eelistatakse teha koostööd vanematega – oletatava väärkohtlejaga – mõjutamaks neid oma käitumisviise muutma. Kui vanemad ei ole taolisest koostööst ja lapse kohtlemise harjumuste muutmisest huvitatud, ei jää psühhiaatril muud üle, kui informeerida lastekaitsetöötajat.

„Kui ilmneb, et on tegemist füüsilise või seksuaalse väärkohtlemisega, mis oluliselt tema elu ja seisundit mõjutab, siis ma teavitan sellest tema elukohajärgset lastekaitsetöötajat. /.. / Kui see ei ole selline korduv, ränk füüsilise väärkohtlemise juhtum, siis me seda lastekaitset nii väga ei teavita. Siis see pere tuleb siia ja me püüame muuta nende sellist toimetulekuviisi. Kui aga pere kaasa ei tule ja koostööd ei tee, siis me ikka teavitame elukohajärgset lastekaitset.”

Psühhiaater täpsustab oma sekkumismeetodeid. Ta nendib, et kui laps on ravil olles rääkinud loo enda väärkohtlemisest, siis vesteldakse sellest kõigepealt vanematega ning teavitatakse neid, et haigla personal on kohustatud antud juhul pöörduma lastekaitseametisse. Kui üks vanematest on koostöövalmis, eelistab terapeut kutsuda lastekaitsetöötaja ja vanema haiglasse, et seal koos arutada ja probleemile lahendus leida.

Psühhiaater tunnistab, et ta ei tea, kust võiks olla pärit nõue teatada väärkoheldud lapsest või kuhu ja kuidas täpselt teatama peaks. Näiteks on ta kolleegidega kaalunud, kas teade väärkoheldud lapsest peab olema ametlik, st kirjalikult asutuse blanketil välja saadetud, või võib see olla suusõnaline.

„Me teame, et me peame lastekaitset teavitama, eelkõige kehtib see seksuaalse väärkohtlemise kohta. Me teame, et kui me ei pea teavitama uurijaid või politseid, et meie peame teavitama lastekaitset. Ma ei ole seda kuskilt ise lugenud. /.../ Me oleme aru saanud, et nii talitada võib, et see ei ole keelatud...”

Pedagoogid. Kooliõpetaja on tihti esimene isik, kes märkab lapsel väärkohtlemise tunnuseid (juhul, kui ta need ära tunneb) või satub siis ise vägivallatsemist pealt nägema. Sama lugu on ka lasteaiaõpetaja puhul. Koolide aineõpetajad teavitavad klassijuhatajat, kes on vastutav väärkoheldud lapsega edasi tegutsema. Õpetaja intervjuud analüüsidest tundub, et reageerimise eeskirjad vägivaldselt käitunud lapse puhul on koolides palju selgemini paigas kui ise ohvriks langenud lapse korral. Nimelt saadetakse vägivallatseja kooli õiguskomisjoni, kuhu kuulub nii kooli sotsiaaltöötaja kui ka psühholoog ning kuhu kutsutakse ka lapse vanemad. Samas (kodus) väärkoheldud lapsest teavitamise kord näib õpetaja segadusse ajavat. Sellised lapsed mainitud õiguskomisjoni vestlusele ei lähe.

„Õpetaja: Aga need meile komisjoni küll ei jõua. Ma ei tea, kus kohas need käivad. Mina olen aru saanud, et need käivad meil linna sotsiaallosakondades. /.../ Mina saan aru, et teatakse nagu sinna. Siis kutsutakse neid sinna vestlusele. Seda ma tean!

Küsitaja: Ja teatajaks on koolis see, kes asja leiab või see on sotsiaaltöötaja?

Õpetaja: Jah, sotsiaaltöötaja.

Küsitaja: Õpetaja ütleb sotsiaaltöötajale? Sotsiaaltöötaja läheb edasi?

Õpetaja: Jah! Sotsiaaltöötaja informeerib siis seda linna sotsiaaltöötajat ja see kutsub siis selle ohvri niimoodi välja.“

Sarnane tulemus ilmnes ka kooli kodukordade analüüsist (vt osa 5.3). Näha oli, et paljud kodukorrad keskendusid koolis reeglite vastu eksinud lapse karistamisele. Ohvrite, eriti aga koduvägivallas kannatanute abistamisele pööras tähelepanu mõni üksik kodukord. See võib olla ka üheks põhjuseks, miks õpetaja ei tea, mida kodus väärkoheldud lapsega koolis ette võetakse.

Teadmatus konkreetsete käitumisjuhiste nimetamisel näis olevat omane ka lasteaiaõpetajale. Esmalt väitis vastaja, et lasteaia töötajad ei ole eriti kursis abivajavast lapsest teatamise nõudest. Kui aga mingi probleem on ja seda ise lahendada ei osata, siis on võimalik rääkida lasteaia juhatajaga või minna omavalitsuse sotsiaaltöötaja juurde.

„Küsitaja: Kas teie lasteaia töötajatele on teada lastekaitseaduse punkt, et abivajavast lapsest tuleb teatada sotsiaaltalitust?

Lasteaiaõpetaja: Me ei ole sellest kunagi rääkinud. Ma ei oska öelda. Kui miskit on olnud, ma olen läinud sotsiaalnõunikule rääkima. Kui meil on olnud kahtlusi, oleme läinud oma juhatajale rääkima. Ja seal sotsiaalnõunikule.“

Psihhoterapeut. Terapeuti juurde satub mitmeid lapsi seksuaalse väärkohtlemise probleemiga või selle kahtlusega. Üldiselt lähtub terapeut oma töös karistusseadustikus sätestatud põhimõttest, et seksuaalsuhe alla 14aastase lapsega on kriminaalkorras karistatav tegu. Seega kõikide juhtumite puhul, kus kuni 14aastane laps on haaratud seksuaaltegevusse, teatab terapeut kas kirjalikult või suuliselt lastekaitsele või politseisse. Kui laps on vanem kui 14 ja on olnud vägivaldses suhtes, siis peab terapeut vajalikuks informeerida; kui suhe on lapse sõnul olnud vabatahtlik, siis kokkuleppel lapsega terapeut üldiselt ei teata.

Füüsiliselt väärkoheldud ja hooletusse jäetud lapsest informeerib terapeut kindlasti lastekaitset ja palub tal vanemad välja kutsuda.

„Me lähtume seadusandlusest. Näiteks seksuaalse väärkohtlemise puhul kas on alla 14-aastane laps või on üle 14-aastane laps. Kui on alla 14-aastane laps, siis meil on kokkulepe, et töötaja teatab lastekaitsetöötajale või politseisse. See on nagu kohustus, et me järgime seda. /.../ Kui on üle 14-aastane laps, siis me lähtume sellest, kas see on olnud vägivaldne või mitte. Kui on olnud vägivaldne, siis me teatame. /.../ Aga kui on need teised väärkohtlemise juhtumid, olgu see hooletusse jätmine või füüsiline väärkohtlemine, siis me võtame kontakti piirkonna lastekaitsetöötajaga ja palume tal tegelda ja siis vanemad välja kutsuda või kui vanemad ei jõua sinna, ei tule, siis lastekaitsetöötaja läheb neile koju, ei ole midagi siis teha.”

Erakorralise meditsiini töötaja. Kiirabitöötaja sõnul on neil seaduste järgi võimalik lapse väärkohtlemisest teavitada ainult politseid. Isegi siis, kui väljakutse ei ole tehtud esmaabi vajavale lapsele, kuid töö käigus tuvastab kiirabitöötaja, et laps on ohus või vajab muud abi, siis ka sel juhul teavitab kiirabi personal politseid.

3.5.3 Hinnang info liikumise efektiivsusele

Uurimuses osalejate hinnang ametkondadevahelise info liikumise efektiivsusele sõltus konkreetsest kohast, kus inimene töötab. Üldiselt rääkisid infoliikumise takistustest pigem suurtes linnades töötavad spetsialistid. Samas mõnsid mõned osalejad, et viimaste aastatega on asi liikunud paremuse poole, kuid arenguruumi veel on. Väikeste kohtade eeliseks on see, et paljud tunnevad üksteist ning kontakti saamine on seetõttu kergem. Näiteks hindasid spetsialistid sellistest piirkondadest kõrgelt mitteformaalse info abi oma töös – kuna võrgustiku osapooled on tuttavad, siis ka koostöö toimib.

„[Infovahetus toimib] absoluutselt efektiivselt. Väikelinnades pole sellega üldse probleeme, kuna väikelinnades pole võimalik midagi problemaatilist varjata. Karjumine, sinikad jms vigastused ei jää kauaks märkamata, sest keegi ikka kedagi tunneb ja niimoodi on kõik omavahel kaudselt tuntud ja teada, seega meil liigub info telefoni teel väga kiiresti, ilma mingite paberikeste saabumist ootamata.” (politseinik)

Suurlinnade õigusstruktuuri kuuluvate ametnike arvates nende peamistel informeerijatel – lastekaitsetöötajatel, pedagoogidel, kasvatajatel – puudub tihti julgus ja otsusekindlus teabe edastamisel. Ametnikud usuvad, et neil on info väärkohtlemise kohta olemas, kuid ebakindlus ja vanemate reaktsiooni kartus takistab neid pöördumast politseisse.

„Mõnikord on tulnud ette olukord, kus lastekaitsele, pedagoogidel ja kasvatajatel on info olemas ja neil kahtlused on, aga nad ikka kaaluvad seda pöördumist, et kas ikka pöörduda ja mis siis need vanemad

ütlevad. Et seda julgust inimestel rohkem oleks. Et kui on ikka ilmselgelt näha et, füüsilised vigastused on lapsel, pisikesel, et siis mitte kaaluda, vaid teatada.”

Lastekaitse- ja sotsiaaltöötajate kohta lisati veel, et informeerimist võib takistada ka hoiak, mis väljendub soovis olla hea ja sõbralik abistaja, aga mitte kahtlustav ja kindla käega sekkuja. Õiguskaitsetöötajate sellise arvamuse taga on kogemused, kus väärkohtlemise juhtumite puhul on lastekaitsetöötajad jätnud vastutuse kas sekkuda või kuidas sekkuda politseitöötajate õlule ning ei ole olnud sellised partnerid, nagu politseitöötajad on oodanud. Võimalik, et probleemi põhjuseks on ühtsete sekkumist puudutavate reeglite puudumine lastekaitse- ja sotsiaaltöötajate jaoks või ebamäärasus, kuidas peaks toimima koostöö politseiga lapse väärkohtlemise puhul.

„Politseitöötaja: Aga et oleks kasvõi see, et kodukülastusega, et seal on mingi kahtlus – lapse väärkohtlemine. Kui otseseid tõendeid ei ole, siis ei teavitata. Üksikutel juhtudel teavitatakse.

Küsitaja: Aga mis see siis on? Kas see, et ei julgeta, et ollakse ebakindlad, et äkki ei olnudki väärkohtlemine?

Politseitöötaja: Jah, tõenäoliselt kõik need põhjused koos ja segamini ja lisapõhjuseks see filosoofia, et mina olen hea kommi- ja rahajagaja. Aga kui ma sellest teavitan, siis ma olen paha ja repressiivne. See mentaliteet on niivõrd sügavale sisse aetud.“

Ka mõned lastekaitsetöötajad on koolide suhtes kriitilised. Esiteks leitakse, et koolid ei ole piisavalt nobedad ning teatavad tihti siis, kui lapse probleemid on juba edasi arenenud. Teiseks väideti, et kui kooliõpetajad või sotsiaalpedagoogid on tulnud lapsest teatama, siis soovivad nad jääda anonüümseks. Samas vajavad lastekaitseametnikud sekkumiseks mingeid kirjalikke tõendeid, sest need on aluseks edasisel tegevusel ja vajaduse korral ka kohtusse pöördumisel.

„On paremaid kui halvemaid. Üldjuhul info liigub. Alati võiks olla parem. Võiks olla, et koolid informeeriksid lastekaitset varem, kui seda teevad. Aga ütleme, et neil ei ole neid ressursse, et lapse elu korraldada.” (lastekaitsetöötaja)

„Tihti on nii, kui inimesed tulevad meile infot andma: „Ainult ärge kellelegi rääkige, me kardame.“ Ma vastan, et aga me ei saa ju nii töötada, kuna meil peab mingi materjal olema, mingi avaldus või veel midagi. /.../ [S]iis me ütleme neile, et tahame ka näha ja teada, kas kutsusite vanemaid välja, kas nad üritasid teiega kontakteeruda. Meil on vaja midagi omada, kasvõi väikest paberit, et näha, mida olete teinud.“ (lastekaitsetöötaja)

Üheks märkimisväärseks info liikumise probleemiks peetakse ebaselgust teatamise kohustuses ning spetsialistide ülekoormatust, mis paneb inimesi valima konkreetsete tööülesannete ja vähem või mittekohustuslike tegevuste vahel. Seetõttu võibki juhtuda, et infovahetus jääb ära.

„Praegu see erinevatest kohtadest infovahetus väga tõhus ei ole ja ei ole ka kohustus mõningatel juhtudel seda infot vahetada. Kuna töökoormused on väga suured, nii politseinikel, perearstidel, kohalikel konstaablitel, siis jääb ära see, mida ei nõuta. Ja jääbki ära see infovahetus. Perearstil on omad vastuvõtuajad ja aruanded, mida peab tegema. Ei ole isegi seda aega, et maha istuda ja osapooltega läbi arutada.” (lastekaitsetöötaja)

Teatamise ebakindluse taga võib olla asjaolu, et tihti ei olda kursis, mida ja kuhu teatada. Pealegi võivad inimesed karta tagajärgi, mida informeerimine endaga kaasa toob. Näiteks ei julge naaber minna politseisse või lastekaitsetalitusse rääkima, kuna ei taha rikkuda häid suhteid naabritega.

Kritiseeriti ka perearstide ja meedikute vähest aktiivsust väärkoheldud lapsest teavitamisel. Leiti, et seksuaalse vägivalda tundemärkidega lapsi saadetakse politseisse, lastekaitsekesse või teraapiasse, aga füüsilise või vaimse vägivalda ohvreid mitte. Selle põhjuseks peeti meditsiinitöötajate hirmu andmekaitseaduse ees või siis ebaselgust, milline teave on edastamiseks lubatud ja milline mitte.

„Me oleme rääkinud perearstidega. Arsti poolega on nii, et kardetakse andmekaitseadust. Nad teatavad, kui on ikkagi väga juba kriitiline juhtum. Inimesi on ära hirmutatud andmekaitseadusega. Oleme küsinud otse andmekaitsest, et kust see piir siis jookseb. Kui on töö jaoks oluline, aga see ongi see hinnangu kohta. Aga see ongi subjektiivne. Ei tohi esitada delikaatseid andmeid, nagu diagnoosid ja puuded jms, aga töö otstarbel võib neid isiklike andmeid edastada. Aga see ei ole nagu tava.”
(lastekaitsetöötaja)

Valimis olnud terapeut tunnistas ka ise konfidentsiaalsuse nõudest tulenevaid piiranguid teavitamisel. Näiteks üle 14aastaste laste puhul on ta püüdnud arvestada kliendi palvega mitte avalikustada jutuks olnut.

„Jah, meie oleme lähtunud sellest, et kui ta on 15-aastane laps, ja ta ütleb, et ma ei soovi, et seda avalikustatakse, et seda teatakse, siis meie säilitame konfidentsiaalsuse.”

3.6 Koostöö väärkoheldud lapse abistamisel

3.6.1 Teiste spetsialistide koostöö kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajatega

Suurem osa erinevate asutuste spetsialiste, kes intervjuudes osalesid, nimetasid laste väärkohtlemise juhtumite või vastavate kahtluste ilmnemise puhul kõige esimeseks ja olulisemaks koostööpartneriks kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajad või lastekaitseametnikku. Nagu varasemas peatükis märgitud, on väiksemates asulates levinud ametnike omavaheline mitteametlik suhtlemine, sest inimesed tunnevad üksteist ning käivad läbi ka väljaspool tööaega. Tutvused tagavad vastajate arvates kiire ja kvaliteetse asjaajamise. Siiski, igapäevases töös võidakse enne sotsiaaltöötaja jutule minekut pöörduda oma asutuse juhi jutule, jättes sotsiaaltöötaja informeerimise juhi ülesandeks. Sellise võimaluse kasutamise põhjuseks võib pidada soovi jagada vastutust ning võimalik, et hoiduda enda isikule ebasoovitava tähelepanu tõmbamisest. Viimane võib kõne alla tulla eelkõige väiksemates asulates, kus võidakse karta oletatava väärkohtleja ja teiste külaelanike halba suhtumist. Sellisel juhul on tutvused pigem asjaajamist takistavaks teguriks, sest info jõudmine vajalike ametnikeni võib võtta rohkem aega.

„Mul on võimalus minna valla sotsiaaltöötaja juurde ja rääkida temaga ja sealt hakkab asi hargnema. See tundub kõige loogilisem. .../ Pigem me läheme rääkima oma juhatajale siin ja sealt edasi läheb see sotsiaaltöötajale. Meil on kergem öelda oma juhatajale ja las tema saab selle kõik enda peale.“ (lasteaia õpetaja)

Parandusõppe õpetaja, kes töötab väikeses maakohas asuvas koolis, kuid ei ela ise kohapeal ega ole kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajaga otseselt kokku puutunud, väidab, et tema praktikas on ette tulnud juhtumeid, mida ta liigitab laste väärkohtlemise alla. Kirjelduse järgi liigub info kõigepealt koolis ning alles seejärel, kui kooli töötajatel koos lapse ja vanematega ei õnnestu asjale lahendust leida, teavitab kooli sotsiaaltöötaja omavalitsuse ametnikku.

„Ma olen teda koolis näinud. /.. / Aga ise ma ei ole temaga koos midagi teinud. /.. / ma olen rääkinud kõigepealt lapsevanemaga ja kui me omavahel asja ära ei lahenda või vanem ei taha koostööd teha, siis kooli sotsiaaltöötajaga ja tema läheb siis edasi, kui vaja.“ (parandusõppe õpetaja).

Ka teised vastajad rääkisid intervjuudes sarnasest lähenemisest – omavalitsuse sotsiaaltöötajaid ja lastekaitseametnike teavitatakse ainult n-ö raskete juhtumite korral, muul juhul püütakse lahendusi leida oma asutuse või ametkonna piires ja/või lapse perekonnaga suheldes.

Koostöö võib alguse saada sellest, et kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja aitab kaasa väärkoheldud või väärkohtlemise kahtlusega lapse suunamisele mõne teise spetsialisti, näiteks lastepsühhiaatri vastuvõtule. Seejuures ei pruugi pöördumise põhjuseks olla väärkohtlemine, vaid see võib selguda muude probleemide uurimise käigus.

„Tegelikult on nüüd mõnevõrra töö ka paranenud, et päris palju lapsi, ütleme just nooremaid, jõuab siia meie juurde lastekaitse kaudu. /.. / Nad ei too kindlasti mitte selle väärkohtlemise pärast, vaid et seal on kõikvõimalikke muid probleeme, et kus koolis õppida ja et kas saab hakkama või veel mingeid selliseid psüühilise tervise probleeme /.. / ja siis on koostöö kohe alguses juba olemas.“ (lastepsühhiaater)

Füüsilise väärkohtlemise, eriti aga seksuaalse väärkohtlemise kahtluse korral on koostöö ja infovahetuse tavad aastate jooksul muutunud – kui varem teavitati esmalt politseid, siis nüüd pigem omavalitsuse lastekaitsetöötajat. Muutuse põhjuseks võib pidada seda, et lastekaitse institutsioonile on viimastel aastatel tähelepanu juhitud erinevate sotsiaalkampaaniatega, mis on tõenäoliselt kaasa aidanud lastekaitse nähtavamaks muutumisele ja teiste spetsialistide teadlikumaks saamisele.

„Me nüüd oleme küll viimased mingid kolm aastat küll, et me eelkõige teavitame lastekaitset. Et mitte politseid, see oli kunagi varem, et kui just olid sellised seksuaalse väärkohtlemise juhtumid, et siis me võtsime ühendust kellegagi politseist. Aga nüüd me ikkagi teavitame lastekaitset.“ (lastepsühhiaater)

Mõned vastajad kirjeldasid olukordi, kus kõigepealt teavitatakse politseid ja omavalitsuse ametnikeni jõuab info alles teises või kolmandas järjekorras. Siis on tegemist juhtumitega, kus esimesena sündmuskohale jõudnud spetsialistidel tekib kahtlus süüteo toimepanemises lapse suhtes ning seetõttu võidakse kõigepealt teavitada politseid.

„Meie teeme koostööd ainult politseiga. Kui kiirabi saab väljakutse ja kohal tekib kahtlus, et lapsele on liiga tehtud ja see võib jätkuda, siis me kutsume välja politsei. Teistele kiirabi ei teata, ainult politseile. Sest meil ei ole lubatud.“ (erakorralise meditsiini töötaja).

Lisaks kohaliku omavalitsuse lastekaitseametnikele pidasid vastajad teatud juhtudel tähtsaks koostööd sotsiaalala peaspetsialistidega maakonna tasandil. Seda kasutatakse juhul, kui omavalitsuse sotsiaaltööspsialistiga koostöö ei laabu või satub kahtluse alla tema pädevus laste väärkohtlemise juhtumite lahendamisel. Maakonna spetsialisti poole pöördumist võib vaja olla ka juhul, kui omavalitsuse tasandil puuduvad ressursid lapse ja pere elu edasiseks korraldamiseks, nt teenustele ligipääsuks, kuid maakonna tasandil on need olemas.

„Et sellist sekkumist, et me anname omalt poolt mingeid soovitusi, et veel kasutada mingeid võimalusi, et last ei peaks perest ära võtma, vaid et saaks seda peret toetada. Või on vastupidised juhtumid, kus lastekaitse arvab, et võiks veel kasutada üht vanemat või siis teist või et äkki siin on mingit ressursi, mida kasutada. /.. / Et siis me ütleme, et enam ei ole siin midagi loota. /.. / Et siis me oleme sedapidi

sekkunud, et öeldud, et nüüd ei ole siin enam midagi loota, vaid tuleb siis kasvõi ajutiselt need kasvatuslikud õigused ära võtta ja siis laps paigutada kusagile turvakodusse kasvõi mingiks ajaks ja siis arutada seda kasvatuslike või vanemlike õiguste äravõtmist. /.../ Eriti puudutab see maakondasid, kus ei ole konkreetset lastekaitsetöötajat vaid on sotsiaaltöötaja. Siis me võtame ühendust selle peaspetsialistiga, kes teab ka kõiki neid võimalusi.“ (lastepsühhiaater)

Väikeses asulas töötav noorsoopolitseinik hindab koostööd kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajatega väga heaks ja vastastikuseks. Tema hinnangul ei tule sotsiaaltöötajad ilma politsei abita hästi toime, kuna neil ei ole piisavalt turvaline üksikodukülastusi teha, samuti puudub selleks luba. Ka politseil ei ole eraldi võttes võimalik ilma selge põhjuseta eraisikuid külastada ning seetõttu ongi kaks ametkonda tihedas koostöös, et täita mõlema huve.

„Me läheme koos sotsiaaltöötajaga. Meil on isegi töögraafikus kodukülastused sotsiaalametnikega. See tähendab, et meil on aruandes kirjas, et sõidame välja koos sotsiaalteenistusega teatud aadressile, mida soovime koos kontrollida. See tähendab, nemad pakuvad oma aadressid, meie pakume oma aadressid, mida kontrollida ja selles osas meie eesmärgid ühtivad.“ (noorsoopolitseinik)

Mitmed spetsialistid kirjeldasid intervjuudes ühe koostöövormina osalemist ümarlaudades, mille kutsus kokku keegi juhtumit menetlevast või lapsega tegelevast võrgustikust, näiteks psühhiaater või kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja. Valdavalt hinnati sellist kokkusaamist ja arutamist viisi vajalikuks ja edasiviivaks, kriitiliselt suhtus sellesse ainult prokurör, kuna tema hinnangul ei kuulu sotsiaalprobleemide lahendamises osalemine tema tööülesannete hulka.

3.6.2 Lastekaitseametniku koostöö teiste spetsialistidega

Intervjuudest selgus, et lastekaitseametnikud teevad teiste asutustega koostööd peamiselt kahel viisil – esiteks, reageerides teistelt spetsialistidelt saabuvale infole ja n-ö juhtumeid üle võttes ning teiseks, pöördudes väärkoheldud lapsega teiste spetsialistide poole ravi või hindamise ja muu abi saamiseks. Selged ja kindlaksmääratud reeglid on lastekaitsetöötajatel koostööks politseiga, seda nii suuremates kui väiksemates omavalitsustes. Erinevus võib olla aga selles, et mõne omavalitsuse lastekaitsetöötaja peab enda tööd juhtumi üleandmisel lõppenuks ning ei näe vajadust lapse või perega edasi töötamiseks enne uurimis- või kohtumenetluse lõppemist, kui politsei või kohus juhtumi neile n-ö tagasi annab. Samas teistes omavalitsustes peetakse vajalikuks lastekaitsetöötajate pidevat kursisolekut juhtumitega, mis on uurija või kohtu menetluses, ning igakülgset koostööd politseiga. Sellise erineva lähenemisviisi põhjuseks võib pidada ühtsete üleriigiliste tegevusjuhiste ja ametkondlike kokkulepete puudumist, mis jätab kohalikule tasandile küllalt suure vabaduse tõlgendamisel ja meetmete rakendamisel. Olgu järgnevalt ära toodud kaks erinevat näidet info kogumisest ja koostööst politseiga:

„Väärkoheldud laste abistamise kohta on meil ainult üks reegel – me pöördume politseisse sellega. Meie ei saa uurida seda, politsei saab uurida seda. /.../ Siis, kui meile edastatakse teave, me ise ei lähe seda kontrollima, me ei saa seda kontrollida. /.../ Meie anname info nii üle, et meie kätte ei jää otsa. Kui politsei hakkab uurima, siis meie kätte sellist otsa ei jää, et meie otsustaksime midagi. Nemad vaatavad, kas on tarvilik laps eraldada perest või mitte. /.../ Politsei on see, kes hindab. Kas kuritegelik, kuidas koheldud. Kõike sellist vaatavad.“ (lastekaitsetöötaja)

„Me võime hiljem spetsialistide poole pöörduda. Esmajärjekorras, kui meile saabub informatsioon, läheme meie. Kui me ei lähe sinna esmakordselt, siis teame juba, et ema on narkomaan, meile ei

pruugita seal avada või ei avatagi, aga võib-olla võidakse meid seal solvata või kuhugi saata. Ka seda juhtub. Kui me läheme eesmärgiga, et seal on vaja laps perest ära võtta, siis kutsume endaga politsei kaasa. Kui meiega koos sõidab politsei, siis läheme julgelt, sest ega politseil ei ole õigust last ära võtta. See õigus on meil, ainult meil on see õigus. Politsei tuleb lihtsalt meiega kaasa. Ainult meie kasutame politsei abi. /.. / Mingeid piiranguid ei ole. Me võime käia küsitlemas koolis, lasteaias ja ka muudes organisatsioonides, kui me teame. Probleeme sellega ei ole.“ (lastekaitsetöötaja)

Koostöös teiste ametkondadega on lastekaitsetöötajad intervjuude järgi otsustades peamiselt info vastuvõtjad ja vähem selle jagajad. Teiste asutuste spetsialistid heidavad seda omavalitsuse sotsiaaltöötajatele ette, kuna nende hinnangul ei saa koostöö olla ühepoolne. Info jagamise võimalusi piirab lastekaitseametnike hinnangul peamiselt isikuandmete kaitse seadus, mille tõlgendamisel puudub üksmeel nii valdkonna sees kui ka erinevate laste väärkohtlemise juhtumite lahendamise kokku puutuvate valdkondade vahel. Üheks olulisimaks puudujäägiks hindasid intervjuueeritud lastekaitsetöötajad meeskonnatöö puudumist erinevate valdkondade spetsialistide vahel. Seejuures ei peetud silmas ainult võrgustikutööd konkreetsete juhtumite lahendamisel, vaid metatasandil koostööd käitumisjuhiste ja reeglite väljatöötamisel ning ühist infovälja.

„Kui ma olen mõelnud ja maailmas ringi vaadanud, siis mulle tundub, et seal on hästi palju sellist meeskonnatööd. Just selliste süsteemi, erinevate süsteemi osapoolte vahel. Meil nagu ma ei näe seda meeskonnatööd väga. Me muidugi, iga juhtumi puhul saame kokku vastavalt vajadusele, aga meil ei ole sellist kompleksset lähenemist. /.. / Meil on ikka nii, et lastekaitsetöötaja kohtub politseiga, meedikuga. Kui on vaja, siis võetakse kõik kokku, aga no sellist, et alati tuleb mingi tuumik kokku ja arutab ja ütleb, et nii läheme edasi. Sellist asja ei ole.“ (lastekaitsetöötaja).

3.6.3 Lastekaitse valdkonna väliste institutsioonide koostöö

Erinevad asutused, mis jäävad lastekaitse valdkonnast väljapoole, kuid puutuvad lapse väärkohtlemise juhtumite menetlemise protsessis kokku, teevad ka omavahel koostööd, ilma et sellesse oleks alati kaasatud lastekaitseametnik. Koostöö toimub peamiselt info vahetamise ja nõu küsimise/andmise vormis. Seejuures võib osa sellisest koostööst põhineda töötajate isiklikel tutvustel või varasematel tööalastel kokkupuudetel, mille juures infovahetus on mitteformaalne. Küllalt oluliseks hindasid intervjuudes osalenud mitteformaalse koostöö osa ametkondadevahelises suhtluses. Tunnistati, et kuigi selline infovahetus on mitteametlik ja vahel ka ebaseaduslik, et see põhineb isiklikel suhetel ning saadavat teavet ei ole võimalik avalikult kasutada, on see siiski väga vajalik ning vahel isegi paratamatu.

„Kui on kool X linna piires, siis sotsiaalpedagoogidel on oma aineseksioon, kus me räägime probleemid ära ja see jääb meie vahele. Kirjalikult me teha ei või, aga me räägime ära. Et ei tule pois epilepsia diagnoosiga, vaid tuleb sellisest perest laps. Lapsevanem keelab selle ju tavaliselt ka, sest ta tahab minna puhta lehena. Me ei tohi ka seda öelda, et see laps meie koolis käib, ilma et vanem oleks nõus.“ (sotsiaalpedagoog)

Siiski, soov saada mitteametlikku infot ei pruugi olla ainus põhjus. Mõnikord peetakse paremaks küsida arvamust või nõu mõnest teisest asutusest peale lastekaitseameti (nt haiglast, politseilt või koolist), ilma et töötajate vahel oleks olnud varasemaid kontakte. See võib viidata mitmete asjaoludele: esiteks, et nende asutuste töötajad ei ole kursis aktide või asjaajamise korraga, mis sätestavad laste väärkohtlemise juhtumite vastutusosalad ja spetsialistide pädevuse. Lihtsamalt öeldes, võib oletada, et osa arstidest, õpetajatest või teistest spetsialistidest ei tea, et lapse väärkohtlemise

kahtluse korral oleks asjakohane pöörduda kõigepealt kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja jutule. Seda kinnitas intervjuus ka õpetaja.

„Küsitaja: Kas õpetajatele Teie koolis on selliseid koolitusi üldse toimunud, näiteks väärkoheldud lapse äratundmine? Kas neid oleks vaja?“

Õpetaja: Raudselt mitte! Neid oleks absoluutselt vaja. Selles mõttes, et kuidas ma pean käituma sellisel juhul, kuhu ma pean ... kuidas nüüd see esimene signaal minu poolt peaks olema. Mina küll tunnen, et ma olen selles mõttes rumal. Teed nii, nagu heaks arvad ja küll ta läheb mööda.“ (õpetaja)

Teiseks võimaluseks on, et nad küll teavad, kuid ei usalda (kohalikku) lastekaitse- või sotsiaaltöötajat seoses varasemate koostöökogemustega ning peavad seetõttu paremaks küsida nõu mõnelt teiselt spetsialistilt. Kolmandaks ja kõige tõenäolisemaks variandiks võib pidada seda, et väärkohtlemist kahtlustav spetsialist soovib lihtsalt küsida mõne teise spetsialisti hinnangut või arvamust asja kohta, et olla kindel selle tõsiduses, enne kui juhtumile ametlik käik antakse. Sel eesmärgil pööratakse kooli, kodu, perearsti, vahel ka elukohajärgse konstaabli ja noorsoopolitseiniku või lapse asutusse suunanud isikute (naabrid või sugulased) poole.

„Tavaliselt on niimoodi, et nemad (erinevad suunajad), kui nad omavad juba mingisugust informatsiooni ja või on neil kahtlus, siis nemad juba last siia suunates annavad eelinfo meile siia ja meie püüame siin lapse käest uurida, siis ikkagi need vanemaid või kedagi lapse lähedastest siia kohale saada ja siis lapse seisundi ja käitumise alusel ka hinnata, et kas seal on mingid viiteid sellele väärkohtlemisele.“ (lastepsühhiaater)

Intervjuude põhjal võib järeldada, et peamiselt teevad laste väärkohtlemise juhtumite puhul omavahel koostööd meditsiinasutused, kohus, politsei, lasteasutused ja prokuratuur. Kui kohtu ja prokuratuuri suunas toimub koostöö ühepoolset, st mõlemad on peamiselt info küsija ja muud asutused selle andja rollis, siis ülejäänud asutuste puhul võib koostöö olla mõlemapoolne.

Intervjuude põhjal jääb mulje, et küllalt sageli asutustevahelise laste väärkohtlemise juhtumite menetlemise koostöö kohta formaalsed reeglid puuduvad, kuid asutustesiseselt on välja kujunenud ja rakendatavad praktikad konkreetsete juhtumite puhuks. Nii toimub psühhiaatria valdkonnas koostöö erinevalt sõltuvalt sellest, kas tegemist on füüsilise või emotsionaalse väärkohtlemisega. Kui esimese puhul pööratakse kohe omavalitsuse lastekaitsetöötaja poole, siis teise puhul võib juhtum teatud tingimustel haiglaseinte vahele jääda ning ainsateks koostööpartneriteks on ravimeeskonna liikmed ja lapse perekond. Peamisteks kriteeriumiteks, miks asi otsustatakse selliselt lahendada, on: tegemist ei ole korduvalt ravile sattunud lapsega, ilmnunud ei ole füüsilist väärkohtlemist, lapsevanem teeb meditsiinitöötajate ja teiste haiglas lapsega tegelevate spetsialistidega koostööd ning osaleb aktiivselt lapse ravi protsessis. Juhtumi lahendamisel piiratakse sel juhul ravimeeskonna poolt määratud teraapiatega ja lapse ambulatoorse jälgimisega:

„Kui ei ole korduv ja pere teeb koostööd, siis lastekaitset ei teavitata, vaid püütakse haiglas tööd teha ja pere toimetulekumudelit muuta.“ (lastepsühhiaater)

Asutuste vahel toimub teabe vahetamise alane koostöö valdavalt tavapärase ametliku infovahetuse reeglite järgi ja ei ole laste väärkohtlemise juhtumite spetsiifiline. Võrreldes varasemate aastatega on infovahetuse ja koostöö tavad erinevate asutuste vahel muutunud. Selle põhjuseks võib pidada erinevate institutsioonide funktsioonide ja tegevusalade täpsustumist ning eriala piiride määramist. Ühelt poolt tagab see

kiirema infovahetuse ja asjakohase info jõudmise ühe või teise ameti esindaja kätte (nt õigusrikkumised politsei ja sotsiaaltöö lastekaitse vaatevälja), teiselt poolt võib aga tekitada n-ö hallide juhtumite jäämise valdkondade piirimaile, mille puhul ei ole selge, kelle pädevusse juhtum kuulub või kes sellega tegelema peaks. Samuti võib oletada, et selline asjaajamise spetsialiseerumine ja erialade pädevuste kitsas piiritlemine vähendab erinevate asutuste töötajate omavahelisi näost näkku kontakte seoses konkreetsete kogukondadega, mis omakorda võimaldab juhtumite või perede „kaotsiminekut“ valdkondade vahel või ühest piirkonnast teise kolimisel.

„Mulle meeldib, kuidas teiste linnade statistika väidab, et meil on kõik korras. Teie neid ei tunne, aga meie tunneme. Ka teie linnas, näiteks Tallinnas, tunneme me paljusid, kuigi teie neid ei tunne, sest nad sõitsid sinna meie juurest. Teil on seal tööd pakkuda ja nad sõitsid teie juurde. Ja teie ei saa seal nende kohta mitte midagi teada, sest esmapilgul tunduvad neil olevat sotsiaalsed probleemid. Vabandage, aga tänapäeval on igal narkomaanil korralikud riided seljas, riiete saamisega ei ole probleeme. Aga see, et ta näeb kahvatu välja või et tal käed värisevad, kas see ei näita midagi? Seda ei märka keegi. Aga väikeses linnas teavad kõik kõike.“ (noorsoopolitseinik)

Nagu peatüki alguses märgitud, võib koostööd erinevate institutsioonide ja asutuste vahel tingida see, kui üks või teine spetsialist ei tea, kas ja kelle poole pöörduda või mida ette võtta informatsiooniga, mis tema vaatevälja satub. See tundub olevat eriti oluline, kui asutuses puuduvad selged tegevusjuhised, regulatsioonidega tutvumine on jäetud töötajate isiklikuks mureks ja laste väärkohtlemise alane töö ei ole asutuse põhiülesanne. Neil puhkudel on töötajad lausa sunnitud otsima võimalusi mitteformaalse info saamiseks ja tavapäratuks koostööks.

„Ja siis ma olen küsinud nõu tuttavatelt juristidelt ja mulle on soovitatud, et selle asja puhul ma võiks otse prokuröri poole pöörduda. Ja nii ma tegingi, kuigi ma ei tea, kas see on nüüd mingite seaduste järgi niimoodi või mitte. /.. / Ma otse politseisse ei tahtnud selle asja puhul minna, et võib-olla nad hakkavad väga nagu sekkuma ja mis selle tagajärg võib olla. /.. / Igal juhul prokurör tuli vastu. Ma arvan, et Eesti on nii väike, et kui siin inimene inimese poole pöördub, siis võetakse jutule.“ (lastepsühhiaater)

Mõnes asutustes on väga selged ja kindlad reeglid koostööks teiste asutustega ning ka oma asutuse töötajate pädevuse piirid on rangelt paigas. Näiteks erakorralise meditsiini töötaja kirjelduse järgi ei ole kiirabi brigaadil lubatud teha koostööd teiste asutustega peale politsei ning olukordades, kus politsei juhtumit sekkumisväärseks ei pea või kui kohalik politseiametnik osutub ebausaldusväärseks, jätab brigaad asja pooleli ja lahkub.

„Meie võime kutsuda ainult politsei, kui tekib kahtlus, et selliseid vigastusi kukkudes ei saa või on pereliige vägivaldne ja takistab meie tööd. /.. / Kui politsei tegelema ei hakka või konstaabel ütleb, et poisid, küll asi rahuneb maha, siis meie muud teha ei saa. Kiirabi siis lahkub. /.. / Meie muud teha ei saa ega ka ei või.“ (erakorralise meditsiini töötaja)

Koostöö kvaliteet näib intervjuude põhjal sõltuvat ka piirkonnast ja sellest, millised suhted konkreetsetel töötajal partneritega on. Vastajate hulgas oli neid, kes kiitsid kõiki koostööpartnereid ja hindasid koostööd väga positiivseks, kuid oli ka neid, kes tõid välja peamiselt kriitikat ja probleeme. Sotsiaalpedagoog kuulus esimeste hulka:

„Politseiga on olnud superkoostöö, ka lihtsalt sellepärast. Et nõu küsida. /.. / No psühhiaatritega, kelle kohta on vahel öeldud, et nad ei saa neid andmeid avalikustada, siis omavahel vesteldes saab need asjad aetud. Et ei pea paberil olema, aga vesteldes saab alati need asjad aetud. Tugikeskusega on väga hea koostöö ja teistega.“ (sotsiaalpedagoog).

Oluliseks koostöökohaks erinevate spetsialistide vahel on asutusesisene koostöö. Selle näiteks võib tuua arstide koostöö oma haigla sotsiaaltöötajaga, aineõpetajate koostöö klassijuhatajatega ja kooli sotsiaaltöötaja või -pedagoogiga jne. Ka selles vallas on viimastel aastatel toimunud olulised muutused. Intervjueritud õpetajad ja meditsiinitöötajad tunnistasid, et sotsiaaltöötaja olemasolu asutustes on enesestmõistetav ning ilma nendeta ei kujutata tööd enam ette. Just sotsiaaltöötaja on see, kes valdab laste väärkohtlemise alast infot ja kontakte ning tihti peale tunneb ainsana põhjalikult sotsiaalvaldkonna seadusandlust. Sageli on tema see, kelle ülesandeks on väärkohtlemise juhtumi edasiandmine politseile või elukohajärgsele lastekaitseametnikule. Õpetaja kirjeldas sotsiaaltöötaja vajalikkust järgmiselt:

„Ma ei tea, kuidas meil on koolis. Ei tea! See on nii iseenesest mõistetav, et meil on need inimesed olemas ja nad on nii omaks saanud koolis, et me julgeme igasuguste probleemidega nende poole pöörduda.“ (õpetaja)

3.6.4 Koostööd takistavad asjaolud

Tagasiside puudumine

Olulise koostööd takistava tegurina nimetati intervjuudes kahepoolse infovahetuse puudumist ametkondade vahel. Eriti rõhutati seda seoses lastekaitsetöötajate ja politseiga. Meditsiinitöötaja pidas oluliseks vastastikust infovahetust juhul, kui väärkohtlemise juhtumi avalikuks tuleku järel ei toimunud lapse perest eraldamist, vaid ta naasis peale haiglaravi või teraapiat vanematega koju. Ka peale konkreetse ravitegevuse lõppemist oleks vastastikune infovahetus lastekaitseametnikuga vajalik väärkohtlemise kordumise ennetamiseks ning pere toetamiseks. Samuti annab koostöö võimaluse tunda huvi lapse edasise käekäigu vastu, kuna seda jälgides on võimalik hinnata toimunud sekkumise tõhusust ja asjakohasust ning probleemide kordumisel muutusi planeerida. Praeguses olukorras, kus vastastikkus ei toimi, on takistatud järjepidevus juhtumitega tegelemisel.

„Ma ei oska öeldagi, et kui palju, kui meie oleme informeeritud, et kui edukalt siis lastekaitse on nende peredega tööle hakanud. Et ega meie tagasi mingit informatsiooni ei saa. /.. / Et nad saavad meie käest uut informatsiooni, et nad seda peret või last jälgiksid. Et nad võiksid anda mingit tagasisidet meile ka.“ (lastepsühhaater)

Prokuröri väitel ei ole koostööprobleemide põhjuseks see, et lastekaitseametnikud ei ole piisavalt informeeritud või neile ei anta tagasisidet, kui politsei ja prokuratuur väärkohtlemise asjas uurimise algatavad, sest ka juhul, kui uurimine toimub alaealise isiku suhtes, teavitatakse sellest kahtlustatava elukohajärgset lastekaitseametnikku. Viimasele võib toimikust saadavast informatsioonist lapse kaitsmisel kasu olla ka siis, kui prokuratuuril oletatava väärkohtleja süüd tõendada ei õnnestu. Kohtuasja väärkohtleja suhtes ja ohustatud lapse kaitsmist võib vaadelda kahe erineva juhtumina ning süü tõendamatus ei ole vabandus lapse kaitseta jätmiseks.

„Mina julgen väita, et täna lastekaitsja teab, kui on olemas kriminaalasi, kas siis lapse suhtes või vanemate suhtes. Ja ma olen öelnud ka seda, et kui nad on asjasse haaratud, on neil õigus tutvuda materjalidega ja kohtunikul on õigus välja nõuda kriminaalasi materjale. Isegi kui me lõpetame tõendamatusena, võib seal kohtuasjas olla selliseid asju, et seal annaks teha võib-olla teatud otsused lapse kasuks.“ (prokurör)

Koostööd võib takistada ka ametnike soov hoiduda probleemidest. Kiirabitöötaja arvates võivad politseinikud, eelkõige väikeste omavalitsuste konstaablid, olla ebausaldusväärsed ning püüda oma piirkonnas aset leidnud juhtumeid maha vaikida. Intervjuueritava hinnangul on põhjuseks see, et konstaabel ei oma piirkonnas mõjuvõimu ning seetõttu ei soovi kohalikega vastuollu sattuda. Veel võib kiirabitöötaja arvates põhjuseks olla konstaabli soov vältida juhtumiga tegelemisest tulenevat lisatööd, samuti lootus, et asjad lahenevad iseenesest. Sarnast olukorda seoses kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja kirjeldas ka lasteaia õpetaja, nagu oli juttu ühes varasemas peatükis.

Tegevusjuhiste puudumine

Intervjueritud ei osanud üldiselt nimetada konkreetset seadusandlikku akti või dokumenti, millest lähtudes nad lastekaitseametnikega või teiste institutsioonidega koostööd tegema peavad. Viidati „mingile seadusele“ või oma asutuses töötavale sotsiaaltöötajale, kellelt teadmine pärines. Jääb mulje, et erinevate väärkohtlemise juhtumite käsitlemise tavad on välja kujunenud praktika käigus ning kuuluvad pigem kirjutamata reeglite „mida kõik teavad“ kui konkreetsete kõigile üheselt mõistetavate kirja pandud juhiste või protseduurireeglite hulka.

Politsei ja prokuröride töö muudab keerulisemaks ka see, kui väärkoheldud lapsega esimesena kokku puutuv spetsialist viivitab asjast politseile teatamisega. Põhjuseks võib olla, et asutuses puuduvad selged käitumisjuhised taoliste juhtumite puhuks või töötajad kahtlevad info õigsuses või enda õiguses/kohustuses asjale ametliku käigu andmisel.

Erinevad ametkonnad ei ole tuttavad teineteise tegevusega

Intervjuudest selgus, et enamikul institutsioonidel, mis potentsiaalselt võivad laste väärkohtlemise juhtumitega kokku puutuda, on küll sisemine isoleeritud kord asjaga tegelemiseks, kuid puudub teadmine võrgustikku kuuluvate võimalike koostööpartnerite tegevusest ja õigustest/kohustustest juhtumitele reageerimise korral. Samuti ei olda kursis, kas ja millisel viisil partnerid infot koguvad ja juhtumeid registreerivad. See omakorda võib takistuseks saada efektiivse infovahetuse korraldamisel, sest lihtsalt ei teata, millist infot ja millises ulatuses partneritelt oodata võib ja mida nad vajavad. Probleemiks võib olla ka suhtumine võimalikesse partneritesse, eriti see, kui mõne asutuse tegevuse üle otsustatakse ilma tegelikku olukorda ja võimalusi põhjalikult tundmata.

„Ma küll ei tea, kuidas neil seal juhtumeid peavad, et meil võib sealt mõnikord olla vaja midagi kriminaalasja materjalidesse, et kui palju selle perekonnaga seda ninnu-nännut on tehtud.“ (prokurör)

Erisused seaduste tõlgendamisel

Ühe takistusena koostöö tegemisel teiste asutustega nimetati isikuandmete kaitse seadust, õigemini sellest seadusest tulenevaid piiranguid. Intervjuudest selgus erinevaid viise, kuidas spetsialistid nimetatud seadust tõlgendavad. Interpreteerimise

eripärad näivad viitavat asjaomaste spetsialistide piiratud juriidilistele teadmistele ja vahel ka sellele, et seadusesätetele tähenduse omistamisel lähtutakse kuuldustest, selmet seadust ise lugeda. Sellise oletuse tingis asjaolu, et paremate juriidiliste teadmistega spetsialistid nagu prokurörid või politseinikud ei pidanud seadust oma tööalases tegevuses takistuseks.

„Mitte kuidagi ei takista isikuandmete kaitse seadus. Meil on õigus infot käidelda ja me käitleme seda ju sihipäraselt. /.../ Meil on õigus kõik andmed anda edasi lastekaitsele, sest muidu nad ei saa ju oma tööd teha. Me anname edasi ka kahtlustuse andmed. Mida me ei saa anda, on kriminaalasja puudutavad asjaolud – lastekaitse ei pea teadma, mis kriminaalkuritegu täpselt toime pandi, kuidas seksuaalne kuritegu täpselt toime pandi.“ (prokurör)

Õpetajad ja lastekaitseametnikud, kelle erialasesse ettevalmistusse ei kuulu põhjalik ülevaade juriidikast, pidasid isikuandmete kaitse seadust tööalase tegevuse takistajaks. Nad kirjeldasid laste andmete kaitsmise põhimõtteid, millest nad oma töös juhinduvad. Erinevate koolide töötajate kirjeldusi lugedes selgus, et samavõrra, nagu esineb erinevaid tõlgendusi valdkonniti, esineb neid ka sama valdkonna sees. Jääb arusaamatuks, kuidas ühes koolis keelab isikuandmete kaitse seadus sotsiaalpedagoogil õpetajatega infot jagada, teises, vastupidi, peetakse seda väga soovitatavaks.

„Mina ju seda olukorda õpetajatele avaldada ei või. Me saame talle soovitada, et ärge andke talle (lapsel – autori märkus) õppida või laske tal olla, aga õpetaja ei saa aru ja ei pea nõustuma. /.../ Õpetaja jaoks on ikkagi tähtis see tulemus, ta peab selle hinde sinna saama. Ma saan õpetajale öelda, et andke talle aega, et ta peab uurija juures käima ja see toimub koolitundide ajal. Õpetaja ütleb, et aga ta on nii tark laps, ta võib selle kodus kõik ära teha. Ja nii see laps lähebki koju peale kooli kogu selle suure hulga materjaliga, mille ta ikkagi õhtul ära peab tegema. Et õpetajatega mul ei ole võimalik seda arutada /.../ See laps jääb ikkagi sellesse tugivõrgustikku – psühholoog, sotsiaaltöötaja, parandusõppe õpetaja jne.“ (sotsiaalpedagoog)

„Ma arvan, et tänu sellele, et meil on need sotsiaaltöötajad meil majas ikkagi. Siis ma arvan, et seda teatakse. Tähendab, ega nad muidu ei tea, kui klassijuhatajalt tulevad mingisugused signaalid, siis nad hakkavad uurima. /.../ Sest et, kui ma tunnen, et minu klassis midagi on, mille eest mina nagu pean seisma, siis ma kohe pöördun nende sotsiaaltöötajate, psühholoogi poole. /.../ Ma küsin teiste aineõpetajate käest: „Kas sa oled tähele pannud, et mis ta seal teeb, et on uimane või jääb magama tunnis“. Et nüisuguseid asju me jah arutame omavahel. See tuleb ainult kasuks. See pole nagu tagarääkimine, lihtsalt mõtled, et midagi on korrast ära.“ (õpetaja)

Teiseks võimaluseks andmekaitse seadust vääralt tõlgendada, võib pidada olukorda, kus informatsiooni levitatakse kolleegide või tuttavate vahel, pealtnäha justkui ametkondlikuks kasutamiseks. See on ühtlasi näide tuttavaks või kolleegiks olemise kuritarvitamisest. Ühe vastaja hinnangul jagavad sellisel viisil infot näiteks kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajad.

„Nad hoiavad kokku, piisab paroolist, et ma töötan selles asutuses samas ametis nagu teie ja kohe hakkab info jooksuma.“ (lasteaija õpetaja)

3.6.5 Kriitika lastekaitsetöötajate tegevuse aadressil

Kõige tõsisemat kriitikat tegid lastekaitsetöötajate, täpsemalt nendega koostöö aadressil prokurör ja politseiametnik. Nende hinnangul ei ole piirid lastekaitse ja teiste institutsioonide vahel paigas, mistõttu on näiteks politsei ja prokuratuur sunnitud enda kanda võtma mitmeid ülesandeid, mis tegelikult peaksid kuuluma lastekaitsetöötaja

pädevusse. Selline asjaajamise kord takistab politseil ja prokuröril tegelemast oma põhitööga ehk kuriteo uurimise ja süüdlase süüditunnistamisega.

„Minu ülesanne ei ole last päästa. Minu töö on kuritegu avastada, süüdlane süüdi mõista. /.. / Neid tuleb aidata nii, et ta ei peaks tulema oma muret uurijale kurtma. /.. / Sest uurija töö on lahendada kuritegu, mitte teha sotsiaaltööd. Sotsiaaltööd peaks tegema need, kelle ülesanne see on. See on nende töö vaadata, et need lapsed kõik söönud oleksid ja üür oleks makstud seni, kuni isa on vahi all ja mitte maksta 200 krooni ühekordset toetust. /.. / Tegelikult peaks tulema see lastekaitse sinna politseiosakonda, võtma selle lapse ja viima ta sinna turvakodusse. Aga mitte see politseinik, kes /.. / peab minema läbiotsimist tegema, ta peab küsitama, ta peab üle kuulama, tal on hoopis teised ülesanded.“ (prokurör)

Etteheiteid ei tehtud lastekaitsetöötajate suhtes vaid laste väärkohtlemise juhtumitega seoses. Ka alaealiste õigusrikkujate või vanemate vahi alla võtmise tõttu vanemliku hoolitsuseta jäänud laste hoolekande korraldamine on prokuröri hinnangul puudulik just lastekaitsetöötajate passiivsuse ja tegematajätmiste tõttu. Õiguskaitsetöötajatele tekitas nõrdimust veel lastekaitseametnike ootus, et politseinikud peavad otsustama lapse perest eraldamise. Politseiametnik peab õigeaks, et lastekaitsetöötaja teeb ise otsuse ning kaasab politsei, kui eraldamise käigus võib tekkida ohtlik situatsioon (näiteks vanemad avaldavad vastupanu).

„Me ei ole sotsiaaltöötajad. Me kaklesime siis ja kakleme praegu. Tegelikult peab olema sotsiaaltöötaja see, kes võtab seadusega vastutuse, et tema on see, kes otsustab [lapse] perest eraldamise.“ (politseiametnik)

Siiski, võrreldes varasemate aastatega on lastekaitse spetsialistid prokuröri hinnangul tõhusamalt tööle hakanud, mille üheks põhjuseks peab ta järjepidevat tähelepanu juhtimist puudustele ja nende kaasamist kohtuprotsessidesse, kus tuleb kohtule oma tegevusest/tegematajätmistest aru anda.

„Me küsime nende käest, et mis te olete teinud, kas te olete hakanud vanemlike õigusi ära võtma, kasvatuslikke õigusi ära võtma. Me väidame neile, et neil peab olema kohtunikule öelda, mis sest asjast on saanud. Nad on hakanud paremini tööle, aga neil on palju arenguruumi. /.. / Mina kui prokurör leian, et ma ei pea istuma nendega ümber ümarlaua ja arutama, mis saab selle lapse saatusest. Ma leian, et minu töö on tehtud, kui ma teatan.“ (prokurör)

Prokurör ei nimetanud põhjuseid, miks lastekaitsetöötajad tema arvates oma tööd vajaliku hoole ja pühendumisega ei tee. Ta välistas põhjusena lastekaitse seaduse rakendusaktide puudumisest tulenevad probleemid, pidades tõenäolisemaks põhjuseks seda, et lastekaitsetöötajate tegevuse üle puudub riiklik järelevalve.

„Lastekaitse seadusesse ei kirjutata ometi sisse, et ta peab tulema, kui politsei helistab, et hädas on laps. See on ju hädasolev laps, kui mõlemad vanemad arreteeritakse ja pannakse arestimajja. /.. / Sotsiaalhoolekande seaduse järgi nad peavad selle lapsega tegelema. /.. / Nad alluvad omavalitsusele ja lõppkokkuvõttes ei allu nad kellelegi. /.. / Neil puudub riiklik vastutus ja sellest tulenevalt juhtub see, et /.. / et rotid purevad lapse hällis ära /.. / mida riik, kus on 1,3 miljonit elanikku, endale üldse lubada ei saa. /.. / Järelikult see süsteem tuleb üle vaadata, nad peavad vastutama kellegi ees.“ (prokurör)

Intervjuude käigus esines olukordi, kus väiksest asulast pärit vastaja esialgu rääkis sellest, et pöördub kohaliku sotsiaaltöötaja jutule, kuid hiljem, justkui saades kindlust, et intervjuueerijat võib usaldada, tunnistas, et sotsiaaltöötaja tegevuses ja motiivides ei saa alati kindel olla. Tõsi küll, rääkijal puudusid tõendid sotsiaaltöötaja tegevusetuse või ebaausate sobingute kohta, mistõttu vajaksid need juhtumid põhjalikumalt analüüsi.

Siiski, sellise oletuse tekitasid temas olukorrad, kus tema ise või keegi tuttavatest oli sotsiaaltöötaja poole pöördunud oletatava väärkohtlemise juhtumiga, kuid asjaosalistele ei olnud sellest tagajärgi järgnenud, või vastupidi, konfidentsiaalseks kasutamiseks mõeldud info oli kõrvalistele isikutele teatavaks saanud. Seega ei saa vastaja pakutud kahtluste tõlevastavust täielikult välistada.

„Lasteaiaõpetaja: No need lood on jah kuidagi ära kadunud, sumbunud. Ma arvan, et seal noh mingid kokkulepped, midagi toimus omavahel. Ma usun, et X vallas on ka need asjad olemas.

Küsitaja: Kas kokkulepped on võimalikud ka valla sotsiaaltöötajaga? Et ta ei võta asja üles üldse?

Lasteaiaõpetaja: Jah, jah.“

Lastekaitsetöötajate tegevusse suhtus kriitiliselt ka sotsiaalpedagoog, kelle hinnangul ongi see ainus valdkond, millega seoses laste väärkohtlemise juhtumite puhul koostöötõrkeid esineb. Sotsiaalpedagoogi hinnangul on üheks põhjuseks töötajate isiksuslikud jooned, mis küll erinevates piirkondades varieeruvad.

„Lastekaitsest oleneb ka väga palju, et isikust, et kuivõrd tõsiselt seda kohe võetakse ja kuidas sellega tööle hakatakse. /.../ Lastekaitsega jääb nagu isikute taha. Seal on jäänud kohati aeg seisma, mul selline tunne. /.../ Aga see on kindlas piirkonnas, mõnes teises piirkonnas on jällegi nii aktiivne, et ei jõua temaga koostööd ära teha.“ (sotsiaalpedagoog)

4. Kvantitatiivsete andmete analüüs

4.1 Lapse väärkohtlemise tähendus lastega tegelevate spetsialistide hinnangul

Kvantitatiivse küsimustiku kaudu soovisime saada kinnitust ja täpsustust lapse väärkohtlemise mõiste tähenduse kohta. Tuginedes kvalitatiivse analüüsi tulemustele ja kirjanduses kasutatavale väärkohtlemise määratlemisele sõnastasime rea väiteid laste väärkohtlemise kohta. Küsimustikus palusime vastajail hinnata, kas tegemist on lapse väärkohtlemisega või mitte. Saadud andmed näitavad, et enamik vastajatest hindas kõik loetletud käitumisviisid lapse väärkohtlemiseks (tabel 3). Samas moodustavad vastused pingerea, mille alusel võib eristada neid käitumisviise, mis on enamiku vastajate poolt hinnatud väärkohtlemiseks ja neid, mille puhul hinnangud erinevad.

Vastustest selgub, et kõige rohkem seostatakse lapse väärkohtlemisega seksuaalse sisuga tegevusi. Praktiliselt kõik vastajad olid arvamusel, et lapse meelitamine osalema seksuaalse sisuga tegevuses on lapse väärkohtlemine. Järgmisena peavad spetsialistid lapse väärkohtlemiseks füüsilise valu tekitamist. Praktiliselt kõik vastajad hindasid lapse löömist ja peksmist väärkohtlemiseks. Samas leidis üks vastaja, kes ei pidanud seda väärkohtlemiseks ja üks, kes ei osanud selle kohta arvamust avaldada. Järgmisena defineeriti väärkohtlemiseks lapse mõnitamist ja narrimist, kuigi kolm isikut ei pidanud sellist käitumist väärkohtlemiseks. 91% vastanutest hindas väärkohtlemiseks vanemate, hooldajate ja pedagoogide poolset positsiooni kuritarvitamist, 80% aga lapse peale karjumist ja söimamist. Kõige vähem olid vastajad nõus sellega, et lapse ignoreerimine on ka väärkohtlemise viis (78%). Osa vastajatest (30 inimest) ei pidanud lapse ignoreerimist ja eiramist väärkohtlemiseks, 57 inimest aga ei osanud selle kohta selget arvamust avaldada.

Tabel 3. Lapse väärkohtlemise tähendus (arv, %)

	Jah		Ei		Ei oska öelda	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Lapse meelitamine osalema seksuaalse sisuga tegevuses	393	99,7	1	0,3	-	-
Lapse löömine, peksmine	392	99,5	1	0,3	1	0,3
Lapse mõnitamine, narrimine	383	97,2	3	0,8	8	2
Pedagoogi poolt oma positsiooni kuritarvitamine lapse suhtes	359	91,1	8	2	27	6,9
Vanema või hooldaja poolt oma positsiooni kuritarvitamine lapse suhtes	359	91,1	11	2,8	24	6,1
Lapse peale karjumine, söimamine	316	80,2	37	9,4	41	10,4
Lapse ignoreerimine, eiramine	307	77,9	30	7,6	57	14,5

Ankeeti täites oli vastajatel võimalus omalt poolt lisada lapse väärkohtlemise seletusi. Vastajate täiendused osaliselt kordasid küsimustikus pakutud mõisteid, aga toodi ka välja uusi tähendusi või tähenduste täpsustusi. Kõige rohkem oli lisatud „lapse hooletussejätmist“ kas lihtsalt mainides seda väärkohtlemise viisi või täpsustades, mida respondent selle all mõtleb. Seletused varieerusid väikese lapse valveta jätmisest kuni lapse ravita jätmise ja tema füüsilise ja vaimse arengu unarusse jätmiseni. Kõik sellesse kategooriasse puutuvad tegevused ja tegemata jätmised puudutasid ainult vanemaid, üksikutel kordadel oli mainitud ka õpetaja, kes ei hooli.

Kõige sagedamini oli mainitud just lapse hooletussejätmist kas lihtsalt fakti nimetamisega: „Lapse hooletusse jätmine“, „Lihtsalt lapse hooletusse jätmine, mitte hoolimine“ või siis lisaseletuse andmisega:

„Lapse hooletusse jätmine, lapsele suunatud toetava ja tunnustava kõnepruugi ja/või järgmiste käitumisviiside puudumine – lapsest uhkusetundmine, kiitmine, armastust ja hoolimist kajastav väljenduslaad.“

„Täiendaksin – lapsele ei tagata tema eale vastavat riidetust, toitu või eluaset. Või lapse hooletussejätmine, kus lapse peamiste kehaliste ja vaimsete vajaduste rahuldamata jätmine võib põhjustada tervisehäireid või olla kahjustavaks teguriks lapse arengule. Samuti kui lapsevanem või lapse hooldaja või hoolt kandev isik ei võimalda lapsele tema tervislikust seisundist vajalikku meditsiinilist arstiabi jne.“

„Hoolimatus lapse vastu (kas laps saab süüa, on tal kohta õppida, käib ta üldse koolis, laps ise kasimata, rääkimata riiete puhtusest).“

„Jäetakse arvestamata lapse vajadused, last ei arendata, jäetakse ilma turvatundest.“

„Lapse tervise eest mitte hoolitsemine.“

„Lapsele ilmastikule mittevastava riidetuse selga panemine.“

„Hooletusse jätmine (olukordades, kus laps ei suuda ise enda eest vastutada).“

„Seadustega ettenähtud kohustuste mittetäitmine lapse suhtes, tema abitusse seisundisse või hooletusse jätmine.“

„Lapse näljutamise, hoolduseta jätmine.“

„Lapse hooletussejätmine nii füüsilises kui ka emotsionaalses (vaimses) mõttes. Seda viimast on palju ja seda tavaliselt väärkohtlemisena ei käsitata.“

„Lapse vanemliku hooleta jätmine, stabiilse turvalise kasvukeskkonnata jätmine.“

Hooletussejätmist seletati kohati väga konkreetsete näidetega tegevustest:

„Väikelapse üksinda järelevalveta koju või õue jätmine.“

„Lapsest mitte hoolimine: laps elab üksi, puuduvad toimetulemiseks vahendid, ei saadeta kooli, ei tunta huvi õppetulemuste vastu.“

Respondendid pidasid oluliseks loetleda lisaks pakutule rea tegevusi, mida nad liigitavad lapse väärkohtlemise alla. Lisatud väiteid võib jagada kategooriatesse. Juba hooletussejätmise juures mainisid mõningad respondendid lapse vanust, tervist ja arengut kui olulisi momente, mille eest peab vanem ja/või hooldaja hoolt kandma. Rida väiteid rõhutasid väärkohtlemist kui lapse kahjustamist täiskasvanute poolt, kes peaksid vastutama ja tagama lapse eest hoolitsemise:

„Lapse väärkohtlemine on kõik lapsele kahjutegemisega seonduv ükskõik kas vaimset või füüsiliselt.“

„Kõik, mille kohta võib ütelda, et see on tegevus, mis ei ole lapse huvides, nt ka alkoholi ostmine, andmine jne.“

Lapse kahjustamise juures rõhutati selle teadlikkust, tahtlikkust ja eesmärgipärasust ning olukordi, kus lapse kahjustamine toimub juhuslikult, väärkohtlemiseks ei peetud:

„Põhimõtteliselt kõik, mis tekitab lapsele kahju ja mis pole kogemata, juhuslik....“

„Väärkohtlemine on selline mittejuhuslik käitumine, tegevus, mis mõjub negatiivselt lapse tervise, arengule või elule. Väärkohtlemine võib olla füüsiline, psüühiline ja seksuaalne.“

Lapse kahjustamiseks nimetati sedagi, kui vanemad, hooldajad ei hoolitse selle eest, et lapsel oleksid olemas kõik arenguks vajalikud tingimused:

„Lapsele arendava keskkonna mittevõimaldamine.“

„Lapse väärkohtlemine on mis tahes käitumine lapse suhtes, mis alandab tema füüsilist ja psüühilist heaolu, seades ohtu tema eakohase arengu ja tervisliku seisundi.“

„Tegevus või tegevusetus, mis pärsib lapse arengut.“

„Lapse arengut pärssiv või kahjustav tegevus või tegevusetus täiskasvanu poolt.“

„Mis tahes tegevus või tegevusetus, mis häirib lapse normaalset eakohast arengut.“

Lisaks eelnimetatuile kuulub lapse väärkohtlemise hulka ka vanemakohustusest loobumine, vastutuse delegeerimine:

„Lapsevanema rollist ja ülesannetest loobumine, vastutuse eneselt ära lükkamine: ma ei saa temaga kodus üldse hakkama, tehke teie temaga midagi! Seda on kahetsusväärset palju.“

Samuti laste vahel vahe tegemine:

„Kui naise lapsed esimesest abielust ei tohi süüa sama toitu meie lastega. Sa värdjas söö salatit, meie lapsed söövad vorsti ja juustu.“

Manipuleerimine:

„Teadlik ja mitteteadlik lapse psüühika ja emotsioonidega manipuleerimine.“

„Lapsega manipuleerimine, meelitamiseks tegema midagi, mis pole eetiline ja moraalne (vandumine, söimlemine jne).“

Kuigi küsimustikus pakutud väärkohtlemise viiside loetelus oli seksuaalne väärkohtlemine mainitud, lisasid mõned respondendid ikkagi veel seksuaalse sisuga tegevusi, täpsustades seejuures selle sisu:

„Lisama peaks seksuaalse sisuga kirjad, e-mailid jm internetitegevus, telefonikõned või materjalid.“

„Lapse vägistamine, sugulise kire rahuldamine vägivallaga, sundimine sekstegevusele.“

„Lisaksin ka lapse ärakasutamine seksuaalsel teel.“

Päris paljud lisatud väited väljendasid arvamust, et laste alandamine ja alavääristamine kuulub väärkohtlemise hulka:

„Igasugune lapse alavääristamine, põhjendamatu karistamine, süüdistamine.“

„Lapse väärkohtlemine on kindlasti lapse alandamine halbade hinnete ja spordisaavutuste puhul, kui tulemused ei vasta lapsevanema ootustele. Just seda märkan üha sagedamini ja sealt tulenevalt laste madalat enesehinnangut ja depressiooni.“

„Alandamine, manipuleerimine.“

„Igasugune alavääristamine, kas siis vaimselt või mingite füüsiliste tegevuste kaudu.“

„Väärkohtlemine siis, kui alusetult karjutakse, mõnitatakse, alavääristatakse last.“

Samuti lisati lapse huvide eiramine ning vanema või pedagoogi huvi eelistamine, esikohale tõstmine:

„Pedagoogi poolt võib see olla isiksuslikust liigest autoritaarsest käitumismudelist. Sama ka vanema puhul, ka suhtlemisostkuste puudulikkusest.“

„Mis tahes vanemlik või teiste täiskasvanute poolt toime pandud tegu, kus lapse oluliste vajaduste asemel on eesmärgiks täiskasvanu vajaduste rahuldamine lapse vajadusi eirates või neid kahjustades.“

Mõned vastajad lisasid loetelu väärkohtlemise viisidest, näiteks:

„Lapse tunnustusest ilmajätmine. Lapsega meditsiinilises kontrollis mittekäimine (ei tunta huvi lapse eakohase arengu, vaktsinatsioonide õigeaegse tegemise vastu, ei minda stomatoloogile, ei hoolita logopeedilisest abist jne). Lapse üksinda kojujätmine ilma täiskasvanuta. Täiskasvanute omavaheline vägivald peres.“

„Keeldumine arstiaabist ja profülaktistest läbivaatustest; teatav "ülihoolitsus" (lapse sotsiaalse suhtlemise piiramine, eakohaste otsuste tegemise mitte võimaldamine jms); lapsele haiguste omistamine ja nende "ravimine".“

„Lapses põhjendamatu süütunde tekitamine (lapsest justkui sõltuks kõik ja laps justkui põhjustab, et vanem (täiskasvanu) võib karjuda, lüüa, mõnitada, ignoreerida jne). Laps justkui vastutaks oma olukorra eest....“

„Lapsele tahtlikult rahustavate ravimite manustamist, lapse hooletussejättmist, lapse mitteravimist ja uuringutele mittetoomist, tema tervise eest mitte hoolitsemist või selle eest hoolitsemist vaid oma seisukohtadele tuginedes, lapsele täisväärtusliku ravi mittelubamist.“

Vanema kohustuste eiramine:

„Lapse vajalikust ravist või haridusest ilma jätmine. Kui lapsevanem keeldub nt kerge alaarengu diagnoosiga last õpiraskustega laste kooli panemast, ei anna lapsele määratud ravimeid.“

Väärkohtlemiseks peeti ka seadusevastase, ebasünda käitumise õpetamist lapsele vanemate/täiskasvanute poolt:

„Lapse ahvatlemine kuritegevuslikus käitumises osalema – nt varastamine, valetamine. Lapsele sarnase käitumisega eeskujude näitamine.“

„Lapse ahvatlemine ebasündsate teole, kuriteole on ka ilmselt väärkohtlemine.“

„Minu meelest on väärkohtlemine ka see, kui vanem ei pane lapsele piire, ei õpeta talle teiste inimestega arvestamist.“

Järgnev lõik viitab sellele, et vanematele seadusega antud õigused võivad olla ka väärkohtlemise aluseks. Kui vanema tõekspidamised on vastuolus üldlevinud väärtuste või normidega, võib see olla põhjuseks laste eristamiseks teiste laste hulgas, milles nähakse last kahjustavaks faktoriks:

„Minu arvates teevad oma lastele liiga ka usklikud, kes keelavad näiteks usu ettekäändel laste sünnipäevadel osalemise, jõulude tähistamise jm. Kahjuks ei saa meie siin vahele astuda, sest lapsevanemal on õigus oma last kasvatada enda tõekspidamiste järgi. Samas jäävad need lapsed päris paljust toredast ja inimlikust ilma.“

Lapsevanema käest oodatakse erapooletut lapse võimete hindamist ning arvatakse, et kui vanem ei oska oma last sellisest hinnata, siis teeb sellega lapsele kahju ehk väärkohtleb last. Näiteks:

„Lapsevanem ei tunnista, et tal on erivajadustega laps.“

„Lapse halva käitumise õigustamine vanema või hooldaja poolt.“

Respondendid heitsid ette ka seda, kui vanemate nõudmised ei ole kooskõlas laste eakohaste võimete ja nad esitavad lastele kõrgendatud ootusi:

„Lisaks võiks lapse väärkohtlemise alla minna ka ju tema vanusega mitteametamine (st nõutakse täiskasvanulikkust käitumist, tulemusi, ülesandeid jms ehk ülesandeid, mida ta ei ole veel võimeline täitma) ja sellest tulenevalt karistamine vms.“

„Väärkohtlemiseks tuleb pidada on ka lastevanema kõrgendatud nõudmised oma laste õppetulemuste ja spordisaavutuste kohta. Ja selle teadmisega pole meil midagi peale hakata, kui lastelt sellekohast infot kuuleme. Reeglina on need vanemad mitte suhtlemisvalmis nendel teemadel rääkimiseks.“

Osa respondentidest pidas oluliseks lisada väärkohtlemise klassifikatsiooni: *„Väärkohtlemistegevusi on väga palju, laiemalt saab neid lahterdada: füüsiline, psüühiline, emotsionaalne, seksuaalne. Need võivad omavahel põimuda – üks võib kaasa tuua ka teise jne.“*

Lisatud väidete hulgas olid sellised, mille kaudu respondendid seletasid ja õigustasid teatud füüsilise või vaimse vägivalga ilminguid. Need väited aitavad meil paremini mõista, miks osa respondentidest ei pidanud neid käitumisviise väärkohtlemiseks: *„Lapse peale karjumine on selline ebamäärase tähendusega asi. Mõnel juhul aitab ühekordne koleda hääle tegemine lapse käitumist korrigeerida, aga see peaks ikka jääma erandjuhtumiks ja kindlasti ei tohiks see kole hääle sisaldada endas lapse halvustamist, pigem peaks tegu olema tähelepanu suunamise vahendiga. Ka lapse löömine on kahe otsaga – kui kaheksanda klassi poisid (alaealised) otsustavad nalja pärast noort naisõpetajat käperdada, siis on täiesti loomulik, et "täismehena" käituv poiss saab täismehel kombel vastu kõrvu, paljudel naistel ongi see automaatne enesekaitsereaktsioon.“*

„Hääle tõstmine ja lapse eiramine võivad minu meelest olla ka mõnes olukorras mõjutusvahendid, kuigi enamasti võib neid käsitleda kui väärkohtlemist.“

„Heatahtlik narrimine ei ole väärkohtlemine.“

„Lapsi ei saa kasvatada reegliteta, sellepärast võib-olla hääletõstmine ei ole igakord kuritarvitamine lapse suhtes. Ei kasva ükski laps viitsata. Aga kõik need tarvitusele võetud meetodid peavad olema põhjendatud.“

Mõned respondendid pidasid oluliseks lisada, et lapse kasvatamine on keeruline tegevus ning erinevates olukordades võib juhtuda, et täiskasvanu kasutab mõningaid mõjutusvahendeid, mis teatud kontekstis ja ulatuses võib olla hinnatud kui väärkohtlemine, kuid mitte alati. Mitte kõik, mis elus juhtub, pole väärkohtlemine, kuigi kõrvalt võib sellena näida:

„Igapäevases elus tuleb ikka ette narrimist, mõnitamist, sõimamist, ignoreerimist, löömist. Iga sellist tegevust ei saa käsitleda väärkohtlemisena. Oleneb sellise käitumise ulatusest, lapse emotsionaalsest seisundist.“

Täiesti eraldi seisab järgmine väide, mis kujutab endast väga spetsiifilist tegevust ja mida on raske liigitada:

„Lapse kõditamine, eriti jõuline, kus last ka kinni hoitakse.“

Lisatud mõisted peegeldavad väga erinevaid lapsekasvatamise ja lapse heaolu tahke, mida võib hinnata kui lastega tegelevate spetsialistide soovi anda võimalikult lai ja üksikasjalik ülevaade erinevatest täiskasvanute käitumisviisidest laste suhtes. Mingil määral on ootuspärane, et keskendutakse lapse vanusega ja arenguga seotud põhivajadustele ning nende eiramisele, kui määratletakse lapse väärkohtlemise mõistet.

Lisatud väärkohtlemise mõiste täpsustused peegeldavad mingil määral vastaja erialaspetsiifikat. Nii õpetajad kui koolijuhid keskendusid vanemate kasutatavatele

väärkohtlemise viisidele. Meditsiinitöötajad keskendusid lapse tervisest mittehoolimisele ja tõlgendasid seda väärkohtlemiseks. Lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad nägid ka pedagooge väärkohtlejatena, mida pedagoogid ise ei maininud üldse. Teised spetsialistid juhtisid tähelepanu sellele, et teatud tegude hindamine väärkohtlemisena sõltub konkreetsetest olukordadest ja erinevatest tõlgendustest.

Tavapärane oli väärkohtlemise paigutamine väljapoole oma eriala piire, selle omistamine teistele.

4.2 Oma töös väärkoheldud lastega kokkupuutumise sagedus

Küsimustikus palusime respondentidel märkida, kui sageli nad ühe või teise väärkohtlemise juhtumiga oma igapäevases töös kokku puutuvad. Umbes kolmandik vastajatest puutub vähemalt kord nädalas kokku koolis kiusatud lapsega – see on kõige sagedamini spetsialisti vaatevinklisse sattuv väärkohtlemise viis (vt tabel 4). Koolikiusamine on väärkohtlemise viis, millega kõige rohkem tegelevad ka teised erinevates valdkondades töötavad spetsialistid: lastekaitse- ja sotsiaaltöötaja (69%), õiguskaitsetöötaja (53%), õpetajad (79%) ja kooli tugipersonal (90%). Teisel kohal on hooletusse jäetud laps, kellega peab tegelema 31% respondentidest. Kolmandal kohal on vaimselt väärkoheldud lapsed, kellega tuleb respondentil kokku puutuda vähemalt kord nädalas. Kõige vähem satuvad spetsialistide juurde inimkaubanduse ohvrid ja seksuaalselt väärkoheldud lapsed. Siinjuures tasub tähelepanu pöörata fakte, et laste väärkohtlemise määratlemisel ilmnisid kõige selgemalt väärkohtlemisena seksuaalse sisuga tegevused.

Tabel 4. Oma töös väärkoheldud lastega kokkupuutumise sagedus (arv, %)

	Vähemalt kord nädalas		Vähemalt kord kuus		Mõnel korral aastas		Harvem kui kord aastas		Mitte kunagi	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Vanemliku hoolitsuseta või hooletusse jäetud lastega	100	31,4	74	23,3	100	31,4	36	11,3	8	2,5
Füüsiliselt väärkoheldud lastega	20	6,3	60	18,8	143	44,8	84	26,3	12	3,8
Vaimselt väärkoheldud lastega	72	22,6	89	27,9	99	31,0	43	13,5	16	5,0
Seksuaalselt väärkoheldud lastega	6	1,9	11	3,4	37	11,6	153	48,0	112	35,1
Koolis kiusatud lastega	107	33,5	98	30,7	84	26,3	17	5,3	13	4,1
Inimkaubanduse ohvriks langenud lastega	3	0,9	-	-	5	1,6	34	10,7	277	86,8

Lastekaitse- ja sotsiaaltöötajate vaatevälja satuvad sageli ka hooletussejäetud lapsed (lisa 3.1). Õiguskaitsetöötajad tegelevad kõige sagedamini füüsilise väärkohtlemise ja koolikiusamise ohvritega. Kolmandal kohal on neil võrdselt hooletussejäetud ja vaimselt väärkoheldud lapsed. Õpetajad tegelevad peale koolikiusamise ohvrite vähemalt kord nädalas vaimse väärkohtlemise ohvritega ja hooletussejätmisega. Ka kooli tugipersonal puutub sageli kokku vaimse väärkohtlemise ning hooletussejätmise ohvritega. Lasteaiaõpetajad moodustavad selles grupis mingil määral erilise

positsiooni selles mõttes, et nemad tegelevad vaid mõnel korral aastas füüsilise väärkohtlemise juhtumitega, hooletussejätud lastega ning vaimse väärkohtlemisega. Tulemused näitasid, et isegi lasteaiaõpetajatel tuleb aeg-ajalt tegeleda seksuaalse väärkohtlemise juhtumitega (4 respondenti) ja inimkaubanduses kannatanutega (1 respondent).

4.3 Hädasolevate inimeste abistamise põhimõte

Vastajatel paluti nimetada, millisest abistamise põhimõttest nad oma töös lähtuvad. Valida oli kahe variandi vahel – esiteks, abi saab see, kes ise palub, ning teiseks, abi saavad ka need, kes ise ei palu. Küllalt suur hulk osalenutest (38%) jättis antud küsimusele vastamata. Valdav enamik vastanutest leidis, et kehtib teine väide ja abi jõuab ka nende abivajajateni, kes ise küsima ei tule. Ligi viiendik arvamust avaldanutest (18%) oli siiski seda meelt, et abi saavad vaid need, kes ise paluvad. See omakorda tähendab, et nende arvates jäävad abist ilma isikud, kes ise paluda ei oska, ei julge või jätavad selle muudel põhjustel tegemata.

Samu vastuseid ametite järgi analüüsid selgub, et need jagunevad kahte rühma (tabel 5). Ühelt poolt on lastekaitse- ja sotsiaal- ning õiguskaitsetöötajad ja kooli tugipersonali hulka kuuluvad spetsialistid küllalt suures enamuses veendunud, et abi saavad ka need, kes ise ei palu. Kõige suuremat poolehoidu leidis see vastusevariant kooli tugipersonali hulgas. Teiselt poolt, üsna suur hulk kooli- ja lasteaiaõpetajad leidis, et kehtiva põhimõtte järgi saavad abi vaid need, kes ise paluvad. Nii arvas kolmandik kooliõpetajatest ja ligi pooled lasteaiaõpetajad. See on tähelepanuväärne tulemus, kui arvestada seda, et sageli (väikesed) lapsed ei julge, ei tea või ei oska abi paluda ning kui täiskasvanud inimesed ei märka või ei pea sekkumise algatamist oluliseks, siis jäävad lapsed abita.

Tabel 5. Vastaja seisukoht väärkoheldud lastele ja nende perele abi andmise suhtes (arv, %)

	Abi saab see, kes ise palub		Abi saavad ka need, kes ise ei palu	
	Arv	%	Arv	%
Lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja	9	11,1	72	88,9
Õiguskaitsetöötaja	2	11,8	15	88,2
Kooliõpetaja	10	30,3	23	69,7
Kooli tugipersonal	3	7,7	36	92,3
Lasteaiaõpetaja, -töötaja	11	47,8	12	52,2

4.4 Informatsiooni saamine ja edastamine väärkoheldud laste kohta

Informatsiooni saamine

Spetsialistidelt küsisime, kelle käest ja kui sageli nad saavad informatsiooni väärkoheldud laste kohta. Kõigepealt peab nentima, et kogu valim sisaldas üsna laia spektrit ametnikke ja lastega töötavaid isikuid ning seetõttu on ka väärkohtlemisest informeerijad ametiti erinevad. Esmalt anname ülevaatliku pildi võimalikest

teatajatest kõigi vastajate peale kokku ning seejärel käsitleme informeerijaid ametite kaupa.

Tabelis 6 on reastatud võimalikud informandid või info saamise viisid keskmise väärtuse alusel, nii et kõige ees on isikud, kellelt sagedamini saadakse teavet abi vajavate laste kohta. Andmed näitavad, et kõige enam on infoallikateks õpetajad, sotsiaalpedagoogid ja sotsiaaltöötajad koolist. Seejärel tulevad kohaliku omavalitsuse lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad ning nende järel lapsed. Väärkohtlemise on muu töö käigus tuvastanud 80% vastanutest, peaaegu iga kümnes on teinud seda sageli. Perearstidelt ja teistelt tervishoiutöötajatelt saadakse vastajate meelest väga harva või ei saada üldse infot väärkoheldud laste kohta. Sarnaselt meedikutele on ka psühholoogid ja psühhiaatrid üsna harva informeerijateks väärkohtlemise juhtumitest. Võimalik, et nendeni ei jõuagi väga palju selliseid juhtumeid või nad ei anna infot välja oma ametieetika tõttu.

Interneti suhtlus- ja meelelahutusportaalid, kus lapsed ja noorukid tihti aega veedavad, ei näi olevat paljudele spetsialistidele allikaks, kust märgata kiusamise või vägivalda ohvriks langenud lapsi. 38% vastanutest on seda teinud, enamik neist suhteliselt harva. Paraku ei selgu antud küsimusest, mida saadud infoga on peale hakatud: kas see on jäänud lihtsalt enda teada või on alustatud sekkumist.

Väga harva jõuab vastajateni ka informatsioon prokuröridelt või kohtunikelt. Viimased on isikud, kelleni jõuavad tavaliselt väärkohtlemise juhtumid, millega juba tegeletakse ning seetõttu on nende kui esmaste informeerijate roll väike. Kõige harvem on vastajatele teatanud väärkoheldud lastest kiirabitöötajad.

Tabel 6. Isikud, kelle käest saadakse informatsiooni väärkoheldud laste kohta
(arv, % vastanutest)

	Sageli		Mõnikord		Väga harva		Mitte kunagi	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Kooli õpetajalt	89	28,1	135	42,6	62	19,6	31	9,8
Kooli sotsiaaltöötajalt, -pedagoogilt, psühholoogilt	101	31,9	103	32,5	57	18,0	56	17,7
Omavalitsuse lastekaitse- või sotsiaaltöötajalt	92	29,0	107	33,8	64	20,2	54	17,0
Lapselt endalt	52	16,4	133	42,0	101	31,9	31	9,8
Teistelt lastelt	47	14,8	140	44,2	87	27,4	43	13,6
Tuvastasin väärkohtlemise muu töö käigus	29	9,1	124	39,1	101	31,9	63	19,9
Lapse vanemalt, sugulastelt	26	8,2	108	34,1	114	36,0	69	21,8
Koolieelse lasteasutuse personalilt	36	11,4	105	33,1	85	26,8	91	28,7
Politseiltöötajalt	52	16,4	77	24,3	87	27,4	101	31,9
Lapse naabritelt	24	7,6	110	34,7	102	32,2	81	25,6
Juhuslikult inimeselt, kes sündmust on pealt näinud	11	3,5	90	28,4	125	39,4	91	28,7
Olin ise juhtumi pealtnägijaks	10	3,2	95	30,0	117	36,9	95	30,0
Perearstilt või teiselt meditsiinitöötajalt	23	7,3	86	27,1	90	28,4	118	37,2
Haiglast	14	4,4	53	16,7	93	29,3	157	49,5
Psühholoogilt/psühhiaatrit	21	6,6	12	3,8	143	45,1	141	44,5
Suhtlus- ja	16	5,0	52	16,4	54	17,0	195	61,5

meelelahutusportaalidest internetis								
Prokurörit, kohtunikult	15	4,7	26	8,2	75	23,7	201	63,4
Kiirabitöötajalt	10	3,2	18	5,7	77	24,3	212	66,9

Ametite lõikes on väärkoheldud lastest informeerijad ära toodud lisas 3.2, kus sarnaselt tabelile 6 on tulemused esitatud keskmiste alusel koostatud pingereana sagedasemast teatajast kõige harvemini teatajani välja. Lastekaitse- ja sotsiaaltöötajate sagedasemateks teavitajateks abi vajavatest lastest on kolleegid kas enda või mõnest teisest omavalitsusest. Järgmisena tuleb laste haridusasutuste personal: koolide sotsiaalpedagoogid ja sotsiaaltöötajad ning nii kooli- kui lasteaiaõpetajad. Olulised isikud väärkoheldud lastest informeerijadena on ka politseitöötajad – veerand vastanud lastekaitsetöötajaid saab politseilt sageli teavet hädaohus olevate laste kohta. Samas kaheksa töötajat väitis, et neid ei ole kunagi politsei sellistest juhtumitest teavitatud.

Märkimist väärrib veel lapse naabrite sekkumine ning teatamine lapsega toimunud. Lastekaitsetöötajate sõnul on pooled neist saanud mõnikord ning 15% sageli infot lastega väärkäitumise kohta just naabritelt. Samas info saamine lapse vanematelt või sugulastelt ei ole sugugi nii sage. Antud uuringu tulemused näitavad, et perearstid informeerivad väärkohtlemise juhtumitest kõige sagedamini just lastekaitsetöötajaid. Ent seevastu kiirabitöötajad jagavad informatsiooni sagedamini politseitöötajatega. Viimane tulemus on tõenäoliselt seletatav ka vastava määruse olemasoluga, mille järgi on erakorralise meditsiinilise abi andjad kohustatud laste väärkohtlemise juhtumitest teavitama politseid (vt osa 5.1).

Lisas 3.2 toodud ameteid võrreldes tundub, et lastekaitsetöötajatel on kõige tagasihoidlikum kokkupuude suhtlus- ja meelelahutusportaalide ja seal toimuvaga või nad ei ole seal laste ahistamisjuhtumeid märganud (osanud märgata). Igatahes on üsna vähesed lastekaitsetöötajad enda sõnul tuvastanud väärkohtlemise interneti kasutades. Samas tunduvad politseinikud ja õpetajad kõige enam internetis toimuva vastu huvi tundvat. Erinevus pedagoogide ja politseinike vahel seisneb peamiselt selles, et kui enamik vastanud politseinikest on märganud väärkohtlemist internetiportaalides, siis osa õpetajaid on ja osa ei ole. Võimalik, et mingi hulk õpetajaid peab enda ülesandeks jälgida, mida lapsed virtuaalses maailmas teevad ja on seetõttu ka avastanud laste väärkohtlemist. Osa pedagooge aga vastavatele interneti lehekülgedele ei satu või ei oska küberkiusamise ja ahistamise märke ära tunda.

Õiguskaitsetöötajatele on samuti väärkoheldud lastest kõige sagedasemateks teavitajateks kolleegid ise. Olulise osa informatsioonist saavad politseinikud ja prokurörid ka koolidest ja lastekaitsetöötajatelt, samuti lastelt endilt või laste lähedastelt. Kooliõpetajate sõnul koosneb väärkohtlemise (või ka koolikiusamise) juhtumitest teavitajate ring enamasti teistest pedagoogidest, lastest ja tugipersonali liikmetest. Samuti on õpetajad teiste elukutsete esindajatega võrreldes kõige sagedamini ise vägivalla tunnistajaks. See on ka loogiline tulemus, sest õpetajad viibivad pika koolipäeva õpilaste keskel ja on nendega vahetus kontaktis.

Kooli tugipersonal, kes on otseselt määratud tegelema laste õpi-, käitumis- ja muude probleemidega, kuuleb kõige sagedamini väärkohtlemisest lapselt endalt või märkab selle ilminguid lapsega töötades. Seetõttu on ka tugipersonali hulgas kõrgeim nende osakaal, kes on tuvastanud väärkohtlemise muu töö käigus. Peale kooli kollektiivi on

tugipersonali oluliseks informeerijaks lastekaitsetöötaja, samas perearstidelt on teavet laste kohta saanud vähesed. Näiteks enam kui pooled kooli sotsiaaltöötajad ja sotsiaalpedagoogid on väitnud, et nad ei ole kunagi saanud teemakohast informatsiooni laste perearstidelt.

Lasteaiaõpetajad on eespool kirjeldatud ametite esindajatega võrreldes märkinud antud küsimustele kõige sagedamini vastuseks “mitte kunagi” või “väga harva”. Märgitud tulemus on peamiselt tingitud sellest, et lasteaiaõpetajad on tihti ise teavitaja rollis, kuna on esimesed isikud, kes märkavad väärkohtlemist. Võimalik, et lasteaiapersonali teavitatakse väärkohtlemisest ka vähem ja ei kaasata nii palju sekkumisprotsessi. Teisalt võib arvata, et lasteaeda satub vähem lapsi probleemsetest peredest, kuna lasteaed ei ole kohustuslik ning päevahoiutasu ei ole kõigile vanematele taskukohane. Lasteaiatöötajad saavad kõige sagedamini informatsiooni väärkohtlemise kohta teistelt kolleegidelt, lastelt ning lastekaitse- või sotsiaaltöötajatelt.

Meie uuringus osalenud perearstid ja teised tervishoiutöötajad saavad laste väärkohtlemise juhtumitest kõige sagedamini teada lapse vanematelt/sugulastelt ja lapselt endalt tõenäoliselt visiidi või haiglasoleku jooksul. Näiteks teatasid valimis olnud 14 meedikust pooled, et nad saavad sageli informatsiooni väärkohtlemise kohta lapse emalt-isalt. Järgnevalt on teavitajaks lastekaitsetöötaja ning teised meedikud. Psühholoogid ja psühhiaatrid saavad väärkohtlemisest teada eelkõige lapselt endalt siis, kui ta on tulnud oma murest rääkima. Samuti teatavad väärkohtlemisest veel õpetajad, lastekaitsetöötajad ja politseinikud, arvatavasti siis, kui saadavad lapsi spetsialisti juurde psühholoogilist abi saama.

Lastekodu- ja turvakodutöötajad ning noorsootöötajad nentisid, et sagedamini saavad nad infot väärkohtlemise juhtumite kohta lastekaitsetöötajalt või siis lapselt endalt, ohvriabitöötajad aga politseilt, lapse vanematelt ja koolist.

Informatsiooni edastamine

Kvalitatiivsete intervjuude tulemustest selgus, et mitte ainult inimesed tänavalt, vaid ka osad lastega töötavad isikud ei teata laste väärkohtlemisest ametnikele, kes võiksid lapsi aidata. Seetõttu kaalusime ankeedis uurida, kas ja millistel põhjustel on vastaja jätnud väärkoheldud lapsest teavitamata. Põhjustena küsisime, kas vastaja on olnud ebakindel probleemi tõsiduses, ei teadnud kelle poole pöörduda, puudus õige spetsialist või kartis vastaja informatsiooni väärkasutust. Võimalusena pakkusime veel välja, et väärkoheldud lapsest teatamine ei ole vastaja ülesanne, et isikud, kelle töökohustuste hulka märgitud tegevus ei kuulu või kes ise tunnevad, et nad ei pea seda tegema (olguigi, et lastekaitseeadus seda kohustab), saaksid antud põhjuse valida. Oma arvamust põhjuste kohta oli vastajal võimalik avaldada sagedusskaalal “mitte kunagi”, “väga harva”, “mõnikord”, “sageli”.

Tabel 7 näitab respondentide arvu ja osakaalu, kes olid jätnud väärkoheldud lapsest vähemalt ühel põhjusel teatamata (vastasid kas “väga harva”, “mõnikord” või “sageli”). Info edastamise kohustuse puudumist siia tunnusesse ei arvestatud. Tulemused näitavad, et kõigist vastanutest 63% ei olnud väärkoheldud lapsest mingil põhjusel teatanud. Ainult ühel põhjusel on jätnud teatamata 18% respondentidest, nii

kolmel kui ka neljal erineval põhjusel 14% vastanutest. Väärkoheldud lapsest teatamine või teatamata jätmine ei ole statistiliselt oluliselt seotud küsimustiku keele (eesti vs vene) ega vastaja hariduse, tööstaaži ja vanusega.

Kui analüüsida väärkohtlemisest mitteteatamist ametite lõikes, võib täheldada, et õiguskaitsetöötajate hulgas on kõige vähem neid, kes ei ole vastavate laste kohta informatsiooni edastanud. Kõige sagedamini on jätnud mingil põhjusel teatamata pedagoogid nii koolist kui ka lasteaiast.

Tabel 7. Väärkoheldud lapsest vähemalt ühel põhjusel teatamata jätnud respondendid (arv, %)

	On jätnud vähemalt ühel põhjusel teatamata		Ei ole kunagi jätnud neil põhjustel teatamata	
	Arv	%	Arv	%
kogu valim	190	63,1	111	36,9
lastekaitse-, sotsiaaltöötaja	53	65,4	28	34,6
õiguskaitsetöötaja	6	35,3	11	64,7
õpetaja	25	75,8	8	24,2
kooli tugipersonal	23	59,0	16	41,0
lasteaiatöötaja	19	82,6	4	17,4

Kõige sagedamini oli väärkoheldud lapsest mitteteatamise põhjuseks lapsega töötava isiku ebakindlus probleemi tõsiduse suhtes (tabel 8). Tervelt 45% respondentidest on jätnud oma kahtluste tõttu info lapse kohta edastamata. Antud tulemus võib viidata sellele, et inimesed ei tunne väärkohtlemise märke piisavalt hästi ära ega tea paljut vägivalda tagajärgedest lapsele. Lisaks enda ebakindlusele kardeti informatsiooni ebaausat kasutamist või väideti, et puudus lapsega edasi tegelev õige spetsialist. 29% uuringus osalenud isikutest märkis, et ei teadnud, kelle poole pöörduda. Kõikide analüüsitava põhjuste vahel eksisteerib tugev positiivne korrelatsioonseos, mis peegeldab paljude vastajate vähest teadlikkust laste väärkohtlemisest ja sellest teavitamisest.

Tabel 8. Väärkoheldud lapsest teatamata jätmise põhjused (arv, %)

Vastaja on jätnud väärkoheldud lapsest teatamata, kuna	Mitte kunagi		Väga harva		Mõnikord		Sageli	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
...ei olnud kindel, kas probleem on sekkumiseks piisavalt tõsine	166	55,1	81	26,9	41	13,6	13	4,3
..ei teadnud, kelle poole pöörduda antud küsimuses	215	71,4	48	15,9	26	8,6	12	4,0
...puudus lapsega tegelev õige spetsialist	195	64,8	42	14,0	37	12,3	27	9,0
..kartis, et infot võidakse ebaausalt kasutada	178	59,1	74	24,6	40	13,3	9	3,0
..info edastamine ei olnud vastaja ülesanne	257	85,4	25	8,3	16	5,3	3	1,0

Kohaliku omavalitsuse lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad on teiste ametitega võrreldes kõige sagedamini väitnud, et info edastamine on nende ülesanne, kuigi kaheksa lastekaitse-/sotsiaaltööametnikku ei ole mõnikord pidanud väärkoheldud lapsest teatamist enda kohustuseks (vt lisa 3.3). 44% antud eriala esindajatest ei sõandanud sekkuda, kuna ei olnud probleemi tõsiduses kindlad, seevastu õiguskaitsetöötajad on

kõige rohkem väljendanud teadlikkust ja enesekindlust tegutsemisel laste väärkohtlemise juhtumitega. Täpsemalt öeldes on nende hulgas kõige rohkem neid, kes on osanud olukorra tõsidust hinnata ja teavad, kelle poole pöörduda. Kooli tugipersonali liikmete vastused ei erinenud eriti lastekaitsetöötajate omast. Pigem tundus tugipersonal probleemi (tõsiseks) hindamisel lastekaitsetöötajatest isegi kindlam olevat ning teadis rohkem, kelle poole väärkohtlemise korral pöörduda.

Kooliõpetajad näivad olevat lasteaedade pedagoogidega võrreldes märksa kindlamad laste väärkohtlemise juhtumite hindamisel sekkumisvääriliseks ning peavad ka teatamist rohkem enda kohustuseks. Näiteks on 18 lasteaiatöötajat 23 uuringus osalenust väitnud, et nad ei ole teatanud lapsest, kuna ei olnud kindlad, kas probleem on sekkumiseks piisavalt tõsine. Samuti on suurem osa neist põhjendanud mittesekkumist õige spetsialisti puudumisega. Kooli- ja lasteaiapedagoogide sellist erinevust võib seletada tõsiasjaga, et paljudes koolides töötavad spetsiaalsed inimesed ning on loodud abistav võrgustik laste probleemidega tegelemiseks, lasteaedades aga tihti sellised üksused puuduvad. Seetõttu on ka lasteaiatöötajatel vähem võimalusi antud teemas pädevama isiku käest nõu küsida.

Ülejäänud ametite esindajate vastuseid analüüsid selgub, et kõige tõsisemaks mitteteatamise probleemiks on väärkohtlemise juhtumi hindamine. Näiteks on kaheksa tervishoiutöötajat 14-st, pooled noorsootöötajad ning neli psühholoog/nõustajat kuuest väitnud, et nad ei olnud kindlad, et situatsioon oli sekkumiseks piisavalt tõsine. Järgmine esinenud probleem oli õige spetsialisti olemasolu.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et paljudel lastega töötavatel isikel puudub selgus, millistel juhtudel kelle poole tuleks pöörduda, kui on kahtlus lapse väärkohtlemise suhtes. Samuti on probleemiks väärkoheldud lastega tegelevate spetsialistide puudus või ei ole inimesed nende olemasolust lihtsalt teadlikud. Järeldada võib ka väärkohtlemise märkide kehva äratundmist, mis võib olla ebakindluse allikaks ja seega üheks mittesekkumise põhjuseks.

4.5 Väärkoheldud laste abistamist reguleerivad juhendid

Küsisime vastajatelt, kas nad teavad ja kasutavad oma töös mõnda regulatsiooni või juhendit, mis on spetsiaalselt välja töötatud korraldamaks laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamist ja laste abistamist, kuid mis ei ole riiklik seadus ega määrus. Vähem kui iga kümnes respondent teab maavalitsuse või kohaliku omavalitsuse poolt koostatud juhendist, mis reguleerib tööd väärkoheldud lastega (tabel 9). Samas ei kasuta mitte kõik neist märgitud dokumente. Asutusesisese juhendi olemasolust on teadlik 22% vastanutest ning seda kasutab aktiivselt umbes iga viies vastaja. 23% uuringus osalenutest väitis, et kasutab oma töös võrgustiku liikmetele mõeldud koostööjuhendit laste abistamisel, ning 4% teadis, et selline dokument on olemas, aga ise seda ei kasutanud. Suurem osa respondentidest ei teadnud üldse eespool mainitud juhendite olemasolust või siis väitis kindlalt, et sellised dokumendid puuduvad. Teistest veidi erinevam on olukord lastekaitse käsiraamatutes toodud näidisjuhendite puhul. Kolmandik vastanutest kasutab käsiraamatuid oma töös laste abistamisel, 16% vastanutest küll teab sellistest raamatutest ja seal olevatest juhenditest, kuid ei kasuta neid.

Tabel 9. Väärkoheldud lastest teavitamist ja nende abistamist puudutavate regulatsioonide ja juhendite olemasolu ja kasutamine (arv, %)

	On olemas ja kasutan		On olemas, kuid ei kasuta		Ei ole sellist dokumenti		Ei tea dokumendi olemasolust		Väärkoheldud laste abistamine ei ole minu ülesanne	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Maavalitsuse poolt koostatud spetsiaalne juhend	14	5,0	7	2,5	33	11,7	222	78,7	6	2,1
Omavalitsuse poolt koostatud spetsiaalne juhend	17	6,0	10	3,5	74	26,2	175	62,1	6	2,1
Asutusesiselt koostatud spetsiaalne juhend	54	19,1	7	2,5	103	36,5	110	39,0	8	2,8
Võrgustiku liikmete koostööjuhend	65	23,0	11	3,9	69	24,5	132	46,8	5	1,8
Lastekaitse käsiraamatus toodud näidisjuhend	94	33,3	44	15,6	15	5,3	124	44,0	5	1,8

Ametite lõikes tulemusi analüüsid selgub, et õiguskaitsetöötajad, kooliõpetajad ning tugipersonali liikmed mainisid teiste ametitega võrreldes oluliselt sagedamini, et neil on olemas väärkoheldud lastega tegelemise kohta asutusesisised juhendid, mida nad ka kõik kasutavad. Lastekaitse käsiraamatutest on kõige teadlikumad muidugi lastekaitsetöötajad, abivahendina kasutab seda 57% vastanud lastekaitse- ja sotsiaaltöötajatest. 19% küll teadis käsiraamatu juhendite olemasolust, aga ise seda ei olnud kasutanud. Kuus lastekaitsetöötajat arvas, et nimetatud raamatuid ei ole olemas ning 14 ei olnud neist teadlikud. Lastekaitse käsiraamatud olid populaarsed ka kooli tugipersonali hulgas, kellest rohkem kui kolmandik otsis märgitud raamatutest abi.

Kõigil vastajatel oli võimalus ise lisada, millistest juhenditest nad teavad või mida kasutavad. Sellele küsimusele vastas 37 inimest, kellest mitu kinnitas, et ei ole laste väärkohtlemise juhtumitega tegelemist reguleerivatest dokumentidest midagi kuulnud. Kõige sagedamini viidati Eesti Vabariigi lastekaitse seadusele, sotsiaalhoolekande seadusele, aga ka mõningatele internetilehekülgedele, näiteks Lastekaitse Liidu ja UNICEF-i kodulehele. Paar isikut, kes oma ametit ei märkinud, teab suulistest või mitteametlikest kokkulepetest võrgustikuliikmete vahel. Lisati veel “Juhtumikorralduse käsiraamat”, juristidele mõeldud raamatut “Pere ja seadus” ning ühes “Tea ja toimetä” numbris ilmunud lastekaitse juhendit. Üks respondent kirjutas, et tema lähtub üldlevinud väärtushinnangutest ja moraaliprintsiipidest, neid täpsustamata.

Lastekaitsetöötajad tuginesid enda sõnul kas aastate jooksul välja kujunenud praktikale ja tööskemidele, suulistele kokkulepetele erinevate spetsialistide vahel või lastekaitse käsiraamatutes kirjutatule. Üks sotsiaaltöötaja lisas, et tema leiab juhiseid oma ametijuhendist. Üks lastekaitse spetsialist kasutab omavalitsuse hoolekande ja eestkoste korraldamise juhendit, teine osakonna mitteformaalset tegevusjuhendit, kolmas aga teadis lisada, et neil on maakonnas koostatud brošüür, kus on kirjas kõigi omavalitsuste lastega tegelevate inimeste kontaktandmed.

Õiguskaitsetöötajad märkisid ära Politseiameti käskkirjaga (nr 92, 18.03.2008) kinnitatud juhendi “Õigusvastase teo toimepannud ja abi vajavate laste kohtlemise juhend” ja riigi peaprokuröri juhise seoses alaealiste ühetaolise erikohtlemisega kriminaalmenetluses. Kooliõpetajad juhendusid kooli kodukorrast. Paar kooli sotsiaalpedagoogi ja sotsiaaltöötajat viitas oma võrgustiku koostööjuhendile ja suulistele kokkulepetele laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamise kohta. Samuti mainis kaks tervishoiutöötajat, et nende meditsiinasutuses on kasutusel tegutsemisjuhend, kui ilmneb lapse väärkohtlemise kahtlus. Üks spetsialist teadis, et nende maakonnas on olemas maavanema korraldusega kinnitatud juhend “Hädaohus oleva lapse abistamise ja juhtumist teavitamise juhend”.

Kaks uuringus osalenud lastega töötavat spetsialisti arvasid hoopis, et konkreetse juhendi olemasolu ei olegi vajalik. Üks neist väitis, et juhendid on tavaliselt eluvõõrad ja mahukad ning liigse töökoormuse tõttu ei ole aega neid lugeda ega järgida. Teise arvamuse kohaselt on iga lapse väärkohtlemise juhtum erinev ning juhenditega ei ole võimalik kõiki juhtumeid reguleerida.

“Iga keis on erinev ja minu arvamus on, et mingite juhenditega neid olukordi kontrolli alla ei saa. Positiivse näitena toon välja politsei regulaarsed teated perevägivalda kohta, mis on ka siis klienditöö alustamise aluseks.” (lastekaitsetöötaja)

Küsisime uuritavatelt eraldi, kas laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamise ja abistamise põhimõtted on kirjas näiteks nende ametijuhendis, asutuse või struktuuriüksuse põhimääruses, arengukavas või kodukorras (tabel 10). 39% vastanutest ütles, et antud põhimõtted on kirjas ametijuhendis, seevastu pooled respondentidest eitasid seda. Seitse protsenti ei olnud teadlik, kas ametijuhend sisaldab juhiseid väärkoheldud lastega tegelemiseks. Tosina vastaja sõnul ei olnud ametijuhendit olemaski, Veidi rohkem kui iga viies respondent leidis, et teavitamisest ja abistamisest on juttu asutuse või struktuuriüksuse põhimääruses ja/või kodukorras.

Tabel 10. Dokumendid, milles on kirjas laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamise ja abistamise põhimõtted (arv, %)

	Ja, on		Ei ole		Ei tea		Ei ole sellist dokumenti olemas	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ametijuhendis	103	38,7	133	50,0	18	6,8	12	4,5
Asutuse või struktuuriüksuse põhimääruses	59	21,5	122	44,5	80	29,2	13	4,7
Asutuse või struktuuriüksuse arengukavas	42	15,3	126	46,0	91	33,2	15	5,5
Asutuse sisekorraeeskirjas või kodukorras	61	22,3	136	49,6	61	22,3	16	5,8

Rohkem kui pooled küsimustikule vastanud lastekaitse- ja politseitöötajatest ning prokuröridest väitsid, et väärkoheldud lastest teavitamise ja nende abistamise põhimõtted on kirjas nende ametijuhendis (vt lisa 3.4). Enam kui kolmandiku kooli ja ligi poolte lasteaiatöötajate teada on märgitud põhimõtted ära toodud asutuse sisekorraeeskirjades või kodukorras (näiteks kooli kodukorras).

Tabel 11 toob välja vastajate hinnangud väärkoheldud lastest teavitamise ja nende abistamise juhendi vajalikkuse kohta. Valdav enamik respondentidest (83%) leidis, et märgitud juhend on vajalik, 9% oli vastupidisel seisukohal. Ligi kolm neljandikku vastanutest leidis, et juhendit on vaja, kuna lastega töötavad isikud ei tea, millist abi võiks lapsele pakkuda. 69% respondentidest arvas, et probleemiks on oskamatus väärkohtlemise märke ära tunda. 61% uuritute meelest ei tea lastega töötavad inimesed oma kohustusest teavitada väärkoheldud lapsest ja sellest, kuidas peaks teatama.

Tabel 11. Väärkoheldud laste abistamist ja koostööd reguleeriva juhendi vajalikkuse põhjendused (arv, %)

Konkreetset juhendit on vaja, sest lastega töötavad isikud ...	Olen täiesti nõus		Olen nõus		Ei oska öelda		Ei ole nõus		Ei ole üldse nõus	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
... ei tea oma kohustusest teatada väärkoheldud lapsest	73	27,3	91	34,1	18	6,7	63	23,6	22	8,2
... ei oska ära tunda väärkohtlemise märke	61	22,8	124	46,4	28	10,5	47	17,6	7	2,6
... ei tea, keda teavitada väärkoheldud lapsest	50	18,7	110	41,2	24	9,0	69	25,8	14	5,2
... ei tea, kuidas teavitada	49	18,4	115	43,1	25	9,4	62	23,2	16	6,0
... ei tea, millist abi nad võiksid lapsele pakkuda	61	22,8	133	49,8	29	10,9	35	13,1	9	3,4
... ei tea, kellega oleks vaja koostööd teha	51	19,1	106	39,7	27	10,1	73	27,3	10	3,7
Puudub vajadus konkreetse juhendi järele	9	3,4	14	5,3	23	8,7	103	38,9	116	43,8

Lisas 3.5 on toodud tulemused juhendi vajalikkuse kohta ametite lõikes. Andmetest nähtub, et lastekaitsetöötajad on teiste ametitega võrreldes kõige vähem nõus, et lastega töötavad isikud ei tea, kas, keda ja kuidas teavitada väärkoheldud lapsest või kellega teha koostööd sekkumisel. Kõige rohkem tunduvad lastekaitsetöötajad nõus olevat väitega, et inimesed ei oska väärkohtlemise märke ära tunda (67%). Viimase väitega olid kõige enam nõus uuringus osalenud õiguskaitsetöötajad (82%), lasteaiaõpetajad (83%) ning kooli tugipersonal (72%). Üleüldse eristusid õiguskaitsetöötajad ja kooli tugipersonali liikmed teiste ametite esindajatest selle poolest, et pidasid küsimustikus märgitud probleeme piisavalt tõsisteks.

Ülejäänud ameteid uurides torkab silma väga kõrge nõustujate arv tervishoiutöötajate hulgas, näiteks 12 meedikut 14-st olid nõus, et inimesed ei tea, kuidas teavitada, mis abi pakkuda lapsele ja kellega teha koostööd. Viis noorsootöötajat kuuest väidab samuti, et inimesed ei tea, kuidas abistada või millised on väärkohtlemise märgid.

4.6 Koostöö toimimine

Kõige vähem on uuringus osalenud spetsialistidel olnud koostööalaseid kokkupuuteid prokuröride, lastekodu- ja turvakodutöötajatega (tabel 12). Kui jätta analüüsist välja koostöö mittetegemise variant, siis võib öelda, et kõige paremaks hinnati koostööd

lastekaitseametnikega (79%), koolide tugipersonaliga (62%), laste- ja turvakodu töötajatega (61% ja 59% vastavalt) ning politseiga (57%). Kõige vähem hinnati koostööd toimivaks lapse perekonnaga (26%). Kõige sagedamini tehakse koostööd isiklike tutvuste pinnal psühholoogide ja terapeutidega (17%).

Erinevate ametite esindajate vastustest on näha, et kõige paremaks peeti koostööd oma enda eriala töötajatega (lisa 3.6). Näiteks enamus lastekaitsetöötajaid (93%) leidis, et koostöö toimib alati teiste lastekaitse- või sotsiaaltöö tegijatega. Lastekaitsetöötajad hindasid koostööd üsna toimivaks ka lastekodude ja turvakodude personaliga, samuti politseinike ja kooli tugitöötajatega – ühesõnaga nendega, kellega seaduste järgi on vaja kõige rohkem koostööd teha.

Tabel 12. Hinnang koostöö toimimisele väärkoheldud laste abistamisel (arv, %)

	Koostöö on alati toimiv		Koostöö on juhuslik		Koostöö toimib ainult isiklike tutvuste pinnal		Ei tee koostööd	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Politseitöötajad	132	52,4	72	28,6	26	10,3	22	8,7
Prokurörid	33	13,4	62	25,2	6	2,4	145	58,9
Lastekaitse- või sotsiaaltöötajad	194	75,8	44	17,2	9	3,5	9	3,5
Pearstid ja teised tervishoiutöötajad	86	34,1	111	44,0	21	8,3	34	13,5
Kooliõpetajad	108	42,9	108	42,9	22	8,7	14	5,6
Lasteaiaõpetajad	90	36,0	93	37,2	20	8,0	47	18,8
Koolide tugipersonal	148	58,5	75	29,6	17	6,7	13	5,1
Psühholoogid, terapeutid	88	34,8	93	36,8	37	14,6	35	13,8
Lapse perekond	61	24,3	160	63,7	13	5,2	17	6,8
Lastekodutöötajad	101	40,6	54	21,7	11	4,4	83	33,3
Turvakodu/varjupaiga töötajad	100	40,5	58	23,5	12	4,9	77	31,2

Õiguskaitsetöötajad hindavad koostööd toimivaks kõige rohkem enda eriala spetsialistide ning lastekaitsetöötajatega. Tervishoiutöötajatega on koostöö juhuslik, sõltudes tihti olukorrast. Haridusasutuste pedagoogidega näib õiguskaitsetöötajate koostöö olevat pigem juhuslik või toimib peamiselt isiklike tutvuste pinnal. Kooliõpetajad peavad oma koostööd kõige toimivamaks teiste pedagoogide ning kooli tugipersonaliga, tugipersonal aga kolleegidega ning omavalitsuse lastekaitsetöötajatega.

4.7 Hinnangud tagasiside saamisele

Kvalitatiivsetest intervjuudest selgus, et osa spetsialistide kurtis, et ei saa tagasisidet, kui on info lapsega edasi tegelevale isikule edastanud. Samas oli tagasiside nende jaoks oluline, et teada, kas laps vajab edaspidi kõrgendatud tähelepanu ja hoold. Veebiküsitluse tulemustest selgus, et kõigest iga kümnes vastaja saab alati tagasisidet. Valdav osa (60%) respondente saab informatsiooni lapse käekäigu kohta siis, kui nad seda ise küsivad. 16% vastanutest väitis, et nad tagasisidet ei saa, kuigi vajaksid seda väga. 14% märkis, et neil ei ole veel ette tulnud olukorda, kus nad vajaksid tagasisidet,

või nad siis ei tegele väärkoheldud laste abistamisega. Üks vastaja leidis, et ta ei saa tagasisidet ja see ei puutuks ka enam temasse.

Ametite lõikes tulemusi vaadates võib täheldada, et lastekaitsetöötajate hulgas on kõige rohkem neid, kes tagasisidet saavad (vt lisa 3.7). 11 töötajat (14%) väidab, et nad ei saa seda, kuid vajaksid, kolme sõnul pole neil sellist olukorda ette tulnudki. Kooli tugipersonali ning õiguskaitsetöötajate hulgas on küllalt palju neid, kes saavad tagasisidet ise küsides või ei saa seda üldse. Enam kui kolmandik pedagoogidest vastab, et nende töös pole ette tulnud sellist tagasiside saamise/küsimise momenti või nad ei ole tegelenud väärkoheldud lastega. Kindlasti sõltub ka tagasiside saamine ja selle vajadus konkreetsetest juhtumitest, kuid pedagoogide sellist tulemust silmas pidades võib arvata, et (osad) õpetajad kipuvad olema ainult teavitaja rollis, mitte aktiivse tegutseja rollis lapse abistamise protsessis.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et tagasiside mittesaamise kõrge osakaal nii õpetajate kui ka teiste spetsialistide hulgas võib tähendada kahte asja, kas tagasiside andmise põhimõtted on võrgustikuliikmete hulgas paika panemata või on kommunikatsioon spetsialistide vahel puudulik.

4.8 Takistused väärkoheldud lapse abistamisel

Järgnevalt palusime respondentidel vastata, milliseid takistusi ja raskusi on neil oma praktikas väärkoheldud laste abistamisel ette tulnud. Palusime respondentidel keskenduda enda kogemustele. Kõige sagedamini peeti väärkoheldud lapse abistamisel takistuseks lapsest mitteteatamist (tabel 13). Kolmveerand vastanutest leiab, et inimesed, kes näevad abivajavat last, ei informeerii sellest. 46% respondentidest arvab sama lastega töötavate spetsialistide kohta. Antud küsimusest ei selgu, millele täpsemalt respondentid vastates tuginevad: kas nad on saanud abivajavast lapsest teada teistest allikatest kunagi hiljem tagantjärele või peegeldab see vastus nende üldist hoiakut kehvast informeerimisest. Enam kui kolmandik respondente ei nõustu, et lastega töötavad spetsialistid ei teata väärkoheldud lastest.

Veidi rohkem kui pooled vastajatest arvavad, et isikuandmete kaitse seadus keelab info edastamise ja seetõttu on ka raske last aidata. Kolmas oluline takistus on vajalike teenuste raske kättesaadavus või nende puudumine. Samuti leidis iga teine vastaja, et tal napib ressursse laste aitamiseks, näiteks ei ole piisavalt raha või puudub transport. Iga viies vastaja arvas, et spetsialistid ei täida oma tööülesandeid korralikult, samas 42% ei osanud selles küsimuses seisukohta võtta. Kõige vähem oldi nõus sellega, et seadus keelab kodukülastuse.

Analüüsisime seoseid sekkumisega seotud takistuste, hariduse ja antud erialal töötamise staaži vahel. Ainuke statistiliselt oluline seos ilmnes staaži ja arvamuse vahel, et vajalikud teenused puuduvad. Täpsemalt öeldes, väiksema staažiga vastajad on sagedamini väitnud, et sobilikke teenuseid ei ole olemas. Võimalik, et nad ei ole lihtsalt teenustest teadlikud või ei ole omandanud (veel) piisavalt paindlikke lähenemisi sobilike teenuste leidmiseks.

Tabel 13. Takistused väärkoheldud lapse abistamisel (arv, %)

	On nõus		Ei ole nõus		Ei oska öelda		Ei tegele oma töös väärkoheldud laste abistamisega	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
inimesed ei teavita abivajavast lapsest	193	75,1	36	14,0	22	8,6	6	2,3
teised spetsialistid ei teata abivajavast lapsest	117	45,5	96	37,4	36	14,0	8	3,1
isikuandmete kaitse seadus keelab info edastamise	131	51,0	84	32,7	35	13,6	7	2,7
seadus keelab kodukülastuse	82	31,9	117	45,5	51	19,8	7	2,7
puuduvad abistamiseks vajalikud ressursid	123	47,9	115	44,7	12	4,7	7	2,7
puuduvad abistamiseks vajalikud teenused	123	47,9	85	33,1	43	16,7	6	2,3
vajalikud teenused ei ole kättesaadavad	132	51,4	66	25,7	53	20,6	6	2,3
teised spetsialistid ei täida korralikult oma tööülesandeid	52	20,2	92	35,8	107	41,6	6	2,3

Järgnevalt uurisime seoseid tabelis 13 esitatud väidete vahel. Kõige tähelepanuväärsemad statistiliselt olulised seosed olid seotud isikuandmete kaitse seadusega. Näiteks respondendid, kes usuvad, et mainitud seadus ei luba teavitada, märgivad oluliselt enam, et inimesed ei informeerinud abivajavast lapsest, kui need, kes arvavad, et seadus lubab. Seaduse informeerimist keelavatesse sätetesse usuvad vastajad on ka ise jätnud lapsest teatamata oluliselt sagedamini (vt ptk 4.3) kui need respondendid, kes arvavad, et seadus ei keela teatamist (protsendid vastavalt 73 ja 56; $\chi^2 = 6,9$; $p = 0,001$). Samuti leiavad isikuandmete kaitse seaduse keelavasse jõusse usuvad vastajad sagedamini, et (mingi) seadus keelab kodukülastuse, võrreldes nende vastajatega, kes isikuandmete kaitse seadusest nii ei arva (protsendid vastavalt 56 ja 18; $\chi^2 = 24,7$; $p = 0,000$). Sarnane statistiliselt oluline trend esineb ka väidete „puuduvad abistamiseks vajalikud ressursid“ (protsendid vastavalt 64 ja 33; $\chi^2 = 19,8$; $p = 0,000$) ja „puuduvad abistamiseks vajalikud teenused“ puhul (protsendid vastavalt 71 ja 47; $\chi^2 = 10,5$; $p = 0,001$). Tundub, et osa vastajaid, kellel on puudulikud teadmised seadustest ja võimalik, et ka vähesed erialased oskused ja kogemused, kipub kasutama isikuandmete kaitse või lihtsalt mingit abstraktset seadust vabanduse või õigustusena oma mittesekkumise korral. Inimesed, kes arvavad, et seadus ei luba sekkuda, ei näi olevat piisavalt motiveeritud või kogunud leidmaks ressursse ja võimalusi lapse abistamiseks.

Esines veel üks statistiliselt oluline seos uuritud tunnuste vahel. Nimelt vastajad, kes arvasid, et spetsialistid ei teavita abivajavast lapsest, pidasid seda, et spetsialistid ei täida korralikult oma tööülesandeid, takistuseks palju enam kui need respondendid, kes eitasid mitteteavitamist (protsendid vastavalt 59 ja 15; $\chi^2 = 27$; $p = 0,000$).

Erinevaid ameteid võrreldes selgub, et politseinikud ja prokurörid on kõige enam veendunud, et isikuandmete kaitse seadus ega ka mingi muu abstraktne seadus ei keela abivajavast lapsest teavitada ega lapse kodu külastada (lisa 3.8). Ainult üks õiguskaitsetöötaja on vastupidisel arvamusel, neli ei oska aga sellele küsimusele vastata. Lastekaitsetöötajatest 58% väidab, et isikuandmete kaitse seadus ei luba infot edastada ning 26% arvab, et seaduse järgi ei või kodu külastada. Kui

lastekaitsetöötajate haridust vaadata, siis võib väita, et mitteerialase või keskharidusega lastekaitseametnikud arvavad seda, et isikuandmete kaitse seadus keelab sekkumise, märgatavalt enam kui erialase kõrg- või keskeriharidusega spetsialistid. Tõenäoliselt on viimased saanud rohkem koolitust seaduste vallas või oskavad neid paremini tõlgendada.

Uuringus osalenud pedagoogid olid lastekaitsetöötajatest oluliselt enam veendunud, et seadused ei luba infot edastada ega ka lapse kodu külastamas käia. Näiteks arvas viimast 55% kooliõpetajatest. Huvitav on aga see, et lastekaitsetöötajad on teiste ametite esindajatega võrreldes väitnud kõige sagedamini, et vajalikud teenused ei ole kättesaadavad või puuduvad üldse. Võimalik, et lastekaitsetöötajad on pidanud oma ametiülesannete tõttu kõige rohkem silmitsi seisma olukorraga, kus tuleb lapse abistamiseks teenuseid pakkuda, mis ei ole aga nende puudumise või kauguse tõttu võimalik.

Ainult lastekaitsetöötajate ja kooliõpetajate puhul esinesid seosed väärkoheldud lastest teatamata jätmise ning seaduste sekkumist piiravasse jõusse uskumise vahel. Näiteks 94% pedagoogidest ja 81% lastekaitsetöötajatest, kes arvasid, et seadus keelab kodukülastuse, on jätnud ise väärkoheldud lapsest teatamata, samas on nende pedagoogide ja lastekaitsetöötajate, kes ei usu, et seadus keelab, protsent vastavalt 56 ja 50. Samuti võib lastekaitsetöötajate ja pedagoogide hulgas märgata eespool käsitletud trendi, et kui usutakse, et isikuandmete kaitse seadus ei luba informeerida, siis seda enam väidetakse, et puuduvad vajalikud ressursid ja teenused. Täheledatakse, et eelnevat väitnud lastekaitsetöötajad on rohkem mitteerialase haridusega.

Kokkuvõtvalt võib öelda, mitmed lastega töötavad spetsialistid kogevad laste abistamisel nii reaalseid kui ka illusoorseid takistusi. Esimesed on tingitud peamiselt puudulikust kommunikatsioonist, ressursside nappusest ja teenuste kehvast kättesaadavusest. Teist laadi takistused on seotud pigem spetsialisti enda teadmatuse, kogenematus, ebakindluse ja isiklike hirmudega. Viimase põhjusteks võivad olla mitteerialane haridus ning puuduv või vähene koolitus laste väärkohtlemise alal. Samuti jääb käesolevast küsimusest mulje, et inimeste teadlikkus hädasolevast lapsest teavitada või oskused seda teha on üsnagi tagasihoidlikud. Samas ei saa välistada ka kohusetunde ja initsiatiivi vähesust, et võtta midagi ette, kui märgatakse väärkoheldud last.

4.9 Sekkumine viie näidisjuhtumi korral

Kvalitatiivsetes intervjuudes kirjeldati mitmeid juhtumeid, mille puhul vastajad olid erinevatel seisukohtadel sekkumise vajalikkuse suhtes. Neid aluseks võttes koostasime viis näidisjuhtumit, et uurida spetsialistide vastuseid suuremal valimil. Juhtumid tähistasime suurtähtedega ning nende sisu on järgmine:

- A. Köhn ja määrdunult riides algklassiealine laps küsib tänaval möödijatelt raha oma emale rohtude ostmiseks.
- B. 10–11aastane poiss räägib lahkest 40ndates aastates võõrast mehest, kes on teda pärast kooli mõnel korral külla kutsunud ja jäätist pakkunud.
- C. Üksi elav umbes 15-aastane nooruk, kelle vanemad on läinud välismaale tööle.

D. Laps ei taha kehalise tunnis riideid vahetada. Seejärel selgub, et lapsel on sinikad kintsu ja kaela peal, laps ise väidab, et kukkus.

E. Päeval ajal magab pargis joobes ema, kes on koos umbes nelja-aastase lapsega.

4.9.1 Sekkumise vajalikkus

Vastajatel paluti hinnata, kas nad sekkuksid, kui nendeni jõuaks info antud juhtumite kohta või kui nad oleksid ise juhtunu tunnistajaks. Hinnang sekkumise vajalikkuse kohta erines juhtumite lõikes (tabel 14). Peaaegu kõik vastajad (97%) pidasid vajalikuks sekkumist juhtumi E puhul. Veidi väiksem hulk vastanutest sekkuks kindlasti juhtumite D ja B korral. Kõige vähem peeti sekkumist vajalikuks juhtumi C puhul (kokku 25% vastanutest). Seejuures 11% osalenutest hindas sekkumist C korral mittevajalikuks põhjust kirjeldamata, 7% ei sekkuks, kuna ei pea juhtumit enda ülesandeks või endasse puutuvaks ning 8% ei sekkuks muudel põhjustel. Vastajate hinnangud sekkumise vajalikkuse kohta võisid muude tegurite seas olla mõjutatud kirjeldatud laste vanusest. Just lapse vanuse poolest erineb juhtum C ülejäänutest olulisel määral – see kirjeldab 15-aastase nooruki olukorda. Kuigi Eesti Vabariigi põhiseaduse järgi on laps kuni 18-aastane isik, piiritlevad muud seadused (nt karistusseadustik, noorsootöö seadus, alaealiste mõjutusvahendite seadus) lapsega 0–7 eluaastaga, millest edasi loetakse laps nooreks või alaealiseks. Olulisimaks tähiseks võib aga pidada 14. eluaastat. Noorukitele, kes on vanemad kui 14 aastat, omistatakse suurem vastutus ja suurem iseseisvus varasema eaga võrreldes, näiteks tunnistatakse nad süüvõimeliseks. Selles vanuses noorte vastu toime pandud seksuaalse sisuga tegu ei pruugita klassifitseerida seksuaalse väärkohtlemisena, vaid pidada vastastikusel kokkuleppel toimunud vahekorraks.

Tabel 14. Sekkumise vajalikkus

	Jah, kindlasti		Ei sekkuks, sest ei ole vajalik		Ei sekkuks, sest see ei ole vastaja ülesanne		Ei sekkuks, sest juhtum ei puutu vastajasse		Ei sekkuks mõnel muul põhjusel	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
juhtum A	219	85,5	8	3,1	12	4,7	7	2,7	10	3,9
juhtum B	242	94,9	4	1,6	3	1,2	2	0,8	4	1,6
juhtum C	188	74,6	27	10,7	16	6,3	2	0,8	19	7,5
juhtum D	236	95,5	2	0,8	4	1,6	2	0,8	3	1,2
juhtum E	240	96,8	3	1,2	1	0,4	3	1,2	1	0,4

Sekkumise vajalikkus erialade kaupa

Sekkumise vajalikkust vastanute ametite kaupa analüüsid jaotati vastajad kahte gruppi lähtuvalt ametit esindanud inimeste hulgast. Esimese grupi moodustasid lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad, õiguskaitsetöötajad (sh politseinikud ja prokurörid), kooliõpetajad, kooli tugipersonal (psühholoog, sotsiaaltöötaja, sotsiaalpedagoog) ning lasteaiaõpetajad ja -töötajad. Teise gruppi kuulusid kõik ülejäänud ametite esindajad, kes küsimustikule vastasid. Nende hulk ametiti oli väike. Erinevate ametite esindajad hindasid sekkumise vajalikkust üldiselt suhteliselt sarnaselt, kuid esinesid ka mõned märkimist väärivad lahknevused. Esmalt olgu kirjeldatud viie kõige suurema osalejate

arvuga ameti esindajate vastuseid (st esimene grupp), seejärel kirjeldame olulisemaid näitajaid teiste ametite esindajate vastustes.

Õiguskaitsetöötajate vastused erinesid selgelt lastekaitsetöötajate, kooli tugipersonali ja pedagoogide vastustest (vt lisa 3.9). Kõik vastanud õiguskaitsetöötajad, kelle hulka kuulusid prokurörid ja politseinikud, pidasid sekkumist kindlasti vajalikuks neljal juhtumil viiest. Ainsa erandi moodustas nende puhul juhtum C, mille juures pidas sekkumist kindlasti vajalikuks 13 õiguskaitsetöötajat 17-st. Teiste ametite esindajate vastuste puhul esines sarnane vastamise trend, kuid sekkumist kindlasti vajalikuks pidavate vastajate hulk oli väiksem ja sekkumise vajalikkuses kahtlejate hulk suurem võrreldes õiguskaitsetöötajatega. Viimastega sarnanesid enim kooli tugipersonali hulka kuuluvate spetsialistide arvamused, kellest kõik pidasid sekkumist kindlasti vajalikuks juhtumite B ja D puhul.

Lastekaitsetöötajatest pidasid peaaegu kõik osalenud sekkumist kõigi viie juhtumi puhul kindlasti vajalikuks, kuid samas oli nende seas töötajaid, kelle arvastes sekkumine ei ole vajalik. Tulemus on huvitav, kuna juhtumites on kirjeldatud hädas- ja kohati ohusolevaid lapsi. Eraldi välja toomist väärrib ka see, et juhtumite A ja D puhul jätaksid mõned lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad sekkumata, kuna see ei kuulu nende ülesannete hulka või ei puutu neisse. Tõsiasi, et kõik vastanud õiguskaitsetöötajad pidasid kõigi juhtumite puhul sekkumist kindlasti vajalikuks, võib viidata nende paremale seaduste tundmisele võrreldes teiste ametite esindajatega. Veel võib põhjus olla nende töö iseloomus. Nimelt peavad õiguskaitsetöötajad sageli langetama konkreetseid ja teatud mõttes äärmuslikke otsuseid tõsistes kriisisituatsioonides, kus ei ole võimalik pikalt kaaluda ja varuvariante kasutada.

Tulemusi juhtumipõhiselt analüüsid selgub, et ülejäänutest eristub selgelt juhtum C, mille puhul sekkumise vajalikkuses kahtlejate osakaal oli suurem võrreldes muude juhtumitega. Antud juhtumi puhul pidasid sekkumist kindlasti vajalikuks 92% kooli tugipersonalist ja 88% lastekaitsetöötajatest, kuid ainult 61% lasteaiatöötajatest ja 46% kooliõpetajatest. Sekkumist mittevajalikuks pidanud vastajad ei põhjendanud oma arvamust sellega, et juhtum ei kuulu nende ülesannete hulka, vaid kasutasid vastusevariante „ei sekkuks, sest ei ole vajalik“ või „ei sekkuks mõnel muul põhjusel“. Teiste juhtumite puhul põhjendati sekkumise mittevajalikkust eelkõige vastusevariandiga „ei sekkuks, sest see ei ole vastaja ülesanne“ või „ei sekkuks, sest juhtum ei puutu vastajasse“. Selline valik võib viidata vastaja segadusele juhtumisse suhtumisel või ka arusaamale, et juhtum ei vaja sekkumist. Juhtumi C vastuste erinevuse üheks põhjuseks võrreldes teiste juhtumitega võib pidada kirjeldatud alaealise isiku liigitamist pigem noorukiks kui lapseks.

Teise gruppi kuulunud ametite esindajatest eristusid selgelt koolijuhid ning lastekodu- ja turvakodutöötajad, kes pidasid sekkumist vajalikuks kõigi juhtumite puhul. Noorsootöötajate hinnangul oli sekkumine kindlasti vajalik juhtumite B, D ja E korral, tervishoiutöötajate, psühholoogide ja ohvriabitöötajate arvates juhtumi E puhul ning viimase kahe ameti esindajad sekkusid kindlasti ka juhtumi B puhul. Kõige enam kahtlesid sekkumise vajalikkuses tervishoiutöötajad. Ainus juhtum, mille korral kõik vastanud tervishoiutöötajad sekkumist vajalikuks pidasid, oli E. Ülejäänud juhtumite puhul esines nende hulgas rohkem või vähem neid, kes sekkumata jätaksid. Juhtumite lõikes tekkis kõige rohkem kahtlusi sekkumise vajalikkuse osas taaskord juhtumi C puhul. Psühholoogidest, psühhiaatritest ja nõustajatest sekkuks selle puhul kindlasti

vaid neli vastajat 10-st, erinevatel põhjustel jätkaks sekkumata kuus. Tervishoiu-, noorsoo- ja ohvriabitöötajatest sekkuks juhtumi C korral küll üle poole vastanutest, kuid siiski mitte kõik. Sekkumata jätmise põhjusena toodi välja, et see ei kuulu vastaja ülesannete hulka või ei puutu temasse, mõnel korral aga peeti sekkumist mittevajalikuks muudel põhjustel.

4.9.2 Sekkumise viisid ja kaasatavad isikud juhtumite kaupa

Juhtum A. Kõhn ja märdunult riides algklassiealine laps küsib tänaval möödijatelt raha oma emale rohtude ostmiseks.

Ankeedis pakutud sekkumise viisidest osutusid kõige enam valituks vestlemine lapse ja vanemaga (45% vastajatest), info edastamine spetsialistile ja kodukülastuse tegemine (tabel 15). Kõige vähem peeti vajalikuks lapse perest eraldamise alustamist, mida pakkus võimaliku sekkumisena välja ainult kaks vastajat kõigist osalenutest. Lisaks sekkumisviisidele märkisid vastajad, milliste spetsialistide kaasamist nad antud juhtumi korral vajalikuks peaksid. Kõige suurem hulk vastajaid pidas vajalikuks kaasata lastekaitsetöötaja (54%) ja lapsevanem (48%). Kõige vähem peeti vajalikuks politsei kaasamist. Põhjuseks võib olla asjaolu, et juhtum ei kirjeldanud otseselt füüsiliselt väärkoheldud last, milline olukord nõuaks politsei kiiret sekkumist, vaid alahooldatud last.

Tabel 15. Sekkumise viisid ja juhtumi lahendamisse kaasatavad isikud juhtumi A puhul (variandiga nõustunute arv ja %)

	Arv	%
edastaks info spetsialistile	138	35,0
vestleks lapse, vanemaga	179	45,4
teeks kodukülastuse	54	13,7
suunaks meditsiinilisele läbivaatusele	30	7,6
suunaks teenusele (näiteks nõustamine, sotsiaaltoetused vms)	38	9,6
moodustaks sekkumismeeskonna	18	4,6
suunaks hoolekandeesutusse (turvakodu, varjupaik)	21	5,3
algataks perest eraldamise	2	0,5
-----	-----	-----
kaasaks lastekaitsetöötaja	214	54,3
kaasaks politsei	72	18,3
kaasaks tervishoiutöötaja	129	32,7
kaasaks klassijuhataja	121	30,7
kaasaks kooli tugipersonali (psühholoog, sotsiaaltöötaja, -pedagoog vm)	159	40,4
kaasaks psühholoogi	80	20,3
kaasaks lapsevanema	190	48,2

Suur osa vastanud lastekaitse- ja õiguskaitsetöötajatest, õpetajatest, kooli tugipersonalist ja lasteaiatöötajatest pidas sekkumisviisidest kõige vajalikumaks vestlemist lapse ja vanemaga (vt lisa 3.10). Seda avaldas näiteks 82% lastekaitsetöötajatest ning sama palju õiguskaitsetöötajatest. Lisaks olid populaarsemad sekkumisviisid info edastamine spetsialistile ja kodukülastuse tegemine. Esimest pidas vajalikuks 77% õiguskaitsetöötajatest ning 74% kooli tugipersonalist, teist 57% lastekaitsetöötajatest. Seejuures avaldus seaduspärasus, et

lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad pidasid lisaks osapooltega vestlemisele vajalikuks kodukülastuse tegemist ning kõik teised vastajad info edastamist spetsialistile.

Erinevuse põhjuseks on ilmselt tõsiasi, et just lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad ongi need spetsialistid, kellele teised info edastamist vajalikuks pidasid. Kodukülastuse tegemine kuulub omakorda ühe peamise tööülesandena lastekaitsetöötajate praktikasse. Sama võib öelda ka kõigi ülejäänud seitsme ankeedis välja pakutud sekkumisviisi kohta, mis võivad rohkemal või vähemal määral ning erinevates variatsioonides olla esindatud lastekaitse- ja sotsiaaltöötajate igapäevatoos. Seetõttu on ootuspärane, et nad kõiki sekkumisviise vajalikuks hindasid, kuigi erineval määral. Ka kooli tugipersonali esindajate vastamise tendents oli küllalt suures osas sarnane lastekaitsetöötajate omale. Regiooniti ja asutuseti on pilt kindlasti erinev, kuid mõnel pool võivad koolisotsiaaltöötaja, -pedagoogi ja/või -psühholoogi tööülesanded küllalt suurel määral sarnaneda või kohati isegi kattuda kohaliku omavalitsuse lastekaitse- ja sotsiaaltöötajate omadega.

Ülejäänud ametite esindajad seevastu võisid sekkumisviiside vajalikkust ning kasutatavust hinnata kahest erinevast alusest lähtudes. Esiteks selle järgi, mis on nende ülesanne oma ametis (nt vestlemine osapooltega), teiseks selle järgi, mis nende arvates üldiselt vajalik oleks ja/või mida mõne teise ameti esindaja tegema peaks (nt nõustamisele suunamine lasteaiatöötajate arvates).

Ankeedis küsimuse juures olevale vabaväljale võisid vastajad kirjutada pikemad vastused ja selgitused, mida analüüsisime kvalitatiivselt. Vastustest nähtus, et lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad pidasid enne sekkumist vajalikuks olukorra ja lapse käitumise põhjuste hindamist: „*Esmalt hindaksin olukorra ning siis sekkuksin ja suunaksin vastavalt vajadusele*“. Toodi ka välja, et suurema tõenäosusega sekkutaks, kui tegemist oleks oma piirkonna lapsega: „*Kui on meie KOV piirkonna laps, siis on sekkumine kohustuslik – väljaselgitamine, miks laps on tänaval sellisena, milleks on raha vaja*“ (lastekaitsetöötaja). Kõige resoluutsema lahenduse pakkus välja õiguskaitsetöötaja, kelle hinnangul tuleb lapse tegevus viivitamata lõpetada ning anda asi üle vastavatele spetsialistidele: „*Teataksin noorsoopolitseisse, et laps kerjab, laseksin lapse politseisse viia, et teatataks kohalikule lastekaitsejale*“. Tõenäoliselt lähtub õiguskaitsetöötaja tegevussammude väljapakumisel Politseiameti juhendist, mis reguleerib õigusvastase teo toime pannud ja abi vajavate laste kohtlemist.

Need vastajad, kes antud juhtumi korral ei sekkuks, nimetasid samuti erinevaid põhjuseid. Sekkumise vajalikkuse üle otsustatakse olenevalt sellest, kas juhtum satub vaatevälja kodus või võõrsil: „*Olukorrad on erinevad, oleneb, kas olen kodulinnas, reisiril*“ (psühholoog, nõustaja, psühhiaater). Mõned vastajad ütlesid selgelt välja põhjused, miks nad sekkumata jätaksid. Nende vastuseid ei ole analüüsitud ametite kaupa, vaid esitame järgnevalt mõned näited vabadest vastustest ilma vastaja ametile viitamata:

„*Koolis on piisavalt palju lapsi, kes abi vajavad. Kogu maailma ei jõua parandada. Kahjuks.*“

„*Ma ei ole kindel, kas ma võingi üldse sekkuda. Pärast süüdistatakse mind milleski.*“

„*Ilmselt kiirustaks mööda, kahtlen, kas laps ütleb oma õiged isikuandmed ja elukoha, edasi peaksin välja kutsuma mingi ametkonna, nt 110 või lastekaitse.*“

Vastustes teiste spetsialistide kaasamise kohta eristusid juhtumi A puhul lastekaitsetöötajad ning kooli tugipersonali esindajad, kellest suurem osa pidas vajalikuks erinevate, võimalik et korraga mitmete spetsialistide kaasamist. Taaskord võib oletada, et vastajad lähtusid ühelt poolt enda praktikast ning teistelt poolt üldiselt õigeks peetavast. See väljendus näiteks lastekaitsetöötajate seisukohtades, mille kohaselt nad kaasaksid juhtumi lahendamisele lastekaitsetöötaja (86% vastanud ameti esindajatest). Mõnikord on vajalik tõepoolest kaasata mõne teise omavalitsuse lastekaitse spetsialist, kuid siinkohal on tõenäolisem, et vastajad märkisid ära spetsialistid, keda tavaliselt kaasatakse, pidamata silmas ennast või mõnda teist konkreetset isikut.

Üldiselt olid vastajad suhteliselt sarnastel seisukohtadel ühe või teise spetsialisti kaasamise osas. Näiteks politsei kaasamist pidas vajalikuks ühtlaselt väike hulk lastekaitse- ja sotsiaaltöötajaid (32%), kooliõpetajaid (27%), kooli tugipersonali esindajaid (23%) ning lasteaiatöötajaid (17%). Ainult õiguskaitsetöötajatest pidasid politsei sekkumist vajalikuks ligi pooled vastanutest (47%). Lasteaiatöötajate puhul võib antud juhul oletada vastuste seotust ametiga – igapäevatoos puutuvad nad kokku koolieelikute lastega ning ei pruugi seetõttu olla teadlikud, kuidas käsitletakse asju kooliealiste laste puhul. Seevastu kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajad, samuti õiguskaitsetöötajad puutuvad igapäevatoos kokku väga erinevas vanuses lastega ning on seetõttu paremini asjaajamise tavadega kursis. Lisaks võib õiguskaitsetöötajate puhul mängida rolli parem seadusetundmine, millele viitasime ka sekkumise vajalikkuse lõigus.

Vabaväljale kirjutatud vastustest selgus, et vastajad pidasid enne teiste spetsialistide kaasamist oluliseks pere ja lapse vajaduste väljaselgitamist: „*KOV sotsiaalhoolekanne, aga kui esineb veel muid probleeme peale juhtumis toodud seiga, siis kindlasti ka kool, perearst jm variandid.*“ (lastekodus, turvakodu töötaja). Suur osa vastajatest pidas oluliseks lapse sugulaste, näiteks vanavanemate kaasamist, samuti perekonnaliikmetega rääkimist:

„*Lähisugulased, kui nad olemas on (peale vanemate)*“ (lastekaitse- ja sotsiaaltöötaja)
„*Vanavanem või keegi tuttav (juhul kui vanemast pole abi)*“ (õiguskaitsetöötaja)

Juhtum B. 10–11aastane poiss räägib lahkest 40ndates aastates võõrast mehest, kes on teda pärast kooli mõnel korral külla kutsunud ja jäätist pakkunud.

Kõigist vastajatest veidi vähem kui pooled pidasid antud juhtumi puhul vajalikeks sekkumisviisideks info edastamist spetsialistile ja vestlemist lapse ja vanemaga (tabel 16). Kõige väiksem hulk vastajaid suunaks lapse hoolekandetasutusse ja/või algataks perest eraldamise (üks vastaja kõigist). Ligikaudu kolmandik vastajatest valiks kõik ülejäänud neli pakutud sekkumisviisi. Spetsialistide kaasamise osas olid vastused suhteliselt sarnased võrreldes juhtumiga A. Ka antud juhul peeti peaaegu võrdselt vajalikuks kaasata lastekaitsetöötaja ja lapsevanem. Politsei kaasaks veidi väiksem hulk vastajatest. Sellised valikud võivad olla tingitud asjaolust, et suur osa vastajatest on harjunud laste väärkohtlemise kahtluse korral pöörduma esmajärjekorras eelkõige kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajate, mitte otse õiguskaitseorganite poole.

Tabel 16. Sekkumise viisid ja juhtumi lahendamise kaasatavad isikud juhtumi B puhul (variandiga nõustunute arv ja %)

	Arv	%
edastaks info spetsialistile	185	47,0
vestleks lapse, vanemaga	196	49,7
teeks kodukülastuse	36	9,1
suunaks meditsiinilisele läbivaatusele	31	7,9
suunaks teenusele (näiteks nõustamine, sotsiaaltoetused vms)	30	7,6
moodustaks sekkumismeeskonna	29	7,4
suunaks hoolekandeesutusse (turvakodu, varjupaik)	6	1,5
algataks perest eraldamise	1	,3
kaasaks lastekaitsetöötaja	207	52,5
kaasaks politsei	168	42,6
kaasaks tervishoiutöötaja	109	27,7
kaasaks klassijuhataja	77	19,5
kaasaks kooli tugipersonali (psühholoog, sotsiaaltöötaja, -pedagoog vm)	105	26,6
kaasaks psühhoologi	126	32,0
kaasaks lapsevanema	208	52,8

Ligikaudu kolmandik vastajatest pidas vajalikuks ka tervishoiutöötaja, kooli tugipersonali ja psühhoologi kaasamist. Kõige vähem vajalikuks peeti klassijuhataja kaasamist. Antud juhtumi puhul võib sekkumisviisi ja spetsialistide kaasamise osas otsustamist mõjutada oluliselt see, millises olukorras ja kellele laps võrast mehest räägib. Võib oletada, et vastajad hindasid olukorda ja tegid valiku oma ametis kehtivate tavade kohaselt ja mitte niivõrd üldist tava arvestades. Lisatud pikematest vastustest selgus, et vastajad, kes antud juhtumi puhul ei sekkuks, võivad nii käituda väga erinevatel põhjustel. Näiteks nimetati põhjusena ebakindlust ja vajadust asjas enne selgust saada: „Puuduvad tõendid ... sekkuks kui kuulen seda ka mõnelt teiselt lapselt. Püüaksin enne infot kontrollida.“ (lasteaiatöötaja). Kõige konkreetsemad vastused pärinevad õiguskaitse- ja tervishoiutöötajatelt, kes teavitaksid asjast politseid. Mõned vastajad, kes sekkuksid, andsid küllalt sarnaseid vastuseid, pidades oluliseks olukorra uurimist enne konkreetsete meetmete rakendamist lapse või mehe suhtes:

„Uuriksin onu ja olukorda, siis teeksin otsuse.“ (psühholoog)

„Soovitan võtta juhtumi jälgimise alla. Üksnes jäätise ostmine ei ole kuritegu. Soovitan uurida mehe tausta. Soovitan spetsialistil temaga rääkida.“ (lastekodu, turvakodu töötaja)

Viie esimesse gruppi kuuluva ameti esindajad pidasid ka juhtumi B puhul kaheks kõige olulisemaks sekkumise viisiks info edastamist spetsialistile ning vestlust lapse ja vanemaga (vt lisa 3.11). Seejuures ilmnes nende kahe sekkumisviisi valikul huvitav muster: kuigi mõlemad eelistasid kaugelt üle poole kõigi viie ameti esindajatest, pidasid näiteks lastekaitse spetsialistid (78%), kooli tugipersonal (87%) ja lasteaiatöötajad (78%) vajalikumaks vestlust lapse ja vanemaga, seevastu kui õiguskaitsetöötajad (88%) ja kooliõpetajad (73%) eelistasid info edastamist spetsialistile. Kõige suuremat valikut sekkumisviisidest pakkusid antud juhtumi puhul lastekaitsetöötajad, kelle arvates ei ole ainus sobiv sekkumisviis perest eraldamise algatamine. Lisaks olid kõige vähem valitud sekkumisviisideks veel kodukülastuse tegemine ja hoolekandeesutusse suunamine. Valikud erinesid küllalt suuresti ametite lõikes ning olenesid tõenäoliselt ühelt poolt vastaja tööülesannetest ja võimalustest mingi konkreetse sekkumise kasutamisel, teisalt aga jällegi sellest, mida üldiselt õigeks peeti. Näiteks õiguskaitsetöötajad ei valinud teenusele suunamist ja perest eraldamist, milleks neil ametist lähtuvalt võimalus puudub. Lasteaiatöötajad jätsid valikust välja kodukülastuse tegemise ja sekkumismeeskonna moodustamise, mis

jäävad väljapoole nende ametiülesandeid, kuid üks vastaja neist pidas siiski vajalikuks perest eraldamise algatamist, mis võib viidata üldisele arvamusele õigest käitumisest antud olukorras.

Kaasatavate spetsialistide ring on juhtumi B puhul mõnevõrra laiem võrreldes esimese juhtumiga. Kuigi ka siin pidas kaugelt üle poole kõigi viie ameti esindajatest oluliseks lastekaitsetöötaja ja lapsevanema kaasamist, lisandus kolmandana samaväärselt politsei. Erandi moodustasid ainult lasteaiatöötajad, kes politsei asemel pidasid tähtsaks tervishoiutöötaja kaasamist (vastavalt 22 ja 61% ameti esindajatest). Kõige vähem peeti viie ameti esindajate poolt vajalikuks klassijuhataja kaasamist. Viimast võib pidada ootuspäraseks, kuna klassijuhatajal puuduvad ametist tulenevalt võimalused otseseks sekkumiseks või probleemide lahendamiseks väärkohtlemise kahtluse korral. Politsei kaasamise tähtsustamist võib samuti ootuspäraseks pidada, sest kuriteo kahtluse korral on just politseil ainsana võimalik otseseid toiminguid teostada. Lisatud vastuste kvalitatiivsel analüüsil selgus, et siingi peetakse enne teiste spetsialistide kaasamist oluliseks juhtumi uurimist ja lisainfo hankimist: „*Oleneb ju sellest, mis peale jäätise veel oli*“ (lastekaitse- ja sotsiaaltöötaja). Juhtumi spetsiifikat arvestades rõhutati, et kaasatav spetsialist peab olema usaldusväärne nii lapsega suhtlemise valguses: „*Väljaõpetatud spetsialist, kes oskab sellises olukorras käituda lapsele kõige vähem kahjutegevalt*“ (lastekaitse- ja sotsiaaltöötaja) kui ka kolleegidega koostöö tegemise mõttes: „*Sõltub olukorrast, koostööd teen kolleegidega, keda saan usaldada*“ (lastekaitse- ja sotsiaaltöötaja). Kirjeldati ka meeskonnatööd juhtumi lahendamiseks oma asutuse sees: „*Teeme osakonnas tiimitööd ja arutame sekkumisstrateegiad läbi (keda kaasata, miks just see, mida teeme siis, kui kedagi ei huvita*“ (lastekaitse- ja sotsiaaltöötaja), samuti erinevate alade esindajatest koosneva sekkumismeeskonna loomise põhimõtet. Lastekodu või turvakodu töötaja jutust jääb mulje, et enne sekkumismeeskonna kokkukutsumist peab juhtum olema n-ö kvalifitseeritud väärkohtlemisena, kuigi pole selge, kes peaks hindama toimunut väärkohtlemiseks: „*Kui selgub väärkohtlemine, siis politsei, meedik, psühholoog*“.

Juhtum C. Üksi elav umbes 15-aastane nooruk, kelle vanemad on läinud välismaale tööle.

Juhtumi C puhul on vastused sekkumisviiside ja kaasatavate spetsialistide osas võrreldes eelmise kahe juhtumiga erinevad. Kuigi ka siin peeti kõige olulisemateks sekkumisviisideks info edastamist spetsialistile ja vestlust lapse ja vanemaga, oli vastanute proportsioon tunduvalt väiksem (tabel 17). Ainult 38% kõigist vastajatest pidas vajalikuks vestlust lapse ja vanemaga ning 35% info edastamist spetsialistile. Siiski, kaks vastajat algataks ka antud juhul lapse perest eraldamise. Ülejäänud sekkumisviise valiks alla 10% vastajatest. Sellist tendentsi võib seletada asjaolu, et 15-aastast isikut peetakse pigem noorukiks kui lapseks ning seetõttu omistatakse talle ka tunduvalt suurem iseseisva toimetulemise ja vastutuse võime. Teiste spetsialistide kaasamist pidasid vajalikuks tunduvalt vähem kui pooled vastajad. Vaid 46% kaasaks lastekaitsetöötaja ning ainult 38% lapsevanema. Viimasega peaaegu võrdne hulk vastajatest kaasaks klassijuhataja ja kooli tugipersonali.

Tabel 17. Sekkumise viisid ja juhtumi lahendamise kaasatavad isikud juhtumi C puhul (variandiga nõustunute arv ja %)

	Arv	%
--	-----	---

edastaks info spetsialistile	137	34,8
vestleks lapse, vanemaga	150	38,1
teeks kodukülastuse	72	18,3
suunaks meditsiinilisele läbivaatusele	6	1,5
suunaks teenusele (näiteks nõustamine, sotsiaaltoetused vms)	32	8,1
moodustaks sekkumismeeskonna	23	5,8
suunaks hoolekandeesutusse (turvakodu, varjupaik)	21	5,3
algataks perest eraldamise	2	,5
-----	-----	-----
kaasaks lastekaitsetöötaja	180	45,7
kaasaks politsei	33	8,4
kaasaks tervishoiutöötaja	20	5,1
kaasaks klassijuhataja	134	34,0
kaasaks kooli tugipersonali (psühholoog, sotsiaaltöötaja, -pedagoog vm)	122	31,0
kaasaks psühhooloogi	57	14,5
kaasaks lapsevanema	151	38,3

Vabavastuste analüüsil selgus, et küllalt suur hulk vastajaid jätkas antud juhtumi puhul sekkumata, kui noormehe käitumises ei ilmne otseseid märke üksi elamise negatiivsete mõjude kohta. Erinevate ametite esindajate põhjendused võtab kokku järgmine vastus: „*Kui ta tuleb toime, siis ei sekkuks*“ (õiguskaitsetöötaja). Toimetulekut mõisteti probleemide puudumisena: „*Kui laps on korralik ja probleeme pole, saab hästi hakkama*“ (tervishoiutöötaja). Mõned vastanud pidasid mittesekkumise korral siiski vajalikuks lapse jälgimist ja/või kontakteerumist lapse sugulastega. Esines ka seisukohti, milles avaldati lootust, et mõni teine instants või ametnik on juba asjast teadlik ning juba tegeleb asjaga: „*Ju vanemal on juba teatatud kuhugi*“ (kooliõpetaja). Kirjutati ka varasematest kokkupuudetest sarnaste juhtumitega, mille puhul oli kogetud teiste spetsialistide ja last ümbritsevate täiskasvanute ükskõiksust: „*Varasemalt oleme püüdnud sekkuda, kuid see tundub, et ei huvita kedagi ja sellesse suhtutakse soosivalt. Me oleme nõudnud vanemalt vastutaja määramist*“ (lastekaitse- ja sotsiaaltöötaja).

Vastajad, kes sekkuksid, kirjeldasid vabaväljal siiski oma kõhklusi, mille põhiliseks sisuks oli vajadus lähtuda lapse olukorrast ja tema vajadusest. Suur osa nimetatud vastustest pärines lastekaitse- ja sotsiaaltöötajatelt, kes ilmselt on ameti tõttu need, kelle poole teiste ametite esindajad antud olukorras pöörduvad ja info edastavad. Vajadusena, mil sekkumiseta ei saa, ei nimetatud konkreetseid olukordi, küll aga kirjeldati tunnuseid, mida tähele pandaks või uuritaks, näiteks vanemate välismaal viibimise aeg: „*Vajadus sõltub olukorrast, kui pikaks ajaks vanemad on välismaale läinud ja kas lapsel on veel lähisugulasi*“ (lastekaitse- ja sotsiaaltöötaja). Esines ka üksikuid teiste spetsialistide vastuseid. Üldiselt oli vastustest võimalik välja lugeda, et kuigi spetsialistid pidasid vajalikuks üht või teist sekkumisviisi, peavad nad selle kasutamist õigeks ja vajalikuks ainult siis, kui on tõendatud vajadus. Vajaduse puudumisel sekkumine lõpetatakse või võetakse ette midagi muud: „*Uuriksin tausta, kui laps saab hakkama (vanavanemate kontroll näiteks), siis lõpetaksin sekkumise*“ (kooliõpetaja).

Sekkumise viise ja kaasatavaid spetsialiste ametite kaupa analüüsid on jälgitav kahe esimese juhtumiga sarnane tendents, kuid ühe või teise variandi valinute arv on üldiselt tunduvalt väiksem (vt lisa 3.12). Erandi moodustab suunamine hoolekandeesutusse, mille valis antud juhtumi korral suhteliselt suurem hulk vastajaid võrreldes eelmistega. Tähtsaimateks sekkumise viisideks peetakse ka siin info

edastamist spetsialistile ning vestlemist vanema ja lapsega, lastekaitsetöötajate puhul ka kodukülastuse tegemist (68%). Siiski, kui info edastaks 82% kooli tugipersonalist, siis ainult 36% õpetajatest ja 47% lastekaitsetöötajatest. Tõsi küll, viimaste puhul tuleb arvestada, et nad ise ongi need spetsialistid, kellele suurem osa ülejäänutest info edastaks. Lapse ja vanemaga vestlemist pidas oluliseks 83% lastekaitsetöötajatest, kuid vaid 47% õiguskaitsetöötajatest ning 27% õpetajatest. Kodukülastuse teeks 68% lastekaitsetöötajatest ning 12% õiguskaitsetöötajast, 3% kooliõpetajast ning 20% kooli tugipersonalist. Õpetajate kesist sekkumist ei seleta asjaolu, et kaasajal on koolides ametis tugipersonal, kelle poole õpetajad vajadusel pöörduda saavad. Võrreldes õpetajate ja kooli tugipersonali vastuseid tekib oletus, et neid võiks käsitleda koos, tervikuna. Kuna tugipersonal töötab koolis, siis ei pruugi õpetajad neid käsitleda spetsialistide, vaid koolitöötajatena ning vastus „info edastamine spetsialistile“ väljendab ainult nende õpetajate arvamust, kes peavad vajalikuks väljaspool kooli tegutsevate spetsialistide informeerimist. Siiski, kõrvutades vastuseid nendega, kus õpetajad nimetavad spetsialiste, keda nad kaasaksid, nähtub, et vaid kolmandik õpetajatest peab oluliseks kaasata kooli tugipersonal. Seega võib oletada, et õpetajad ei pea antud juhtumi lahendamist ja sellesse sekkumist enda ja võimalik, et ka mitte kooli tugipersonali ülesandeks.

Viimast kinnitasid vabaväljale kirjutatud vastused, millest nähtus, et suur osa võimalust kasutanud vastajatest pidas kõige olulisemaks lapse perekonna, peretuttavate ja lähisugulaste kaasamist, nimetati ka tugiisikut ja -peret ilma mõistet täpsemalt lahti seletamata. Tõdeti, et kaasatavad isikud sõltuvad olukorrast ja lapse huvidest: „*Olenevalt olukorrast; iga juhtumi kohta on vaja koguda piisavalt infot, et teaks, keda on vaja konkreetse juhtumi puhul kaasata*“ (lastekaitse- ja sotsiaaltöötaja).

Huvitava grupi moodustavad juhtumi C puhul lasteaiakasvatavad, kuna nad igapäevatoos ei puutu kokku kirjeldatud vanuses lastega. Siiski pidas üle poole neist vajalikuks info edastamist spetsialistile ning rohkem kui kolmandik vestlemist lapse ja vanemaga. Ka kõigi teiste sekkumisviiside puhul on suurem või väiksem hulk lasteaiatöötajast arvamust avaldanud. Tegemist võib olla taaskord sellega, et vastajad ei lähtu oma ametist ja igapäevasest töökogemusest, vaid üldiselt õigeks peetavast.

Lapsevanema kaasamist pidas vajalikuks suurem enamus lastekaitsetöötajatest (74%) ja kooli tugipersonalist (77%), kuid ainult 47% õiguskaitsetöötajatest ja 42% õpetajatest. Just õiguskaitsetöötajate valikud on huvitavad, kuna nende varasemad vastused näitasid head seadusetundmist ja teadlikkust lastekaitsepraktika põhimõtetest. Just õiguskaitsetöötajate vastustes võib selgelt väljenduda tõsiasi, et 15-aastast noorukit ei peeta lapseks, vaid talle omistatakse suurem vastutusvõime. See võib olla seotud kriminaalvastutuse ikka jõudmisega 14-aastaselt, kus lapse suhtes on võimalik pidada kohut ning mõista karistusi sarnaselt täiskasvanutega. See on vanus, kus suhteliselt suurem hulk noori satub just õiguskaitsetöötajate vaatevälja õigusrikkujatena, kellel endal on vaja oma tegude eest vastust anda. Eelmiste juhtumitega võrreldes peeti suhteliselt rohkem vajalikuks ka klassijuhataja ja kooli tugipersonali kaasamist. Näiteks 74% lastekaitsetöötajatest pidas vajalikuks klassijuhataja kaasamist ning 56% kaasaks kooli tugipersonali. Sama teeks vastavalt 62% ja 74% kooli tugipersonalist. Kõigi ametite esindajad pidasid kõige vähem vajalikuks politsei ja tervishoiutöötajate kaasamist.

Juhtum D. Laps ei taha kehalise tunnis riideid vahetada. Seejärel selgub, et lapsel on sinikad kintsu ja kaela peal. Laps ise väidab, et kukkus.

Pooled vastajatest pidasid kõige otstarbekamaks sekkumisviisiks vestlemist lapse ja vanemaga (tabel 18). Info edastamist spetsialistile ja lapse suunamist meditsiinilisele läbivaatusele pidas vajalikuks peaaegu võrdne arv vastajaid. Teiste pakutud sekkumisviiside pooldajate hulk jäi alla 15% vastajate üldarvust. Kuus respondenti algataks antud juhtumil lapse perest eraldamise. Siinkohal võib oletada, et kuna perest eraldamine on kõige äärmuslikum sekkumise viis ning peab olema hästi põhjendatud, siis alustaksid spetsialistid muudest sekkumisviisidest ning alles nende võimaluste ammendumisel paigutaksid lapse hoolekandeesutusse.

Teistest spetsialistidest kaasaksid vastajad antud juhtumi korral eelkõige lastekaitsetöötaja ja tervishoiutöötaja. Lapsevanemaga teeks koostööd vähem kui pooled vastajatest. Viimatinimetatud tulemus on mõnevõrra erinev spetsialistide arvamusest vajalike sekkumisviiside kohta, mida on kirjeldatud eelmises lõigus. Vastuolu võib seletada järgmiselt: kuna valitava sekkumisviisina oli nimetatud vestlemist lapse ja vanemaga, siis võib oletada, et kümnendik vastajatest pidas silmas eelkõige vestlemist lapsega ja ülejäänud neljandik vestlemist vanemaga. Lisaks nimetatule pooldas ligikaudu kolmandik vastajatest politsei, klassijuhataja, kooli tugipersonali ja psühholoogi kaasamist.

Tabel 18. Sekkumise viisid ja juhtumi lahendamisse kaasatavad isikud juhtumi D puhul (variandiga nõustunute arv ja %)

	Arv	%
edastaks info spetsialistile	177	44,9
vestleks lapse, vanemaga	200	50,8
teeks kodukülastuse	57	14,5
suunaks meditsiinilisele läbivaatusele	176	44,7
suunaks teenusele (näiteks nõustamine, sotsiaaltoetused vms)	39	9,9
moodustaks sekkumismeeskonna	46	11,7
suunaks hoolekandeesutusse (turvakodu, varjupaik)	21	5,3
algataks perest eraldamise	6	1,5
-----	-----	-----
kaasaks lastekaitsetöötaja	210	53,3
kaasaks politsei	137	34,8
kaasaks tervishoiutöötaja	200	50,8
kaasaks klassijuhataja	146	37,1
kaasaks kooli tugipersonali (psühholoog, sotsiaaltöötaja, -pedagoog vm)	139	35,3
kaasaks psühholoogi	111	28,2
kaasaks lapsevanema	157	39,8

Juhtumi D puhul olid viie kõige rohkem esindatud ameti esindajad sekkumisviiside valikul suhteliselt üksmeelsed (vt lisa 3.13). Sarnased olid ka erinevate ametite esindajate eelistused ja neid valinud vastajate hulk. Kõige enam valituks osutusid taaskord info edastamine spetsialistile, mida pooldas 94% õiguskaitsetöötajatest ja 55% lastekaitsetöötajatest ning vestlemine lapse ja vanemaga, mille kasuks otsustas 91% lastekaitsetöötajatest ning 71% õiguskaitsetöötajatest. Juhtumi spetsiifikat arvestades tõusis ootuspäraselt kolmandaks kõige enam soositud sekkumisviisiks suunamine meditsiinilisele läbivaatusele, mille valis 85% lastekaitsetöötajatest ning ligikaudu samapalju õiguskaitsetöötajaid. Võrreldes kõiki viit erialarühma,

moodustasid kooliõpetajad selgelt eristuva grupi. Võrreldes teiste ametite esindajatega pooldas proportsionaalselt kõige väiksem hulk õpetajad info edastamist spetsialistile (64%) ja lapse suunamist meditsiinilisele läbivaatusele (52%). Vaid vestlemist lapse ja vanemaga pidas vajalikuks veelgi väiksem hulk lasteaiakasvatavaid. Võrreldes eelmiste juhtumitega kirjutas antud juhtumi puhul kommentaare tunduvalt väiksem hulk respondente. Nende hulka ei kuulunud koolitöötajaid, küll aga väljaspool kooli töötav nõustaja, kes puutub kirjeldatud lapsega kokku siis, kui sekkumine on juba alanud: „*Kui laps on juba minu juures, on sekkumine alanud. Koolis ma teda näha ei saa, sest ma ei tööta koolis*“ (psühholoog, nõustaja, psühhiaater).

Ülejäänud sekkumisviiside osas olid viie ameti esindajate arvamused suhteliselt sarnaselt kesised; erandiks olid lastekaitsetöötajad, kelle hulgas leidis kõigi nimetatud sekkumisviiside pooldajaid. Taaskord osutus kõige vähem valitud sekkumisviisiks lapse perest eraldamine – ainult neli lastekaitsetöötajat, üks õiguskaitsetöötaja ja üks kooli tugipersonali esindaja sekkuks sel moel. Nagu varem mainitud, võib sellist tendentsi seletada asjaolu, et vastajad lähtusid sekkumisviiside valikul eelkõige oma ametist. Vastuseid võis mõjutada ka see, et antud juhtum oli järjekorras neljas ning vastajad olid eelnevate juhtumite läbimõtlemise kaudu jõudnud selgemalt teadvustada oma professionist tulenevaid võimalusi. Samuti on võimalik, et neil tekkis teatav harjumus vastusevariantide valimisel, kuna kõigi juhtumite puhul oli nende loetelu ja järjekord sama.

Spetsialistide kaasamise osas ilmnis küllalt selgelt juhtumi spetsiifika ning see, millised on erinevate ametite esindajate teadmised ja tavad juhtumite käsitlemisel. Kõige enam vastajaid pidas endiselt vajalikuks lastekaitsetöötaja kaasamist, kellele teisenä järgnesid tervishoiutöötajad. Politseiga teeks koostööd enamik lastekaitsetöötajatest (69%) ja õiguskaitsetöötajatest (100%), kuid vaid 22% lasteaiatöötajatest. Lapsevanema kaasamise osas olid nelja ameti esindajad – õiguskaitse- ja lasteaiatöötajad, kooliõpetajad ning kooli tugipersonali esindajad – suhteliselt üksmeelsel arvamusel (47–59% vastajatest). Seevastu lastekaitsetöötajatest pidas koostööd lapsevanemaga vajalikuks veidi vähem kui kolmveerand vastajatest (70%). Ankeedile lisatud vastuste kvalitatiivsel analüüsil selgus, et antud juhtumil peetakse eriti oluliseks sekkuja heatahtlikkust lapse suhtes ja lapsest hoolimist: „*Lapse abistamise peavad olema kaasatud inimesed, kes tahavad ja suudavad last aidata*“ (lastekaitse- ja sotsiaaltöötaja). Olulise asjaosalisena nimetati kehalise kasvatusõpetajat, kes oskaks olla abiks uurijatele: „*Sellisel juhul kehalise kasvatusõpetaja, kes oskab anda täpsemat infot (mitu korda on keeldunud riidest lahti võtmast jne)*“ (lastekaitse- ja sotsiaaltöötaja). Lapsevanema kaasamist peeti võimalikuks vaid juhul, kui vanem ise ei ole väärkohtleja.

Juhtum E. Päevasel ajal magab pargis joobes ema, kes on koos umbes nelja-aastase lapsega.

Ligikaudu pooled vastajatest olid seda meelt, et tuleb edastada info spetsialistile (tabel 19). Peaaegu veerand kõigist osalenutest pidas vajalikuks lapse ja vanemaga vestlemist ning lapse suunamist hoolekandetasutusse. Kümnendik vastajatest külastaks lapse kodu, suunaks teenusele ja moodustaks sekkumismeeskonna. Kõige vähem valituks osutus traditsiooniliselt lapse perest eraldamine (18 osalenut).

Tabel 19. Sekkumise viisid ja juhtumi lahendamisse kaasatavad isikud juhtumi E puhul (variandiga nõustunute arv ja %)

	Arv	%
edastaks info spetsialistile	193	49,0
vestleks lapse, vanemaga	105	26,6
teeks kodukülastuse	44	11,2
suunaks meditsiinilisele läbivaatusele	24	6,1
suunaks teenusele (näiteks nõustamine, sotsiaaltoetused vms)	43	10,9
moodustaks sekkumismeeskonna	37	9,4
suunaks hoolekandeesutusse (turvakodu, varjupaik)	100	25,4
algataks perest eraldamise	18	4,6
-----	-----	-----
kaasaks lastekaitsetöötaja	223	56,6
kaasaks politsei	187	47,5
kaasaks tervishoiutöötaja	116	29,4
kaasaks klassijuhataja	17	4,3
kaasaks kooli tugipersonali (psühholoog, sotsiaaltöötaja, -pedagoog vm)	19	4,8
kaasaks psühholoogi	94	23,9
kaasaks lapsevanema	99	25,1

Teistest spetsialistidest kaasaksid antud juhtumi korral lastekaitsetöötaja ja politsei ligi pooled uurimuses osalenutest. Peaaegu kolmandik vastajatest pidas tähtsaks tervishoiutöötaja ning neljandik lapsevanema ja psühholoogi kaasamist. Osalenute seas oli ka neid, kes antud juhul kaasaksid klassijuhataja ning kooli tugipersonali, kuigi nelja-aastane laps jääb selgelt väljapoole mõlema tegevus- ja vastutusulatust. Üheks põhjuseks võib olla vastajate tähelepanematus juhtumi lugemisel või ka harjumus vastata teatud viisil eelnevate juhtumite puhul, mis siia üle kanti.

Viie suurima osalejate arvuga ameti esindajate vastustes osutusid kõige enam valitud sekkumisviisideks info edastamine spetsialistile, nagu ka eelnevate juhtumite puhul, ning suunamine hoolekandeesutusse (vt lisa 3.14). Esimest tähtsustasid kõik õiguskaitsetöötajad ja enamik kooliõpetajatest (79%), kooli tugipersonalist (90%) ja lasteaiatöötajatest (70%). Teise populaarsema sekkumisviisi pooldajate hulka kuuluvad ligikaudu pooled vastanud lastekaitsetöötajad (54%), õiguskaitsetöötajad (53%) ning kooli tugipersonali esindajad (46%). Viimatinimetatud vastusevarianti eelistanud õpetajate ja lasteaiatöötajate hulk jäi tunduvalt väiksemaks (vastavalt 12% ja 26%). Kõige vähem valitud sekkumisviisiks osutus ka antud juhtumil lapse perest eraldamine.

Vastustes ilmnes tendents, et välja arvatud lastekaitse- ja õiguskaitsetöötajad, valis valdav osa teiste ametite esindajatest ühe sekkumisviisi ning vaid suur vähemus neist oli märkinud mitu sekkumisviisi. Lastekaitse- ja õiguskaitsetöötajate vastused erinesid teiste ametite esindajate omadest just sekkumisviiside mitmekesise valiku poolest. Seda võib ühelt poolt seletada nende, eriti õiguskaitsetöötajate suurema teadlikkusega. Lastekaitsetöötajate vastuseid seletab ilmselt tõsiasi, et kirjeldatud sekkumisviisidest suur osa kuulub nende igapäevaste tööülesannete hulka. Teiste spetsialistide puhul võib seega pidada heaks märgiks, et nad on teadlikud info edastamise vajalikkusest ja peavad seda üheks esmaseks sekkumisviisiks. Asjaolu, et nad teiste sekkumisviiside valikul suhteliselt väheaktiivsed olid, võib seletada sellega, et nad usaldavad lastekaitse- ja sotsiaaltöötajaid ning ei pea vajalikuks nende ülesandeid täita. Teiselt poolt võib muidugi tegemist olla vastupidise nähtusega – vastutuse panemisega ainult

lastekaitse- ja sotsiaaltöötajate õlule ning enda distantseerimisega sellest. Kõige vähem valituks osutus variant „moodustaks sekkumismeeskonna“, mida võib seletada ühelt poolt üldise arvamusega, et meeskondade kokkukutsumine on sotsiaaltöötajate ülesanne. Teiselt poolt võib see näidata meeskonnapõhise juhtumitöö väikest levikut lastega tegelevate spetsialistide hulgas.

Kvalitatiivsete vastuste analüüsi tulemused näitasid, et väga oluliseks pidasid vastajad lapse turvalisuse tagamist ning olukorra põhjalikku uurimist, samuti pere edasist jälgimist „*Alguses tagaksin lapsele turvalisuse, pärast muutub see kaheks omavahel seotud juhtumiks*“ (lastekaitse- ja sotsiaaltöötaja). Peeti võimalikuks, et ema on kliendiks juba varasemast ajast, mis aitaks langetada otsust lapse edasise käekäigu kohta: „*Kui ema on tuttav klient (kelle tausta ma teaksin), siis sellele infole tuginevalt otsustaksin, kas laps suunata varjupaika või laseksin koju*“ (lastekaitse- ja sotsiaaltöötaja). Teiste ametite esindajad peale sotsiaaltöötajate kirjeldasid vastustes tegutsemise ja info edastamise järjekorda: „*Kutsuksin kohale politsei, seejärel teataksin lastekaitse- ja sotsiaaltöötajale*“ (noorsootöötaja).

Valdav enamus kõigi viie ameti esindajatest kaasaks juhtumi E korral lastekaitsetöötaja ning vaid veidi väiksem hulk pidas oluliseks ka politsei segamist asjasse. Kaks kolmandikku lastekaitsetöötajatest ning ligikaudu pooled õiguskaitsetöötajad ja kooli tugipersonali esindajad pidasid tähtsaks ka tervishoiutöötaja kaasamist. Üle poole lastekaitsetöötajatest informeeriks veel ka psühholoogi ning püüaks teha koostööd lapsevanemaga. Kahe viimatinimetatud variandi pooldajaks oli ka ligikaudu kolmandik kõigi teiste ametite esindajatest. Mõned vastajad kaasaksid kooli tugipersonali ja klassijuhataja, kuigi tegemist on eelkoolialise lapsega. Kuna nende variantide valijate seas on valdavalt kooli- ja lasteaiatöötajad, võib arvata, et nimetatud spetsialistid võidakse kaasata mitte otseste sekkumiste läbiviimiseks, vaid eelkõige info (nt vajalike kontaktide vms) saamiseks. Ankeedile lisatud vastustest selgus, et lisaks nimetatutele peeti oluliseks lapse sugulaste kaasamist: „*Vanavanemad, pere teised liikmed, kui neid on*“ (lastekaitse- ja sotsiaaltöötaja). Kirjeldati ka suurema hulga isikute, sh pereliikmete ja erinevate spetsialistide kaasamist: „*Turvakodu personal. Pärast ema kaineks saamist ka lapsevanem, tervishoiutöötaja, kogu sotsiaalhoolekandesüsteem*“ (lastekodu, turvakodu töötaja). Üks vastaja juhtis tähelepanu asjaolule, et ema käitumise kohta ei tohiks teha ennatlikke järeldusi, kui asjas kindlad ei olda. Nimelt võib tegemist olla muu terviseprobleemiga kui alkoholihoobega: „*Magab – võimalik on ka muu terviseprobleem. Pole spetsialist diagnoosima*“ (psühholoog, nõustaja, psühhiaater).

5. Normatiivaktide analüüs

ÜRO lapse õiguste konventsiooni kohaselt peavad selle osalisriigid rakendama kõiki seadusandlikke, administratiivseid, sotsiaalseid ja haridusalaseid abinõusid, et kaitsta last igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalla, ülekohtu või kuritarvituse, hooletussejätmise, hooletu või julma kohtlemise või ekspluateerimise, kaasa arvatud seksuaalse kuritarvituse eest, kui laps viibib vanema(te), seadusliku hooldaja või seaduslike hooldajate või mõne teise lapse eest hoolitseva isiku hoole all. Artikli 19 punkt kaks täpsustab, et niisugused kaitseabinõud peaksid hõlmama tõhusaid vahendeid sotsiaalprogrammide ellurakendamiseks, mis tagaksid vajaliku toetuse lapsele ja nendele, kes tema eest hoolitsevad, samuti ka muude eespool nimetatud lapse väärkohtlemise juhtude vältimise, kindlakstegemise, neist teatamise, nendele osutamise, nende uurimise, käsitlemise ja järelmenetluse ning vajadusel kohtuliku sekkumise.

Lühidalt öeldes, konventsiooni ratifitseerinud riik peab rakendama meetmeid, et tagada väärkoheldud lastest teavitamise, väärkohtlemise juhtumite menetlemise ja lapse abistamise kord. Järgnevalt analüüsitaksegi, millised Eestis kehtivad seadused, regulatsioonid või muud normatiivdokumendid suuremal või vähemal määral käsitlevad väärkoheldud lapse kohtlemist ja abistamist.

5.1 Seadused ja määrused

Kõigepealt on võetud vaatluse alla erinevad seadused ja ministrite määrused. Antud õigusaktide analüüsimisel on otsitud vastuseid järgmistele küsimustele.

1. Kuidas defineerib dokument laste väärkohtlemist ja teisi sellega seonduvaid mõisteid?
2. Kuidas sätestab dokument lapse kaitse põhimõtted ja reguleerib lapse abistamise protsessi?
3. Kuidas reguleerib dokument väärkoheldud lapsest teatamise?
4. Kuidas on reguleeritud koostöö erinevate spetsialistide / abistavate asutuste vahel?

Tabel 20 sisaldab riiklike seadusi ja määrusi. Parempoolses tulbas on toodud erinevad paragrahvid ja punktid, mis käsitlevad teavitamist, abistamist ja koostööd väärkoheldud või abi vajavate laste aitamisel. Vasakpoolne veerg võtab seaduses/määruses sätestatu kokku ja annab hinnangu.

Tabel 20. Väärkoheldud laste kaitsmisega seotud seadused ja riiklikud määrused

Eesti Vabariigi lastekaitse seadus https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12850781	
Definitsioonid	§ 31. Lapse kohtlemise üldpõhimõte
Lastekaitseseadus (LKS) taunib lapse vaimse ja füüsilise väärkohtlemise, defineerides vaimset väärkohtlemist kui	(1) Igat last tuleb alati kohelda nagu isiksust, tema omapära, iga ja sugu arvestavalt. Lubamatu on lapse alavääristamine, hirmutamise või karistamine viisil, mis valmistab talle piina, tekitab talle kehalisi kahjustusi või ohustab kuidagi teisiti tema

<p>alavääristamist ja hirmutamist, mis võib kahjustada lapse vaimset tervist, ning füüsilist peamiselt kahju tekitava kehalise karistamisena.</p> <p>Seadus sätestab, et laps peab olema kaitstud <i>igasuguse</i> seksuaalse ärakasutamise eest, kuid seksuaalse ärakasutamise mõiste ei ole täielikult lahti seletatud. Samuti jätab kõvasti tõlgendamisruumi termin 'seksuaaltegevus'. Segaseks jääb ka, kelle poolt ja kuidas peab laps olema kaitstud.</p> <p>LKS keelustab laste kaasamise tegevusse või töösse, mis ei arvesta lapse arengu, võimete ega tema koolikohustuse täitmise vajadusega. Samas pakub seadus kaitset ka vaimse ja kehalise ekspluateerimise eest, kuid antud mõisted on lahti kirjutamata.</p> <p>LKS määratleb ära 'hädaohus oleva lapse' mõiste. See on laps, kes on asetatud olukorda, mis võib kahjustada lapse elu ja tervist (n-ö hooletussejäetud laps), või kes ise oma käitumisega vastava olukorra põhjustab.</p>	<p>vaimset või kehalist tervist.</p> <p>§ 33. Kaitse seksuaalse kuritarvituse eest</p> <p>(1) Laps peab olema kaitstud igasuguse seksuaalse ärakasutamise eest, sealhulgas on keelatud täiskasvanu poolt:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) lapse ahvatlemine seksuaaltegevusse; 2) lapse kasutamine prostituudina; 3) lapse kasutamine pornograafilistel eesmärkidel. <p>§ 14. Lapse õigus kaitsele majandusliku, kehalise ja vaimse ekspluateerimise eest</p> <p>(1) Laps peab olema kaitstud majandusliku ekspluateerimise eest ja töö eest, mis on ohtlik, üle jõu käiv või kahjustab tema arengut või segab õppimist.</p> <p>(2) Laps ei või olla kehalise ega vaimse ekspluateerimise objektiks.</p> <p>§ 32. Hädaohus olev laps</p> <p>(1) Laps vajab viivitamata abi, kui</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ta on tingimustes, mis ohustavad tema elu ja tervist; 2) laps ise oma käitumise või tegevusega ohustab oma tervist ja arengut.
<p>Abistamine</p> <p>LKSi järgi on lapse abistamise eesmärgiks lapse turvatunde ja heaolu tagamine, kuid abistamisviisid on seaduses täpsemalt lahti kirjutamata. Sätestatud on, et kohaliku omavalitsuse sotsiaaltalitus on kohustatud sekkuma, kui selgub lapse väärkohtlemise juhtum. Sekkumise meetmetena pakub seadus välja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. väärkohtleja karistamist administratiiv- või kriminaalkorras; 2. lapse ja vägivalda tarvitanud täiskasvanu nõustamist; 3. lapse eraldamist perekonnast, kui see on lapse huvides ja laps on hädaohus; 4. lapse paigutamist ajutise abi ja kaitse saamiseks turvakodusse. 	<p>§ 58. Abistamise eesmärk</p> <p>Lapse abistamise, sealhulgas ka eestkoste ja hoolduse eesmärk on tagada lapse turvatunde, areng ja heaolu tema vajadusi ja soove silmas pidades ning toetada tema iseseisvuspüüet.</p> <p>§ 31. Lapse kohtlemise üldpõhimõte</p> <p>(2) Juhul kui täiskasvanu on last lubamatul viisil kohelnud, on sotsiaaltalitus pädev sekkuma konflikti lahendamisse ning vajadusel tegema esildise süüdioleva isiku karistamiseks administratiiv- või kriminaalkorras.</p> <p>(3) Vägivalla või halva kohtlemise tõttu kannatanud lapsele tuleb anda vajalikku abi.</p> <p>(4) Nõustatakse ka vägivalda tarvitanud täiskasvanut, et vältida halva kohtlemise kordumist.</p> <p>§ 27. Lapse eraldamine perekonnast</p> <p>(1) Last ja vanemaid ei tohi üksteisest eraldada vastu nende tahtmist, välja arvatud juhul, kui lahutamine on lapse huvides või kui laps on hädaohus ja lahutamine vältimatu või kui seda nõuab seadus või jõustunud kohtuotsus.</p> <p>(2) Lapse ja vanemate eraldamisel tuleb ära kuulata lapse arvamus ja soovid ning lisada need eraldamise dokumentide</p>

	<p>juurde. Lapse arvamuse selgitab ja fikseerib sotsiaaltalitus.</p> <p>(3) Lapse eraldamise põhjendatust jälgib sotsiaaltalitus.</p> <p>§ 32. Hädaohus olev laps</p> <p>(2) Hädaohus laps paigutatakse sotsiaaltalituse vastava töötaja otsuse alusel viivitamatult ohutusse tingimustesse ohu möödumiseni või hooldusküsimuste otsustamiseni, selleks tema vanemate või hooldajate nõusolekut küsimata.</p>
<p>Teatamine ja koostöö</p> <p>LKS sätestab teatamise kohustuse, kui on selgunud lapse abivajadus või tema kaitsetu olukord. Asutused, kuhu selle infoga tuleb pöörduda on sotsiaaltalitus, politsei või muu abiandev organisatsioon. Samas ei reguleeri seadus üldse abistavate organite omavahelist infovahetust. Ainuke erand on turvakodu, mille juhtkond on kohustatud teatama sotsiaaltalitust ja politseid. Seaduses puuduvad sätted ka abistavate organisatsioonide omavahelise koostöö kohta lapse abistamisel.</p>	<p>§ 59. Abi vajavast lapsest teatamine</p> <p>(1) Juhul kui saab teatavaks kaitset ja abi vajava lapse olemasolu, on iga inimese kohus sellest viivitamatult teatada sotsiaaltalitusele, politseile või mõnele teisele abiandvale organile.</p> <p>(2) Sotsiaaltalitusel on õigus ja kohustus tegutseda kohe, sõltumata kaitset vajava lapse piirkondlikust või muust kuuluvusest.</p> <p>§ 62. Turvakodu (varjupaik)</p> <p>(2) Turvakodu (varjupaiga) juhtkond on kohustatud informeerima turvakodusse (varjupaika) varjule tulnud lapsest tema elukohajärgset sotsiaaltalitust ja politseid.</p>
<p>Perekonnaseadus https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=1011053</p>	
<p>Abistamine, teatamine ja koostöö</p> <p>Perekonnaseadus (PKS) sätestab järgmised sekkumisvõimalused laste väärkohtlemise korral:</p> <ol style="list-style-type: none"> Lapse äravõtmine vanemalt ilma vanema õiguste äravõtmiseta. Rakendatakse kohtu otsusel, siis kui lapse jätmine vanema juurde on lapsele ohtlik. Seadus ei täpsusta, millist ohtu lapsele võib vanema juures olemine põhjustada. Eestkostetalitus võib lapse eraldada ka ilma kohtuotsuseta, kui ohus on lapse elu või tervis. Vanema õiguste äravõtmine. Rakendatakse kohtu otsusel juhul, kui vanem jätab lapse hooletusse, väärkohtleb, kuritarvitab vanema õigusi [see mõiste on lahti seletamata] või avaldab lapsele kahjulikku mõju. <p>Kui laps on vanematelt ära võetud kas vanema õiguste äravõtmiseta või nende</p>	<p>§ 53. Lapse äravõtmine vanemalt</p> <p>(1) Ühe vanema, eestkostja või eestkostetasutuse nõudel võib kohus otsustada võtta lapse ühelt või mõlemalt vanemalt ära vanema õiguste äravõtmiseta, kui last on ohtlik jätta vanemate juurde.</p> <p>(2) Kui lapse jätmine vanema juurde ohustab lapse tervist või elu, võib eestkostetasutus lapse vanemalt ära võtta enne kohtuotsust. Sellisel juhul peab eestkostetasutus 10 päeva jooksul esitama kohtusse lapse äravõtmise või vanema õiguste äravõtmise nõude.</p> <p>(3) Kui lapse äravõtmisel vanemalt jääb laps ilma vanemlikust hoolitsusest, korraldab lapse elu eestkostetasutus.</p> <p>§ 54. Vanema õiguste äravõtmine</p> <p>(1) Ühe vanema, eestkostja või eestkostetasutuse nõudel võib kohus vanema õigused ära võtta, kui vanem:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) alkohoolsete jookide, narkootiliste või muude uimastava toimega ainete kuritarvitamise tõttu või muul põhjusel, mida kohus ei loe mõjuvaks, ei täida oma kohustusi lapse kasvatamisel ja tema eest hoolitsemisel või 2) kuritarvitab vanema õigusi või 3) kohtleb last julmalt või 4) avaldab muul viisil lapsele kahjulikku mõju või 5) ei ole kasvatusasutuses viibiva lapse kasvatamises mõjuvate põhjusteta osalenud aasta jooksul. <p>(2) Vanema õiguste äravõtmise nõude läbivaatamisel kaasab kohus protsessi eestkostetasutuse arvamuse andmiseks.</p> <p>(4) Kui vanemalt vanema õiguste äravõtmisel jääb laps ilma</p>

<p>äravõtmisega ja laps on jäänud seeläbi ilma vanemlikust hoolitsusest, siis on kohalik eestkostetasutus (sotisaaltalitus) kohustatud korraldama lapsele eestkoste.</p> <p>PKSi järgi teevad kohalik sotsiaaltalitus ning kohus koostööd lapse eraldamisel vanematest ja vanema õiguste äravõtmisel. Eestkostetasutus esitab kohtule nõude lapse eraldamiseks või vanema õiguste äravõtmiseks, kohus võib kaasata eestkostetasutuse arvamuse andmiseks. Vastava nõude võib esitada kohtule ka vanem või eestkostja.</p> <p>PKS sätestab eestkostet vajavast isikust teatamise kohustuse. Selle kohaselt peavad lähedased, politseinik, kohtunik, prokurör, meditsiinitöötaja või muu ametnik eestkostetasutust informeerima eestkostet vajavast isikust. Samas, võttes arvesse § 92 punkte 2, 3 ja 5, võib järeldada, et kui nimetatud (ameti)isikud märkavad hooldamata last, peavad nad sellest teavitama kohalikku omavalitsust.</p>	<p>vanemlikust hoolitsusest, korraldab lapse elu eestkostetasutus.</p> <p>§ 59. Eestkostetasutuse arvamus</p> <p>Lapsesse puutuva vaidluse läbivaatamisel kaasab kohus vajadusel protsessi eestkostetasutuse arvamuse andmiseks.</p> <p>§ 92. Eestkoste sisu</p> <p>(1) Eestkoste seatakse lapse kasvatamiseks, tema isiklike ja varaliste õiguste ja huvide kaitseks.</p> <p>(2) Eestkoste seatakse lapse üle, kelle vanemad on surnud, teadmata kadunud või piiratud teovõimega või kelle vanematelt on vanema õigused ära võetud.</p> <p>(3) Eestkoste võidakse seada ka lapse üle, kes on muudel põhjustel jäänud ilma vanemlikust hoolitsusest.</p> <p>4) Eestkoste seatakse ka täisealise piiratud teovõimega isiku varaliste ja isiklike õiguste ning huvide kaitseks.</p> <p>(5) Eestkostet vajava isiku abikaasa, sugulased ja hõimlased, samuti kohtunik, politseinik, raviasutuse juht, perekonnaseisuameti ametnik, prokurör või muu ametiisik, kellel on andmeid eestkostet vajava isiku kohta, on kohustatud sellest teatama eestkostetasutusele eestkostet vajava isiku elukoha järgi.</p>
<p>Sotsiaalhoolekande seadus https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12852059</p>	
<p>Abistamine</p> <p>Sotsiaalhoolekande seaduses (SHKS) on ära toodud järgmised sekkumisvõimalused:</p> <p>1. Lapse eraldamine kodust ja perekonnast. Lapse võib eraldada sotsiaalteenuste ja muu abi osutamiseks juhul, kui lapse hooldamine ja kasvatamine ohustab lapse elu ja tervist. Lisaks eelnevale on eraldamise tingimusteks veel lapse huvide järgimine ning asjaolu, et varasemad abinõud perekonna mõjutamiseks ei ole aidanud olukorda lahendada. Perekonnast eraldatud lapse hooldamise ja kasvatamise peab korraldama kohalik omavalitsus.</p> <p>2. Kohalik omavalitsus osutab vajadusel abi ka perekonnale, et</p>	<p>§ 25. Lapse eraldamine kodust ja perekonnast</p> <p>(1) Lapse võib sotsiaalteenuse ja muu abi osutamiseks eraldada kodust ja perekonnast ainult järgmiste asjaolude üheaegsel esinemisel:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) puudused lapse hooldamisel ja kasvatamisel ohustavad lapse elu, tervist või arengut või kui laps ise oma käitumisega seab ohtu oma elu, tervise või arengu; 2) perekonna ja lapse suhtes kasutuselevõetud muud abinõud ei ole osutunud küllaldaseks või nende kasutamine ei ole võimalik; 3) lapse eraldamine perekonnast toimub lapse huvides. <p>(2) Kodust ja perekonnast eraldatud lapse edasise elukoha, hooldamise ja kasvatamise korraldab valla- või linnavalitsus.</p> <p>§ 25¹. Perekonnas hooldamisele suunatav laps ja tema õigused</p> <p>(1) Perekonnas hooldamisele suunatakse orb ja vanemliku hoolitsuseta laps, kelle:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) vanemad on surnud, tagaotsitavaks kuulutatud või teadmata kadunud; 2) vanematele on nende piiratud teovõime tõttu määratud eestkostja; 3) vanematelt on vanema õigused ära võetud; 4) vanematelt on laps ära võetud ilma vanema õiguste äravõtmiseta või 5) vanemad kannavad eelvangistust või vangistust vanglas.

<p>aidata korraldada perekonnast eraldatud lapse tagasipöördumist perekonda.</p> <p>3. Perekonda hooldamisele suunamine. Lapse, kes on vanemliku hoolitsuseta ja vanematelt ära võetud või kelle vanematelt on vanema õigused ära võetud, võib suunata hooldamisele perekonda, mille liikmete hulka ta ei kuulu.</p> <p>4. Asenduskoduteenusele suunamine. Kohalik omavalistus võib lapse, kes on vanematelt ära võetud või kelle vanematelt on vanema õigused ära võetud, suunata asenduskodusse.</p> <p>5. Ajutiseks kaitseks varjupaika suunamine.</p> <p>6. Vanemliku hoolitsuseta üle 15-aastaste noorte noortekodusse suunamine.</p> <p>Seaduse järgi peab kohalik omavalitsus kõigepealt hindama isiku abivajadust, andma talle teavet asjaajamise kohta ning vajadusel suunama isiku pädeva isiku või asutuse juurde (§ 29).</p> <p>Pikaajalise ja mitmekülgse abi osutamisel tuleb lähtuda juhtumikorralduse põhimõtetest. Selleks koostatakse juhtumiplaan, mis sisaldab infot isiku probleemide ja abivajaduse kohta, abistamise eesmärkidest ja tegevustest erinevate isikute ja asutuste poolt (§ 29¹). Alaealiste puhul peab kohalik omavalitsus koostama juhtumiplaani lapse perekonda hooldamisele või asenduskodusse suunamisel.</p>	<p>§ 15². Asenduskoduteenuse saamiseks õigustatud isikud</p> <p>(1) Õigus asenduskoduteenusele on lapsel (edaspidi <i>asenduskoduteenusele õigustatud laps</i>), kes vastab käesoleva seaduse § 25¹ lõikes 1 sätestatud tingimustele ning kelle hooldamist ja kasvatamist ei korralda eestkostja ega teosta käesoleva seaduse § 25² lõikes 1 nimetatud hooldaja.</p> <p>§ 18. Hoolekandeesutuste liigid</p> <p>(1) Hoolekandeesutused on:</p> <p>3) varjupaik – isikutele ajutist ööpäevast abi ja tuge ning kaitset pakkuv asutus;</p> <p>5) noortekodu – asenduskodust, erivajadustega õpilaste koolist või koolkodust pärit või vanemliku hoolitsuseta jäänud üle 15-aastastele noortele elamiseks ja rehabilitatsiooniks loodud asutus;</p>
<p><i>Teatamine ja koostöö</i></p> <p>Erinevalt lastekaitseadusest määratleb SHKS abivajavast isikust teatamise veidi täpsemalt. Selles seaduses on täpsustatud isikud, kes kindlasti on kohustatud andma informatsiooni (perekonnaliikmed, kohtunik, politseinik, prokurör, ravi- või haridusasutuse juht). Sotsiaal- või lastekaitsetöötaja on isik, kes seda</p>	<p>§ 30. Andmete esitamine</p> <p>(2) Sotsiaalhoolekandeametnikul on õigus saada isiku kohta talle abi andmiseks vajalikke täiendavaid andmeid teistelt juriidilistelt ja füüsilistelt isikutelt, kui nende andmete avaldamine ei ole seadusega keelatud.</p> <p>§ 37. Abivajadusest teatamise kohustus</p> <p>Abi vajava isiku perekonnaliikmed, kohtunik, politseinik, prokurör, ravi- või haridusasutuse juht või muu ametiisik on kohustatud teatama sotsiaalhoolekannet vajavast isikust või perekonnast isiku või perekonna elukohajärgsele valla- või</p>

<p>informatsiooni peab koguma ja kel on selleks ka õigus.</p> <p>Samas sätestab SHKS koostöö vajaduse abivajava aitamisel, kuid ei nimeta, kes on need asjaomased asutused ja isikud, kellega koostööd tuleb teha. SHKS ütleb ainult, et kohalik omavalitsus peab tegema laste ja perekonna toetamisel koostööd nii perekonna enda kui ka teiste isikute ja asjaomaste asutustega. Samuti sätestab seadus, et isiku abistamisel tuleb teha abistatava nõusolekul koostööd „isikute ja asutustega, kes aitavad isikul saada tema vajadustele vastavat abi”.</p> <p>Ainukeseks erandiks võiks ehk pidada § 37, mis reguleerib politsei ja hoolekandeametuse koostööd (selle kohaselt nähakse politsei funktsiooni hoolekandetöötaja abistamisel isiku elu- või viibimiskohta sisenemisel inimeste tervise kaitsmise eemärgil).</p>	<p>linnavalitsusele.</p> <p>§ 24. Laste hoolekanne</p> <p>(1) Laste hoolekande korraldamiseks ja laste arenguks soodsa keskkonna kujundamiseks valla- või linnavalitsus:</p> <p>1) toetab last ja lapsi kasvatavaid isikuid, tehes koostööd perekonnaliikmete ja teiste isikutega ning asjaomaste asutustega.</p> <p>§ 29. Abi osutamise kord</p> <p>Isiku pöördumisel valla- või linnavalitsuse poole on viimane kohustatud:</p> <p>4) tegema isiku nõusolekul koostööd isikute või asutustega, kes aitavad isikul saada tema vajadustele vastavat abi.</p> <p>§ 39. Politsei kohustus osutada vajaduse korral abi</p> <p>Politsei on kohustatud osutama vajaduse korral hoolekandetöötajale abi isiku eluruumi või muusse asupaika sisenemiseks isiku enda või teiste inimeste tervise kaitsmiseks.</p>
<p>Politseiseadus https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12988645</p>	
<p>Abistamine</p> <p>Politseiseadus (PS) sätestab politseitöötaja õigused ja kohustused (sh ka abivajavate kodanike, eriti õigusrikkumise ohvrite abistamine). Seadus ei täpsusta, kuidas peaks toimuma abivajava isiku abistamine.</p>	<p>§ 12. Politsei kohustused</p> <p>(1) Politsei vastavalt oma ülesannetele:</p> <p>1) abistab kodanikke oma pädevuse piires;</p> <p>2) kaitses kodanike elu, tervist, au ja väärikust, vara ning omandit õigusvastaste rünnete eest ja muu ohu korral;</p> <p>3) tagab korra avalikes kohtades: õiguserikkumiste korral nõuab nende viivitamatut lõpetamist ning võtab tarvitusele vastavad meetmed;</p> <p>4) võtab vastu ja registreerib õiguserikkumiste ning muude sündmuste kohta saabuvat informatsiooni, võtab viivitamatult tarvitusele abinõud õiguserikkumiste ärahoidmiseks, tõkestamiseks ning avastamiseks;</p> <p>17) informeerib riigi- ja kohaliku omavalitsuse organeid kuritegevuse olukorrast, avariidest, tulekahjudest, katastroofidest, loodusõnnetustest ja muudest erakorralistest sündmustest ning võtab tarvitusele vältimatud abinõud nende tagajärgede likvideerimiseks, inimeste päästmiseks ja abistamiseks; annab abi isikutele, kes on saanud kannatada õiguserikkumiste tõttu või kes on abitus seisundis;</p>
<p>Teatamine ja koostöö</p> <p>Politsei on kohustatud teavitama nii riigi- kui ka kohalike omavalitsuse asutusi oma tegevusest (§ 5), täpsemalt kuritegevuse olukorrast, õnnetusjuhtumitest, katastroofidest või muudest erakorralistest sündmustest (§ 17 p 17). Abivajavast</p>	<p>§ 4. Politsei tegevuse põhialused</p> <p>(2) Talle pandud ülesannete täitmisel teeb politsei koostööd teiste riigiorganitega, ühiskondlike organisatsioonide ja kodanike ning nende ühendustega.</p> <p>§ 6. Riigi- ja kohaliku omavalitsuse organite, ühiskondlike organisatsioonide ja kodanike osavõtt avaliku korra kaitses ja võitlusest kuritegevuse vastu</p>

<p>isikust teatamist ei ole seaduses (eraldi) välja toodud.</p> <p>Sarnaselt eelnevalt käsitletud seadustega on ka PS-s koostöö sisu lahti seletamata, ära on mainitud üksnes koostöösapooled (§ 4 p 2). Samamoodi ei ole täpsustatud, kuidas peaksid näiteks kohaliku omavalitsuse ametnikud aitama politseid oma ülesannete täitmisel (§ 6 p 1).</p>	<p>(1) Riigi- ja kohaliku omavalitsuse organid ning ametiisikud on kohustatud osutama politseile tema ülesannete täitmisel igakülgselt abi.</p>
<p>Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12957462</p>	
<p>Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses on kõige selgemalt sõnastatud haridusametuse kohustus tagada laste turvalisus kooli territooriumil ning selle nimel koostöö tegemise vajadus politsei, ametnike ja ekspertidega. Samuti sätestab seadus, et vägivaldajuhtumitest informeerimise ning lahendamise kord peab olema kirjas kooli kodukorras.</p> <p>Seadus paraku ei määratle, kuidas peaks kool reageerima siis, kui tuleb ilmsiks õpilasega toimunud väärkohtlemine, mis on aset leidnud väljaspool kooli (näiteks kodus või tänaval).</p>	<p>§ 32. (1) Kool tagab õpilase koolis viibimise ajal tema vaimse ja füüsilise turvalisuse ning tervise kaitse.</p> <p>(2) Kool koostab tervisekaitse-eeskirjade ja -normide kohase päevakava.</p> <p>(3) Kool rakendab abinõud vaimse ja füüsilise vägivalda ennetamiseks, tehes koostööd vanemate, kooli pidaja ning vajadusel politsei ning teiste ametiasutuste ja ekspertidega. Õpilaste ning kooli töötajate vaimset või füüsilist turvalisust ohustavatest juhtumitest teavitamise ning nende juhtumite lahendamise kord määratakse kindlaks kooli kodukorras.</p>
<p>Koolieelse lasteasutuse seadus https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12957355</p>	
<p>Koolieelse lasteasutuse seaduses on konkreetselt märgitud, et lasteasutuse personal peab teavitama omavalitsuse sotsiaaltalitust lapse kodusest hooldamatuses või tema vaimsest, füüsilisest või seksuaalsest väärkohtlemisest.</p> <p>Sotsiaalministri määrus „Koolieelse lasteasutuse tervisekaitse-, tervise edendamise, päevakava koostamise ja toitlustamise nõuete kinnitamine” reguleerib lasteasutuse õpetajate ning tervishoiutöötaja, lapse arsti, vanemate ja kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja koostöö lapse tervise- ja käitumisprobleemide korral. Väärkohtlemise kahtluse korral on lasteasutuse tervishoiutöötajal kohustus</p>	<p>§ 20. Personal</p> <p>(2) Personalil on keelatud avalikustada lapselt saadud teavet lapse perekonna kohta.</p> <p>(3) Personal on kohustatud andma teavet valla- või linnavalitsuse ametnikule, kelle pädevusse kuuluvad sotsiaaltöö või lastekaitseküsimused, kui on selgunud, et lapsekodune kasvukeskkond on ebarahuldav või kui laps on kehalise, emotsionaalse või seksuaalse väärkohtlemise ohver.</p> <p>Koolieelse lasteasutuse tervisekaitse-, tervise edendamise, päevakava koostamise ja toitlustamise nõuete kinnitamine</p> <p>https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?replstring=33&dyn=12957355&id=182080</p> <p>14. Lapse tervise jälgimine.</p> <p>14.2. Õpetaja jälgib lasteasutuses laste tervise seisundit, teavitab tervise- või käitumishäirete korral tervishoiutöötajat. Tervishoiutöötaja teavitab vajadusel lapse arsti ja arstiga kooskõlastatult nõustab lapsevanemaid, pedagooge ja kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajat lapse tervise- või käitumishäire küsimuses. Tervishoiutöötaja teavitab lapse väärkohtlemise kahtluse korral sellest kohaliku omavalitsuse</p>

informeerida omavalitsuse lastekaitset.	lastekaitsetöötajat.
<p>Kriminaalmenetluse seadustik https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12999103</p>	
Kriminaalmenetluse seadustik sätestab ainult uurimisasutuse ja kohtute koostöö alaealise tunnistaja ülekuulamisel lastekaitse-, sotsiaaltöötaja või psühholoogi kaasamise näol ülekuulamisprotseduuri juurde.	<p>§ 290. Alaealise tunnistaja ülekuulamise erisused</p> <p>(2) Alla neljateistaastane alaealine tunnistaja kuulatakse üle lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja või psühholoogi osavõtul, kes võib ülekuulatavale esitada küsimusi kohtuniku loal. Vanema kui neljateistaastase alaealise ülekuulamisele võib menetleja kaasata lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja või psühholoogi.</p>
<p>Kiirabi, haiglate ning pääste- ja politseiasutuste kiirabialase koostöö kord https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?replstring=33&dyn=12991022&id=831199</p>	
See Vabariigi Valitsuse määrus sätestab koostöö ja infovahetuse üksnes kiirabi, haiglate, pääste- ja politseiasutuste vahel kiirabiväljakutset vajavate juhtumite korral. Politsei tuleb teavitada, kui on tegemist inimesele kehavigastuste tekitamisega, politsei peab aga informeerima häirekeskust, kui politsei märkab füüsilise või seksuaalse väärkohtlemise tunnustega last.	<p>§ 21. Politsei teavitamine</p> <p><i>Politseid tuleb teavitada järgmistest juhtudest:</i></p> <p>3) vägivaldatunnustega surnukeha või isik, kellele on tekitatud kehavigastusi;</p> <p>§ 22. Häirekeskuse teavitamine</p> <p>(2) Politsei on kohustatud teavitama häirekeskust järgmistel juhtudel:</p> <p>13) füüsilise või seksuaalse väärkohtlemise tunnustega laps;</p>
<p>Perearsti tööjuhend https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?replstring=33&dyn=12991022&id=788142</p>	
Sotsiaalministri määrusega kinnitatud perearsti tööjuhend paneb paika nii perearsti kui ka pereõe töövaldkonnad. Antud tööjuhendis ei ole sõnagi juttu sellest, kuidas peaks perearst või -õde tegutsema väärkoheldud või ohus oleva isiku abistamisel, kas ja kuhu peaks sellisest isikust teatama või kellega tema probleemide lahendamise nimel koostööd tegema.	<p>§ 2. Perearsti töövaldkonnad</p> <p>(1) Perearsti töövaldkonnad on:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) tervise edendamine ja haiguste ennetamine, mis hõlmab tervise riskitegurite hindamist, arstlikku läbivaatust, individuaalset tervisekasvatust, meditsiinilist nõustamist, immuniseerimist ja sõeluuringuid; 2) haiguste diagnoosimine ja haigete ravimine; 3) aktiiv- ja hooldusravile suunamine koostöös eriarstidega, õdedega, ämmaemandatega, sotsiaaltöötajatega ja kohalike omavalitsustega; 4) tervishoiuteenuste osutamist tõendavate ja perearsti nimistut puudutavate dokumentide vormistamine; 5) tervishoiustatistika ja tervishoiualase majandustegevuse aruannete koostamine ja nende esitamine maavanemale; 6) asjaajamise korraldamine seadustes sätestatud korras. <p>(2) Perearsti vastuvõtt sisaldab järgmisi tegevusi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) vestlus haigega ja anamneesi kogumine; 2) haige läbivaatus, uuringute ja raviplaani koostamine, diagnoosimine; 3) nõustamine tervise säilitamise ja taastamise osas; 4) nõustamine töö ja elukorralduse osas; 5) ravimite soovitamise ja väljakirjutamine; 6) raviprotseduuride teostamine; 7) laboratoorsete uuringute teostamine; 8) tervishoiuteenuste osutamisega seotud dokumentide väljastamine.

	<p>(3) Perearst teeb tema nimistusele olevaile patsientidele vajadusel koduviisi.</p> <p>§ 3. Pereõe töövaldkonnad</p> <p>(1) Pereõe tegevusvaldkonnad on:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) terve imiku/lapse füüsilise ja psüühilise arengu jälgimine, perioodiliste läbivaatuste teostamine; 2) vanemate ja perekonna õpetamine ning nõustamine lapse hügieeni, hoolduse, kehalise aktiivsuse, haiguste ennetamise ja toitumise osas; 3) patsientide nõustamine pereplaneerimise ja seksuaaltervise küsimustes; 4) normaalse raseduse jälgimine, raseda nõustamine toitumise ja kehaliste harjutuste suhtes, tulevase ema ja isa ettevalmistamine sünnituseks, emaduseks ja isaduseks; 5) eakate tervise jälgimine ja õpetamine oma tervise ning ealiste probleemidega toimetulekuks; 6) vaktsiinide tellimine, hävitamine, arvestuse ja immuniseerimise ajakava pidamine ning immuniseerimine; 7) õendusabi vajaduste kindlakstegemine ja õendusabiplaani koostamine ning õendusabiteenuste osutamine nii ambulatoorselt kui ka patsiendi kodus; 8) jäätmekäitluse teostamine.
<p>Laste varjupaiga põhimäärus https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=25106</p>	
<p>Laste varjupaiga põhimäärus on üks kõige põhjalikumalt laste väärkohtlemise juhtumite menetlemist reguleeriv normatiivakt. See on muidugi seletatav asjaoluga, et tegemist on kitsast valdkonda (vanemliku hoolitsuseta, ohus olevate laste olukorda) reguleeriva dokumendiga.</p> <p>Määrus sätestab infovahetuse ja koostöö põhimõtted lapse saabumisel, viibimisel ja lahkumisel varjupaigast. Varjupaiga esmased koostööpartnerid on kohalik omavalitsus ja politsei, aga ka lapse perekond.</p> <p>Paika on pandud ka lapse ja ta perekonna abistamise viisid (hooldamine, meditsiiniline abi, rehabilitatsioon, nõustamine jm) ning erisused, mis võivad ilmned laste varjupaigas viibimise ajal (näiteks personali tegevus konflikti korral lapse vanematega, õigusrikkumiste ilmumine).</p>	<p>II. ÜLESANDED</p> <p>6. Varjupaigas tagatakse vanemliku hoolitsuseta jäänud või ohtu sattunud lastele nende eale ja seisundile vastav hooldamine, meditsiinilise abi ja rehabilitatsiooni korraldamine, koos lapse elukohajärgse omavalitsusega tagatakse lastele nende õiguste ja huvide kaitse.</p> <p>7. Koostöös lapse elukohajärgse omavalitsusega rakendab varjupaik abinõusid laste elu edaspidiseks korraldamiseks.</p> <p>8. Varjupaik korraldab lapsele, lapse vanematele või kasuvanematele õiguslikku, psühholoogilist, pedagoogilist, meditsiinilist jm nõustamist.</p> <p>III. TEGEVUS</p> <p>9. Varjupaik osutab abi ja kaitset abivajavatele lastele olenemata nende elukohast, tervislikust seisundist, rahvusest ja muudest tunnustest.</p> <p>10. Varjupaika võetakse vastu lapsi, kes on jäänud vanemliku hoolitsuseta. Selle põhjuseks võib olla vanema või kasuvanema:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) surm või teadmata kadumine; 2) raske haigestumine või teovõimetuks kuulutamine; 3) viibimine eeluurimisel või karistuse kandmisel; 4) lapse hülgamine; 5) muud põhjused. <p>11. Varjupaika võib tuua lapsi, kes on tabatud hulkurluselt.</p> <p>12. Lapsi võivad varjupaika tuua:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) lastekaitse- ja õiguskaitsetöötajad; 2) asutuste ja organisatsioonide töötajad; 3) vanemad, kasuvanemad; 4) sugulased, sõbrad, tuttavad; 5) muud isikud.

	<p>13. Laps võib varjupaika tulla oma algatusel, kui ta on lahkunud kodust, kasuvanema juurest või kasvatusasutusest talle oluliste probleemide tõttu.</p> <p>14. Varjupaiga juhtkond on kohustatud informeerima varjupaika tulnud või toodud lapsest tema elukohajärgset omavalitsust, kes lahendab lapse edaspidise elukorralduse küsimused. Varjupaik ei ole lapse seaduslik esindaja.</p> <p>15. Kõigi varjupaika tulnud või toodud laste kohta peetakse arvestust. Lapse varjupaika saabumisel selgitatakse välja tema andmed (nimi, vanus, aadress, vanemate, kasuvanemate andmed), koostatakse olukorra kirjeldus.</p> <p>16. Suhetes lapsevanemate ja kasuvanematega tunnistab varjupaik nende prioriteetset õigust lapse hooldamisele, kuid vajaduse korral astub välja laste kaitseks, kui eespool nimetatud isikute poolt ähvardab last otsene vägivald.</p> <p>17. Mis tahes konflikti puhul lapse vanemate või kasuvanematega antakse asi lahendada lapse elukohajärgsele eestkostesutusele, vajadusel ka politseile. Ilma viimaste nõusolekuta on varjupaigal õigus astuda lapse kaitseks välja konkreetses last ohustavas situatsioonis.</p> <p>18. Kui vanemate või kasuvanemate suhetes varjupaiga või lapsega ilmnevad õiguserikkumise tunnused, informeeritakse sellest kohe politseid. Kuni otsese ohu möödumiseni on varjupaiga töötajatel õigus katkestada lapse kontaktid taoliste isikutega või tagada lapse kaitse muul viisil.</p> <p>19. Varjupaigal pole õigust varjata uurimis- ja kohtuorganite eest õiguserikkumises kahtlustatavaid või kohtu poolt süüdimõistetud lapsi. Juhul kui lapse tegevuses ilmnevad kuriteo tunnused, antakse sellest teada politseile.</p> <p>20. Varjupaik ei ole kohustatud hoolekandeesutusele välja andma last, kes on omavoliliselt sellest asutusest lahkunud ja kellel on selleks ka küllaldane põhjus, kuni omavalitsus pole vastavat otsust teinud.</p> <p>24. Laps võib varjupaigas olla aja jooksul, mis on vajalik tema elu edasiseks korraldamiseks, kuid mitte üle kahe kuu. Erandi võib teha lapse elukohajärgse omavalitsuse vastava otsuse alusel.</p> <p>25. Varjupaiga töötajad võivad korraldada varjupaigast lahkunud lastele järelhooldust lapse vanemate või kasuvanemate nõusolekul ja lapse elukohajärgse omavalitsuse soovitusel.</p> <p>26. Laps suunatakse varjupaigast välja, kui:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) langevad ära põhjused, mis olid aluseks lapse varjupaika sattumisele; 2) laps on sooritanud õiguserikkumise ning on vajalik tema paigutamine mujale. Väljasuunamise aluseks on siis kohaliku omavalitsuse otsus; 3) seda nõuavad lapse elukohajärgne omavalitsus, vanemad või kasuvanemad (välja arvatud juhud, kui väljasuunamine on lapsele ohtlik); 4) laps ei allu varjupaiga sisekorraeeskirjale. <p>27. Varjupaigast väljasuunatud lapsest teatatakse lapse elukohajärgsele omavalitsusele.</p> <p>28. Andmeid laste ja nende perekondade kohta ei avalikustata.</p>
--	---

Kokkuvõte

Mõiste 'lapse väärkohtlemine' on seadustes üheselt defineerimata. Erinevad seadused kasutavad erinevaid termineid viitamaks väärkoheldud lapsele (hädaohus olev laps, abi vajav laps, eestkostet vajav isik, vanemliku hoolitsuseta laps jne). Mõistete paljus ja kohaline ebamäärasus võib tekitada nii spetsialistidel kui ka lihtinimestel küsitavusi, kas nende vaatevälja sattunud laps kuulub abistamist vajavate isikute nimekirja või mitte.

Abivajavast (väärkoheldud) lapsest teavitamise kohustus on sätestatud mitmes seaduses. Lastekaitseadus kasutab väga abstraktset stiili informeerimise kohustuse väljendamisel. Antud seadus ei konkretiseeri kaitset ja abi vajava lapse mõistet, iga inimene võib seda interpreteerida erinevalt, mistõttu võib kannatada sellisest lapsest teavitamine. Raskesti mõistetavaks võib jääda ka perekonnaseaduse punkt, mis käsitleb eestkostet vajavast isikust teatamist (§ 92 p 5). Paragrahv määratleb selgelt isikud, kellel antud kohustus lasub, kuid termin 'eestkostet vajav isik' ei pruugi esmapilgul seostuda vanemliku hoolitsuseta lapsega. Samuti ei täpsusta ükski seadus, mil viisil tuleks hädas olevast lapsest teavitada (kas kirjalikult, suuliselt telefonitsi või muul viisil).

Veelgi üldsõnalisemalt on sätestatud seadustes koostöö. Selle reguleerimine stiilis „koostööd tuleb teha asjaomaste asutuste ja isikutega” eeldab kas lisaregulatsioonide olemasolu või jätab koostöö tegemise ja osapoolte valiku ametniku enda interpretatsiooni ning initsiatiivi küsimuseks.

Seadusi analüüsid võib tuua välja ka positiivseid näiteid. Koolieelse lasteasutuse seadus ütleb selgesõnaliselt, et lapse vaimse, füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise korral tuleb pöörduda kohaliku omavalitsuse sotsiaaltalitusse. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus näeb ette eraldi regulatsiooni (kooli kodukorra), mis käsitleks lisaks koolielu korralduslike küsimustele ka koolilapse vaimset ja füüsilist turvalisust ohustavate juhtumite menetlemist.

Kindel on see, et ühe seadusega ei ole võimalik haarata ühe või mitme valdkonna erinevaid nüansse ega lahti kirjutada konkreetseid tegevussamme. Lahenduseks oleks rakendussätete lisamine lastekaitseadusele ja/või spetsiaalse tegevusjuhendi koostamine laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamise ja sekkumise kohta. Samas peaks seadus defineerima selgemalt mõisted, mida kasutatakse tegevuste reguleerimisel (näiteks abistamine, vanema õiguste kuritarvitamine)

5.2 Maavalitsuste koostatud normatiivaktid

Ainuke maavalitsuse poolt välja antud normatiivakt, mis õnnestus leida, on Põlva maavanema korraldus „Hädaohus oleva lapse abistamise ja juhtumist teavitamise juhendi kinnitamine”¹ (02.05.2007). Analüüsi teostamise käigus sai uuritud kõikide

¹ Korraldus on kättesaadav Rápina Ühisgümnaasiumi kodulehelt <http://www.yg.rapina.ee/dokumendid/Alusdokumendid/H%C3%A4daohus%20oleva%20lapse%20abistamise%20ja%20juhtumist%20teavitamise%20juhend.pdf>

maavalitsuste veebilehti, kuid teisi sarnaseid dokumente ei leitud ja antud korraldust ei olnud ka Põlva maavalitsuse kodulehel.

Nimetatud juhend tugineb lastekaitseadusele, karistusseadustikule ja Vabariigi Valitsuse määrusele „Kiirabi, haiglate ning pääste- ja politseiasutuste kiirabialase koostöö kord”. Juhend on mõeldud täitmiseks meditsiini-, sotsiaal- ja lasteasutuste töötajatele.

Juhend ütleb, et „[l]astekaitse seadus kohustab viivitamatult abistama hädaohus olevat last.” Lisaks viitab juhend kaitset ja abi vajavast lapsest teavitamise kohustusele.

Seejärel on lahti seletatud mõisted. Hädaohus olevat last defineeritakse nii, nagu see on kirjas lastekaitseaduses § 32 (laps, kes viibib tingimustes, mis ohustavad tema elu ja tervist või kui laps ise oma käitumisega ohustab oma elu ja tervist). Lapse väärkohtlemist seletatakse kui lapse elu ja tervist kahjustavat tegu, mis võib olla füüsilist, emotsionaalset või seksuaalset laadi.

Järgnevalt on defineeritud elu ja tervist kahjustav tegu: see on tegu, mis on põhjustanud ohu elule, kehalise haiguse, psüühikahäire, raseduse katkemise, nägu oluliselt moonutava ravimatu vigastuse, elundi kaotuse või selle tegevuse lakkamise; teise inimese eluohtlikku olukorda või tema tervist raskelt kahjustada võivasse olukorda asetamine ja jätmine, teadvalt eluohtlikus seisundis olevale inimesele abi andmata jätmine. Antud definitsiooni sisu on maha kirjutatud karistusseadustiku §-st 118 (raske tervisekahjustuse tekitamine).

Seksuaalseks väärkohtlemiseks (kirjas seksuaalse enesemääramise vastased teod) peetakse vägistamist, sugulise kire rahuldamist lapsealises, suguühendusele sundimist, suguühendust järeltulijaga või lapsealises (karistusseadustiku §-d 141–145).

Antud definitsioone analüüsidest võib jääda mulje, et abistada tuleb sellist last (n-ö hädaohus olevat last), kes on langenud väga raske ja tervisele tõsiste tagajärgedega väärkohtlemise ohvriks.

Juhendi teises peatükis on välja toodud konkreetsed sekkumisjuhised. Kõigepealt on loetletud, millistel juhtudel tuleb sekkuda.

<p>7. Sekkutakse järgmistes olukordades: Kahtlus lapse füüsilise (kehavigastused), seksuaalse või muu väärkohtlemisele. Kahtlus lapse hooletusse jätmisele. Suitsiid, suitsiidikatse. Alkoholi, narkootiliste või toksiliste ainete tarvitamisele viitavate tunnuste olemasolul.</p>
--

Kiiduväärt on juhendis see, et konkreetselt on ära toodud sotsiaaltöötaja, meditsiinitöötaja ja lasteasutuse töötaja ülesanded väärkoheldud (kirjas: hädaohus oleva) lapse märkamisel ja teavitamisel. Kõik loetletud ametiisikud peavad täitma lapsest teavitamise kaardi, mis on esitatud juhendi lisas, ning informeerima lapsevanemat ja vajadusel politseid. Kui lapsel on kehavigastusi, tuleb teavitada ka meedikut, kes täidab siis kehavigastuste dokumenteerimise kaardi (samuti juhendile

lisatud). Raviasutus peab sotsiaaltalitusele saatma mõlemad lapse olukorda hindavad kaardid.

Järgnevalt on kirjeldatud raviasutuse ja sotsiaaltöötaja koostööd hädaohus oleva lapse abistamisel. Välja on toodud erinevad juhud ja lahendused, näiteks kui laps hospitaliseeritakse, kui laps käitub agressiivselt või kui vanemad takistavad lapse abistamist, ei tunne tema paranemise vastu huvi või ei osuta piisavalt hoolitsust lapsele. Juhendis on fikseeritud, kes tegeleb lapse probleemidega tööajal, õhtusel ajal, öösel või nädalavahetusel, ja kuidas tehakse koostööd politsei ning prokuratuuriga (isegi politsei korrapidaja ja valveprokuröri telefoninumber on kirjas).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et antud juhend reguleerib pigem lapse esmast abistamist lapse märkamisest, teavitamisest kuni ambulatoorse ravini. Juhendis puudub sekkumiskava (sekkumisvõimalused) pärast lapse raviasutusest lahkumist. Pole informatsiooni, kas laps saadetakse perekonda tagasi, milliseid teenuseid pakutakse lapsele ja ta perele edaspidi (näiteks nõustamine, pereteraapia vms) ja kuidas toimub järelevalve pere toimimise üle.

5.3 Haridusasutuste dokumendid

Haridusasutuste dokumentidest analüüsimise koolide kodukordasid. Kooli kodukord on kooli õppenõukogu poolt kehtestatud dokument, mida õpilane on kohustatud täitma. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse järgi peab kodukord sisaldama infot kooli päevakava, õpilase tunnustamise, laitude ning õppevahendite kasutamise korra ja koolile tagastamise kohta. Samuti peab kooli kodukord seaduse kohaselt sisaldama juhiseid õpilaste ja kooli töötajate vaimset ja füüsilist turvalisust ohustavate juhtumite teavitamisest ja lahendamisest. Kool peab kodukorra välja panema õpilastele nähtavasse kohta.

Kooli kodukordade analüüsiks valiti juhuvaliku teel välja 20 kooli. Aluseks võeti Eesti Hariduse Infosüsteemis olev üldhariduskoolide nimekiri. 590 nimekirjas olevast koolist jäeti välja kasvatuslike erivajadustega laste koolid. Seejärel lasti statistikapaketil SPSS valida välja 20 kooli, nii et valim sisaldaks erinevaid koolitüüpe (algkool, põhikool, gümnaasium koos põhikooliga, gümnaasium), munitsipaal-, riigi- ja erakoole, eesti ja vene õppekeelega koole. Kui valimisse sattunud kooli koduleht mingil põhjusel ei avanenud, võeti valimisse samade parameetritega nimekirjas järgmisel kohal olev kool.

Lõplikku valimisse kuulub kümme põhikool-gümnaasiumit, kaheksa põhikooli, üks lasteaed-alkkool ja üks gümnaasium. 17 kuulusid kohaliku omavalitsuse haldusalasse, üks riigiomandisse, kaks olid erakoolid. Vene õppekeelega koole oli kolm. Koolid olid 11 erinevast maakonnast.

Kahe kooli kodulehelt ei õnnestunud kodukorda leida. Seega on vaatluse all 18 kodukorda. Kodukorrad erinesid märkimisväärselt nii sõnastuse stiililt kui ka väärkohtlemise juhtumite menetlemist puudutava informatsiooni poolest. Oli kodukordasid, mis ei sisaldanud ühtegi klauslit selle kohta, kuidas peaks käituma, kui ilmneb mingi vägivallajuhtum. Samas oli ka koole, mille kodukorras oli sätestatud

detailselt tegevuskava vägivalda korral. Järgnevalt on kirjeldatud kodukordasid vastavalt juhtumite menetlemiseeskirjade põhjalikkusele.

1. **Sekkumisjuhiste täielik puudumine.** Sellistes kodukordades ei ole olemas ühtki punkti, mis ütleks, kuidas toimida vägivaldajuhtumi, selle ohu või muu taolise olukorra puhul. Enamasti on kasutatud stiili “ära tee nii” väljendamaks, kuidas õpilased peavad koolis käituma, sealhulgas ka koolikiusamise keelamiseks (kokku 5 kodukorda).

Ära jookse treppidel, akende läheduses ja teistes mänguks mitte ettenähtud kohtades. Ära istu aknalaudadel. Ei tohi üksteist tõugata, pilduda esemetega ja kasutada füüsilist jõudu probleemide lahendamisel, kasutada ebaväärikaid väljendeid, käratseda, segada teiste puhkust.

Meie kooli õpilased:

- ei ole vägivaldsed

Samas on ka üks kodukord, mis lubab „pöörduda klassijuhataja, aineõpetaja või direksiooni poole mis tahes probleemi lahendamiseks”, täpsustamata sealjuures probleemide amplituud.

2. **Sisaldab ühelauselise korralduse.** Neis kodukordades on punkt, mis üldiselt ütleb, et kiusamise probleemide korral tuleb pöörduda klassijuhataja, direktori või muu koolitöötaja poole (kokku 3 kodukorda).

Õpilaste ning kooli töötajate vaimset või füüsilist turvalisust ohustavatest juhtumitest peab teavitama klassijuhatajat, õppealajuhatajat või koolidirektorit.

Turvalisuse tagamiseks teatab õpilane juhtkonnale või õpetajatele kodukorrareeglite või üldtunnustatud käitumis- ja kõlblusnormide rikkumisest koolis.

3. **Sisaldab eraldi peatükki vägivaldajuhtumite menetlemise kohta.** Siia gruppi kuuluvad kodukorrad, milles leidub eraldi osa (peatükk) vägivaldajuhtumite teavitamise ja sekkumise kohta. Sellesse liiki kuuluvad kodukorrad on jaotatud teavitamise ja lahendamiseviiside põhjalikkuse järgi kolme alatüüpi.

a) Esimese alatüübi kodukorrad kätkevad abstraktset või üldiselt kirjeldust sellest, kes keda teavitab ja kes juhtumi lahendamisel osaleb. Neis on mitmeid lahti seletamata fraase: “osutatakse esmast abi”, “ulatuslik vägivalda juhtum”, “juhtumi lahendamiseks kaasatakse ...”, kuid ei täpsustata, millist abi antakse või kuidas juhtum lahendatakse. Kasutatakse ka umbisikulist tegumoodi („vägivaldajuhtumist teavitatakse vanemaid ja kooli juhtkonda /.../“), mis iseenesest ei kohusta otseselt kedagi ega pane vastutama. Ühes kodukorras oli esitatud skeem juhtumi lahendamise kohta, kuid skeemi sisu oli jäetud lahti seletamata (kokku 5 kodukorda).

Koolivägivalda juhtumi avastamisel tuleb toimida järgmiselt:

- õpilane pöördub lähedaloleva täiskasvanu poole, kes osutab esmast abi ja pöördub klassijuhataja, tervishoiutöötaja või õppejuhi poole juhtumi lahendamiseks;

- ulatuslikuma vägivalda juhtumi korral teavitab õpilane või lapsevanem klassijuhatajat. Juhtumi lahendamiseks kaasatakse tervishoiutöötaja, kooli juhtkond.

Vaimsetest või füüsilistest vägivaldajuhtumitest teavitamine ja lahendamine toimub järgmise skeemi kohaselt:

I etapp	II etapp	III etapp
õpilasesindus	psühholoog	klassi lastevanemate koosolek
aineõpetaja	lastekaitsetöötaja	maakonna alaealiste komisjon
klassijuhataja	õppealajuhataja	maakonna alaealiste komisjon
lapsevanem	direktor	politsei

b) Teise alatuübi kodukorrad näevad välja kui seadustike ära kirjad. Vastav peatükk vägivaldajuhtumitest teavitamise ja lahendamise kohta (tihti ka kogu kodukord) on sõnastatud keeruliselt, kasutades ohtralt lahti seletamata juriidilisi termineid (näiteks „väärtekoosseisule vastav õigusvastane tegu“). Sellise kodukorra lugemine eeldab nii karistusseadustiku, alaealise mõjutusvahendite seaduse kui ka teiste seaduste tundmist, kuna vastasel korral jääb arusaamatuks, milliste tegude eest tuleb õpilast karistada või millisel juhul teatada (kokku 3 kodukorda).

Kui õpilane on toime pannud karistusseadustikus ettenähtud kuriteokoosseisule vastava õigusvastase teo või on toime pannud karistusseadustikus või muus seaduses ettenähtud väärtekoosseisule vastava õigusvastase teo, siis kool informeerib vastavalt Eesti Vabariigi õigusaktides sätestatud korrale õpilase vanemat ja noorsoopolitsei.

Antud näite puhul puudub täielikult loetelu selle kohta, millised on õigusvastased teod või milline on Eesti Vabariigi õigusaktides sätestatud informeerimise kord. Õigusrikkumist pealt näinud koolitöötaja on kohustatud kirjutama seletuskirja toimunu kohta. Seletuse andmisest keeldumise või teadvalt valeandmete esitamise eest võib töötajat ees oodata distsiplinaarkaristus.

Kooli direktoril on õigus nõuda oma kooli töötajalt, kes oli süü- või väärteo tunnistajaks, kirjalikku seletust teo kohta ja kooli töötaja on kohustatud andma niisuguse seletuse. /.../ Seletuskirja kantakse alljärgnev: süüteo toimepanemise aeg ja kirjeldus; seletuskirja koostamise kuupäev; seletuskirja kirjutaja nimi ja allkiri.

Kodukorra kohaselt viib koolidirektor vääralt käitunud õpilasega läbi pedagoogilise vestluse. Kui see tulemusi ei anna, siis peab kooli juht pöörduma alaealiste komisjoni. Vastavalt vajadusele võib direktor pöörduda ka politseisse või kohtusse.

Antud tüüpi kodukorrad ei käsitle üldse selliseid koolikiusamise juhtumeid, mis oma sisult ja raskusastmelt ei sobitu karistusseadustikus ettenähtud tegude alla (näiteks vaimne vägivald). Seega puuduvad sekkumisviisid kergemat laadi vägivaldajuhtumite korral. Teiseks keskenduvad need kodukorrad ainult süüdlase karistamisele, pakkumata isegi talle nõustamisteenuseid. Ohvri abistamise kohta ei ole mingit informatsiooni.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et sellised kodukorrad tunduvad olevat pigem formaalsed dokumendid, mille olemasolu on koolile kohustuslik. Nende praktiline väärtus sekkumisel, ohvri ja ka väärkohtleja abistamisel on väga väike. Oma raskepärase stiili ja lahti seletamata terminite tõttu jääb kodukord arusaamatuks nii õpilastele kui ka võimalik et paljudele kooli töötajatele.

c) Siia kuuluvad kodukorrad reguleerivad kõige detailsemalt vägivallajuhtumitest teavitamise ja lahendamise. Kahest kodukorrast ühes on isegi lahti seletatud, mis on koolivägivald ning antud nõu, kuidas ohver ise saaks ennast kaitsta, et vältida järgnevat vägivalda intsidente („*Välidi koolimajaga kohti, kus on oht sattuda kiusamise ohvriks (näiteks tagatrepp)*“).

Nende kodukordade kohaselt peab õpilane, kes on ise ohver või juhtunud pealt näinud, teavitama kooli töötajat (kedagi, keda ta koolis usaldab), kes omakorda peab informeerib direktorit ja kasvatuskomisjoni (sotsiaalpedagoog, psühholoog, kooliarst) ning kirjutama seletuse.

Vaimset ja füüsilist turvalisust ohustanud juhtumi fikseerib juhtumit pealt näinud või sellega kokku puutunud või selle kohta informatsiooni saanud kooli töötaja õpetajate toas vastavale blanketile koos omapoolse selgituskirjaga toimunud juhtumist.

Blanketile tehtud sissekandeid jälgib sotsiaalpedagoog, kes analüüsib juhtumit ning võtab kasutusele vajalikud meetmed koostöös võrgustiku partneritega.

Antud kodukordades on lahti seletatud, kuidas sekkutakse ja mis abi lapsele pakutakse. Neis kodukordades on kõige vähem defineerimata mõisteid. Lisaks sisaldavad mõlemad kodukorrad nõuandeid kooli töötaja vastu suunatud vägivallajuhtumi lahendamiseks.

Avaliku korra raske rikkumise (kaasneb vägivald) ja kehalise väärkohtlemise korral (kaasneb vigastuse tekitamine) juhtumit pealt näinud või juhtumist informeeritud koolitöötaja:

- sekkub ja rahustab osapooled ning
- teavitab koheselt kiirabi ja politseiesindajat ning
- informeerib kooli direktorit või teda asendavat isikut või
- vajadusel osutab esmaabi või pöördub kannatanuga kooli meditsiiniõe poole ning
- suunab lähedal oleva isiku (õpilane või koolitöötaja) kiirabi, politseiesindajat ja direktorit informeerima.

Positiivne on ka see, et kodukorra kohaselt peab kooli juhtkond tegema pärast vägivallaintsidenti sisehindamist: analüüsima põhjuseid ja tagajärgi ning rakendama vajalikke meetmeid vägivalda preventiooniks.

Kokkuvõte

Kokkuvõtlikult võib märkida, et uuritud kodukordades on vägivallajuhtumite lahendamise ja teavitamise kord reguleeritud kehvasti – mitmes puuduvad vastavad juhised üldse või kui on, siis on need sõnastatud deklaratiivselt või ohtraid seletamata termineid kasutades. Üldiselt öeldes on kodukordade väärkohtlemise juhtumite menetlemise juhiste praktiline väärtus madal (muidugi on ka erandeid). Kodukordadest selgub, et üldiselt kehtib järgmine teavitamise skeem: laps, lapsevanem või kooli töötaja – klassijuhataja – juhtkond / kooli tugisüsteem – politsei

/ alaealiste komisjon / lastekaitsetöötaja. Kergema raskusastmega juhtumid püütakse lahendada koolisisesealt, sel juhul jääb informeerimise etapp ära.

Võib välja tuua järgmised probleemsed asjaolud:

- **Vähene lapsekesksus.** Mitmete kodukordade väljendusstiil on väga raksepärane, kubisedes juriidilistest terminitest ja sisaldades lahti seletamata tabeleid. Kuna kodukord on dokument, mis on mõeldud õpilastele täitmiseks, siis võib arvata, et taolised keerukad juhendid jäävad lastele arusaamatuks ning ei kutsu neid lugema ega ka seal sätestatud järgima.
- **Keskendumine süüdlase karistamisele.** Täheldada võib liigset keskendumist kodukorrareeglite vastu eksijate (sh ka vägivaldsete) karistamisele. Pooled kodukorrad ei sisaldanud mingit informatsiooni selle kohta, kuidas tuleb vägivaldse ohvrit aidata.
- **Seksuaalse väärkohtlemise elimineerimine.** Kõik regulatsioonid sisaldavad kodukorrad sätestavad käitumisjuhiseid ainult vaimse ja füüsilise vägivald korral (mis on tegelikult ka põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses nõutud). Seksuaalse väärkohtlemise toimumise võimalikkust või selle puhul sekkumist ei näe ette ükski kodukord.
- **Keskendumine ainult koolivägivaldale.** Üheski kodukorras ei mainita, mida teha siis, kui ilmneb, et laps on langenud vägivaldse ohvriks väljaspool kooli (näiteks kodus). Samas võib vägivaldsest, kuid majanduslikult toime tulevast perest pärit lapse jaoks olla kool ainuke koht, kust ta võib saada esmast abi. Tundub, et selliste juhtumite lahendamine sõltub kooli töötajate enda teadlikkusest ja initsiatiivist.

5.4 Spetsialistidele mõeldud käsiraamatud ja juhendid

Järgnevalt anname põgusa ülevaate, kas ja kuidas kirjeldatakse erinevates spetsialistidele mõeldud käsiraamatutes ja juhendites väärkoheldud lastest teavitamist ja koostööd spetsialistide vahel.

Lastekaitsekäsiraamatud

Lastekaitsetöö valdkonna kohta on koostatud ja välja antud näiteks järgmised käsiraamatud „Lastekaitse käsiraamat“ (Rääk, 2003) ja „Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses“ (Korp ja Rääk, 2004). Laste väärkohtlemise juhtumite sekkumise põhimõtetest ülevaate andmisel keskendume peamiselt viimasele publikatsioonile.

Käsiraamat nimetab lastekaitsetöötaja peamiste koostööpartneritena laste probleemide lahendamisel (noorsoo)politseinikku, haridusasutuse esindajat, meditsiinitöötajat, psühholoogi ja noorsootööspetsialisti. Raamatu peatükis „Kuidas ära tunda ja abistada vägivaldse ohvrit“ on lisaks seksuaalse väärkohtlemise ohvri tundemärkidele ja lastekaitsetöötaja tegevussammudele välja toodud ka võimalikud võrgustikku kuuluvad osapooled. Nendeks on peale lastekaitse- või sotsiaaltöötaja psühholoog, politseinik, uurija, pedagoog, meditsiinitöötaja, prokurör, kohtunik, piirivalve, teised lastega kokku puutuvad spetsialistid, lapsevanem, sugulane, naabrid ja tuttavad.

Koostöö politseiga. Kõige lähemaks ja sagedasemaks lastekaitsetöötaja partneriks on politsei. Käsiraamatu kohaselt on tähtis tihe infovahetus politsei ja lastekaitseameti vahel, et välja selgitada probleemidega pered. Lastekaitsetöötaja võib kaasata politseiniku kodukülastusele. Eriti mõistlik on see siis, kui on tõenäosus oodata ebasõbralikku vastuvõttu lapse kodus või on ette teada, et tekib vajadus lapse eraldamiseks vanematest. Samuti on politseinik partneriks reidide tegemisel järelevalveta ja tänaval hulkuvate laste leidmiseks. Politseitöötajat tuleb ka informeerida „*raske füüsilise vägivalla või seksuaalvägivalla korral, mis võib korduda kas sama lapse või mõne teise isikuga*“ (Korp ja Rääk, 2004: 79).

Koostöö kooliga. Raamatus on märgitud, et kõik juhtumid koolis ei kuulu lastekaitsetöötaja töövaldkonda. „*Kui näiteks lapsega juhtub koolis midagi ebatavalist ja juhtum lahendatakse kooli ja lapse või kooli, lapse ja lapsevanemaga koostöös ning keegi osapooltest ja kõrvalistest isikutest ei vaja täiendavat abi, ei ole see juhtum lastekaitsetöötaja jaoks.*“ (Korp ja Rääk, 2004: 25). Lastekaitsetöötajat teavitatakse siis, kui „*perekonnal ja koolil napib sisemisi ressursse tekkinud olukorra normaliseerimiseks või kui on tõenäoline, et laps vajab abi ka pärast konkreetset kooliga seotud sündmust.*“ Paraku ei ole käsiraamatus täpsustatud, mis võiks olla lapsega koolis toimuv ebatavaline sündmus. Igatahes peab käsiraamatu kohaselt õpetaja, kes märkab või kahtlustab lapse seksuaalset väärkohtlemist, sellest kohe teavitama lastekaitsetöötajat ning politseid.

Lastekaitsetöötaja tegevus väärkoheldud lapse abistamisel. Kui lastekaitsetöötaja on saanud informatsiooni väärkoheldud lapse kohta, siis käsiraamatu kohaselt peab töötaja kõigepealt kontrollima esmase info paikapidavust ning seejärel registreerima juhtumi politseis. „*Kui last on täiskasvanu poolt lubamatul viisil koheldud, koostab lastekaitsetöötaja, tuginedes Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse §-le 31 esildise politseile selle isiku karistamiseks.*“ (Korp ja Rääk, 2004: 79). Pärast politsei informeerimist võtab vastutuse juhtumi uurimise ja kuriteo tuvastamise eest enda kanda politsei. Lastekaitse-, meditsiinitöötaja ning psühholoog on abiks täiendava informatsiooni hankimisel juhtumi kohta. Lapse abistamise meeskonda kuuluvad veel pedagoog koolist või lasteaiast. Omavalitsus võib pakkuda lapsele uurimise ja kohtuprotsessi ajaks tugiisikut, kes saaks last toetada ja nõustada. Paralleelselt kuriteo uurimisega korraldab lastekaitsetöötaja koos tugikeskusega lapse nõustamist, et laps suudaks väärkohtlemise juhtumist üle saada. Samuti tehakse tööd pereliikmetega, et aidata neil juhtunust toibuda ja ohvrit toetada.

Käsiraamatus on loetletud ka võimalikud lapsevanemate, haridusasutuste, mittetulundusühingute, riigi ja meedia tegevused väärkoheldud laste aitamisel ja seksuaalse väärkohtlemise ennetamisel.

Juhendid politseitöötajatele

Spetsiaalselt politseitöötajatele on mõeldud kaks juhendit. „Õigusvastase teo toime pannud ja abi vajavate laste kohtlemise juhend“ (kinnitatud politseipeadirektori käskkirjaga nr 92 2008. aastal) sätestab õigusvastase teo sooritanud laste kohtlemise põhimõtted, kadunud või ohtu sattunud ja abi vajavate lastega tegelemise korra, info vahetuse ning sotsiaalasutusele üleandmise korra. Juhend määratleb ka noorsoopolitsei ning lastega tööle spetsialiseerunud kriminaalosakonna politseiametnike ülesanded.

Juhend defineerib lastekaitseseadusest lähtudes abivajava lapse ning hädaohus oleva lapse mõiste. Abivajav laps on noorem kui 18aastane isik, kes on tingimustes, mis ohustavad tema tervist või kes oma käitumise või tegevusega ohustab oma tervist ja arengut ning kes vajab sotsiaalametnike sekkumist ümbritsevate tingimuste parandamiseks. Hädaohus olevaks lapseks peab juhend alaealist, kes on tingimustes, mis ohustavad tema elu ja tervist või kes oma käitumise või tegevusega ohustab oma tervist ja arengut ning kes vajab kiiret eraldamist ja sotsiaalhoolekandetasustusse paigutamist.

Juhis paneb selgesõnaliselt paika abi ja kaitset vajavatest lastest teavitatavad isikud ning informeerimise viisid. Näiteks tuleb abivajavast lapsest teavitada esimesel võimalusel elektronkirja teel (mille vorm on ka juhendi lisas esitatud) lastekaitse-, sotsiaal- või ohvriabitöötajat. Lapse andmete edastamiseks ei ole lapselt ja tema seaduslikult esindajalt vaja luba küsida.

Juhendi sätete kohaselt peab politseiametnik, kes on saanud informatsiooni hädaohus oleva või abi vajava lapse kohta, saadud teavet kontrollima ning edastama selle noorsoopolitseinikule, kes omakorda edastab info lapse elukohajärgsele lastekaitsetöötajale pere üle edasise järelevalve teostamiseks. Politseiametnik võib lastekaitsetöötaja kaasata ka informatsiooni kontrollimisse. Politseiametnik peab eraldama lapse elu ja tervist ohustada võivatest tingimustest ning paigutama ta turvakeskusesse või meditsiini-asutusse politseiasutuse saatekirja alusel. Lapsest ja temaga toimunud peab teavitama noorsoopolitseinikku, kelle ülesandeks on info edastamine lastekaitsetöötajale. Politseiametnik võib vastavalt olukorrale kaasata lapse abistamise protsessi ka kiirabi, sotsiaaltöötaja, ohvriabitöötaja või mõne muu spetsialisti.

Juhendi kohaselt arvestab politseiametnik lapse üleandmisel vanemale või hooldajale või paigutamisel turvakodusse lastekaitsetöötaja soovitusi, nende puudumisel otsustab ametnik ise. Lapse perest eraldamine kuulub kohaliku omavalitsuse töötaja ülesannete hulka. Vajaduse korral võib lastekaitsetöötaja kaasata ka politseiametniku eraldamise protseduuri läbi viima. Samamoodi võib lastekaitsetöötaja paluda politseinikelt abi, et ühiselt kontrollida hädaohtu sattunud või abivajava lapse elukohta ja perekonda.

Politseiametnikel on õigus rakendada abivajava või hädaohtu sattunud lapse abistamise eesmärgil halduskinnipidamist. Näiteks kui lapse isikut ei ole võimalik kohapeal tuvastada, siis isiku kindlakstegemiseks ning edasise abi organiseerimiseks (sotsiaalhoolekande- või meditsiini-asutusse paigutamise korraldamiseks) toimetada laps politseiasutusse.

Teine juhend kannab nimetust „Politseijuhend lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamiseks” (2006) ning keskendub politseinike võimalikele tegevustele perevägivalla ja -tülide väljakutsete korral. Juhend annab ülevaate lähisuhtevägivalla liikidest, ohvri ja vägivallatseja käitumismustritest ja nendega suhtlemise põhimõtetest. Eraldi on välja toodud juhised, kuidas suhelda lastega, kes on ise kannatajad või toimunu pealtnägijad, ning kuidas tagada nende turvalisus sündmuskohal ja abi. Konkreetsete näidete varal on juhendis selgitatud, millist spetsialisti millisel juhul kaasata. Perevägivalla juhtumite korral, kus lapsed on osalised, soovitatakse kaasata sündmuskohale minekul psühholoog, sotsiaaltöötaja või

ohvriabitöötaja. Juhtunust tuleb teatada (vähemalt järgmisel päeval) lastekaitsetöötajale ning lapsed ja vägivaldaohvril vanem suunata psühholoogi või psühhiaatri juurde nõustamisele. Vigastuste korral tuleb sündmuskohale kutsuda kiirabi. Kui laste turvalisus pärast politseipatrulli lahkumist on ikka ohus, tuleb lapsed juhendi kohaselt viia turvakodusse, teavitades sellest eelnevalt ka laste vanemaid.

Teised juhendid

Eesti keelde on tõlgitud ka paar välismaa autorite poolt koostatud juhendit vägivalda ohvritega tegelemiseks. Käsiraamat „Siis ta lõi emmet...” Perevägivalda pealt näinud laste intervjuerimine” (Arnell ja Ekbom, 2008) on mõeldud kasutamiseks politseinikele, lastekaitse- ja sotsiaaltöötajatele ning teistele isikutele, kes puutuvad oma töös kokku lastega, kes on perevägivalda pealtnägijateks. Raamat ei anna teavet selle kohta, keda vägivaldantsidendi korral teavitama või kellega koostööd tegema peaks, küll aga käsitleb põhjalikult lapse tundeid seoses vägivaldaga, temaga kontakti saamise ja intervjuerimise põhimõtteid.

Teine käsiraamat „Kuidas aidata perekonda, milles esineb vägivalda - juhiseid tervishoiutöötajatele“ (Perttu ja Kaselitz, 2006) on tõlgitud soome keelest ning keskendub peamiselt täiskasvanud naiste kui perevägivalda ohvrite abistamisele. Raamat soovib tervishoiutöötajal, kelle juurde on sattunud vägivalda kogenud naine, uurida ka laste olukorda ja heaolu sellises perekonnas. Juhul, kui lapsed on vägivaldas ise kannatajad või selle tunnistajad, siis tuleb juhendi kohaselt meedikul veenda naist kaasama protsessi ka sotsiaal- või lastekaitsetöötaja.

5.5. Informatsiooni kogumise, edastamise ja kodukülastuse lubatavus

Seoses intervjuude ja kvantitatiivse analüüsi käigus tekkinud diskussiooniga hädasolevast lapsest informeerimise keelamise kohta isikuandmete kaitse seadusega otsustasime analüüsida, kuidas nimetatud seadus reguleerib isikuandmete edastamise. Lisaks uurime ka kodukülastuse tegemise lubatavust seadustega.

Isikuandmete kaitse seadus sätestab isikuandmete, sealhulgas delikaatsete isikuandmete töötlemise, säilitamise, järelevalve ja neile juurdepääsu korra. Seaduse järgi on isikuandmed mis tahes andmed tuvastatud või tuvastatava isiku kohta. Delikaatsed isikuandmed on:

- 1) poliitilisi vaateid, usulisi ja maailmavaatelisi veendumusi kirjeldavad andmed, välja arvatud andmed seadusega ettenähtud korras registreeritud eraõiguslike juriidiliste isikute liikmeks olemise kohta;
- 2) etnilist päritolu ja rassilist kuuluvust kirjeldavad andmed;
- 3) andmed tervises seisundi või puude kohta;
- 4) andmed pärilikkuse informatsiooni kohta;
- 5) biomeetrilised andmed (eelkõige sõrmejälje-, peopesajälje- ja silmairisekujutis ning geenandmed);
- 6) andmed seksuaalelu kohta;
- 7) andmed ametiühingu liikmelisuse kohta;

8) andmed süüteo toimepanemise või selle ohvriks langemise kohta enne avalikku kohtuistungit või õigusrikkumise asjas otsuse langetamist või asja menetluse lõpetamist.

Seaduse kohaselt võib andmete töötaja (näiteks riigi- või kohaliku omavalitsuse asutus) isikuandmeid koguda, säilitada ja edastada ainult eesmärgipäraselt, garanteerides nende turvalisuse, sealhulgas välistades nende avalikuks tulemise. Isikuandmeid võib töödelda või edastada kolmandatele isikutele andmesubjekti, st nende omaniku nõusolekuta subjekti või mõne teise isiku elu, tervise või vabaduse kaitseks.

Informatsiooni kogumise ja edastamise kohta annab nõu ka lastekaitsetöötajatele mõeldud käsiraamat „Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses” (Korp ja Rääk, 2004). Käsiraamat seletab, mis on eraelulised isikuandmed ja kellel on õigus neile juurde pääseda.

Muud eraelulised isikuandmed on:

- 1) perekonnaelu üksikasju kirjeldavad andmed;
- 2) sotsiaalabi või sotsiaalteenuste osutamise taotlemist kirjeldavad andmed;
- 3) isiksuseomadusi, võimeid või muid isiku iseloomuomadusi kirjeldavad andmed;
- 4) isiku vaimseid või füüsilisi kannatusi kirjeldavad andmed;
- 5) isiku kohta maksustamisega kogutud teave, välja arvatud teave maksuvõlgnevuste kohta. (Korp ja Rääk, 2004)

Märgitud eraelulisele teabele on käsiraamatu kohaselt õigus juurde pääseda riigi või kohaliku omavalitsuse ametnikul oma ametiülesannete täitmise eesmärgil ning sotsiaal-, tervishoiu- või haridusteenust osutaval eraõigusliku juriidilise isiku töötajal või füüsilisest isikust ettevõtjal üksnes sel määral, mis on vajalik nende teenuste osutamiseks.

Lähtuvalt eelnevast ning ÜRO lapse õiguste konventsiooni ja EV lastekaitse seaduse nõudest igal pool ja alati esikohale seada lapse huvid ja teavitada abivajavast lapsest, võib öelda, et seaduste järgi on inimesel/spetsialistil õigus ja kohustus edastada informatsiooni (sh ka eraelulist) lapse abistamise eesmärgil abistamise protsessis osalevatele võrgustiku liikmetele.

Samuti ei keela seadused külastada kodu, lähtudes lapse huvidest ja heaolust. Eesti Vabariigi põhiseadus märgib küll, et igaljuhul on õigus perekonna ja eraelu puutumatusel ning kellegi koju ei tohi tungida, kuid riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametnikud võivad sekkuda perekonna ja eraellu seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduse kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks (§ 26 ja § 33).

Kokkuvõte ja järeldused

Lapse väärkohtlemise määratlemine

- Lapse väärkohtlemise defineerimisel ilmnisid nii sarnasused kui erinevused erinevates ametkondades töötavate spetsialistide puhul. Abstraktsel tasandil defineerisid erinevates ametkondades töötavad spetsialistid laste väärkohtlemist üsnagi sarnaselt. Peaaegu kõik vastajad pidasid lapse väärkohtlemiseks lapse seksuaalset ära kasutamist, vaimse ja füüsilise valu tekitamist. Erinevused laste väärkohtlemise määratlemisel ilmnisid siis, kui defineerimise kõrvale tuli näiteid tuua praktikast.
- Erinevate ametite esindajad seletasid intervjuudes lapse väärkohtlemist ja sellega tegelemist lähtuvalt oma eriala spetsiifikast ja ametiülesannetest. Näiteks lastekaitsetöötajad ja õigussfääri kuuluvad ametnikud keskendusid eelkõige füüsilisele ja seksuaalsele väärkohtlemisele, kuna need teod on kriminaalkorras karistatavad. Lastekaitsetöötajad mainisid väärkohtlemise all veel lapse hooletussejätmist kui tõsist probleemi, millega neil sageli tuleb tegeleda.
- Olenevalt vastaja ametist ja töökohast leiti, et väärkohtlemine toimub kohas, kuhu vastaja mõju ei ulatu. Väga palju süüdistati vanemaid kui vägivalda peamisi toimepanijaid. Näiteks lasteasutuste töötajad (kool, lasteaed) seostasid väärkohtlemist koduga. Kooliõpetaja ning koolisotsiaalpedagoog arvasid intervjuus, et nende asutuses ei ole vägivaldaga probleeme või kui seda esineb, siis eelkõige laste endi vahel ning õpetajad selles ei osale. Teiseks arvati, et koolikiusamisel ei ole sügavat mõju lapse isiksusele. Paraku uuringud ja ka igapäevaelu sündmused (nt kasvav koolikiusamine Eestis, koolitulistamised välismaal) näitavad vastupidist.
- Laste väärkohtlemise äratundmist raskendavad hägusad piirid lubatud ja lubamatu käitumise vahel, mitmetimõistetavus ja selge arusaama puudumine väärkohtlemisest. Piiripealsed teod, mille puhul on raske öelda, kas tegemist on väärkohtlemisega või mitte, põhjustavad ebakindlust ning võivad viia sekkumisest loobumiseni.
- Kõige sagedamini puutusid spetsialistid oma töös kokku koolikiusamise ohvritega (34%). Teisel kohal olid hooletussejätud või vanemliku hoolitsuseta lapsed ning kolmandal vaimselt väärkoheldud lapsed. Kõige vähem sattusid spetsialistide vaatevälja inimkaubanduse ja seksuaalse väärkohtlemise ohvrid, mis võib tuleneda sellest, et antud väärkohtlemise liike esineb harva ja nende märkamise ja tuvastamine on raske.

Väärkoheldud laste abistamise regulatsioonid ja juhendid

- Tulemused näitasid, et spetsiaalsed väärkoheldud laste abistamist käsitlevad juhendid üldiselt puuduvad ning eksisteerib vajadus nende järele. Vähesed

vastajad teadsid mõnda antud teema kohta koostatud juhendit. Valdavalt olid need asutusesisesed dokumendid või võrgustikuliikmete poolt tehtud juhendid. Õiguskaitsetöötajad juhendasid Politsei ameti koostatud juhenditest, osa pedagooge ja tugipersonali liikmeid viitas asutusesiseste regulatsioonide olemasolule (sh kooli kodukord). Enam kui pooled lastekaitsetöötajad kasutasid lastekaitse käsiraamatute abi.

- Andmetest selgub, et spetsialistidel oli erinev teadlikkus väärkoheldud lapse abistamist puudutavate seaduste, määruste ja muude regulatsioonide olemasolust. Tulemustest nähtub, et mitmed lastega töötavad spetsialistid ei olnud kursis lastekaitse seadusega ega teadnud täpselt abivajavast lapsest teavitamise kohustusest. Kõige teadlikumad seadustest ja muudest normatiivdokumentidest olid politseinikud ja prokurörid. Seevastu pedagoogid olid juhiste ja seadustega kõige vähem kursis.
- Tunnistati, et olemasolevatest seadustest pole palju kasu ja need ei aita alati lapse abistamisel. Samuti oli märgata normatiivdokumentide erinevat tõlgendamist, mida võib soodustada ka seaduste ebamäärasus ning raskepärane keel.

Informatsiooni edastamine väärkoheldud lapsest

- Väärkoheldud lastest informeerijad olid ametiti veidi erinevad. Kõige sagedamini teavitasid abivajavast lapsest isikud, kes lastega päeva jooksul kõige rohkem kokku puutuvad: õpetajad koolist ja lasteaiast, sotsiaalpedagoogid ning koolisotsiaaltöötajad, seejärel kohaliku omavalitsuse lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad. Psühholoogidelt, psühhiaatritelt, perearstidelt ja teistelt tervishoiutöötajatelt saadi vastajate meelest väga harva infot väärkoheldud laste kohta.
- Suurem osa õiguskaitsetöötajaid ja pooled pedagoogid olid märganud laste väärkohtlemise juhtumeid interneti suhtlus- ja meelelahutusportaalides, lastekaitseametnike hulgas oli selliseid oluliselt vähem. Tundub, et paljudele spetsialistidele on internetis peituvate ohtude temaatika veel küllalt võõras ning nad ei oska internetiahistamise märke ära tunda või ei ole internetivägivallaga tegelemise vajalikkust veel teadvustatud.
- Nii intervjuude kui ka ankeetküsitluse tulemustest selgus, et väärkoheldud lapsest jäetakse sageli informeerimata. Vastajate sõnul ei jäta abivajavast lapsest teavitamata mitte ainult inimesed tänavalt, vaid ka lastega töötavad spetsialistid. 63% kõigist ankeedile vastanutest oli jätnud mingil põhjusel väärkoheldud lapsest teatamata. Kõige sagedamini olid jätnud info edastamata uuringus osalenud pedagoogid koolist ja lasteaiast. Info mitteedastamist oli märgata ka lastekaitsetöötajate seas.
- Väärkoheldud lapsest mitteteatamise põhjuseks oli peamiselt vastaja ebakindlus ja teadmatus. Näiteks kaheldi, kas probleem on teatamiseks piisavalt tõsine, kes on õige isik, keda informeerida, või kas on üldse õigus sekkuda. Uuringu tulemustest võib järeldada, et paljud vastajad ei tunne ära väärkohtlemise märke, ei ole teadlikud või kindlad oma teatamise kohustuses

ja ei tea, kuidas seda täpselt teha. Nii kvalitatiivse kui ka kvantitatiivse etapi tulemustest nähtub, et selline ebakindlus informeerimisel on omane paljudele pedagoogidele, aga ka osale lastekaitsetöötajatele.

- Vastajate jutust jääb mulje, et info vahetamise põhimõtted on enamasti suuliselt kokku lepitud või tuginetakse n-ö kirjutamata reeglitele ja oma siseveendumusele. Selles väljendub regulatsiooni puudumine. Lastekaitseadus vaid deklareerib kohustusi, kuid puuduvad realiseerimise sätted, mis oleksid seaduse jõuga kehtestatud. Sellepärast puudub kindlus, millest laste kaitsmisega tegelevad spetsialistid lähtuksid. Konkreetsed info edastamise põhimõtted on olemas juhtudeks, mis on karistatavad ja n-ö selgelt äratuntavad (kehaline vigastus). Seevastu juhtudel, kus reageerimine sõltub ametniku tõlgendusest, kiputakse vahel info edastamisest loobuma ebaselguse tõttu.
- Teavitamise teema juures tuleb nentida, et väärkoheldud lapsest mitteteavitamist ei saa alati pidada negatiivseks märgiks. Sõltuvalt juhtumist võib lapse parimates huvides olla hoopis olukord, kus ainult üks spetsialist tegeleb lapse probleemiga, kaasamata tervet meeskonda, sest lapse jaoks võib osutuda traumeerivaks iga võõra isiku sekkumine või lapse saatmine uue spetsialisti juurde. Selline sekkumisviis eeldab suurt professionaalsust ning nii situatsiooni kui ka enda võimekuse kriitilist hindamist.

Hinnang tagasiside saamisele

- Tagasiside saamisel kehtis enamasti reegel, et isik, kes on tagasisidest huvitatud, peab seda ise küsima. Iga kümnes vastaja sai tagasisidet alati, iga kuues ei olnud seda saanud, kuigi oleks vajanud. Lastekaitsetöötajad tõenäoliselt oma ametist lähtuvalt said kõige rohkem tagasisidet, seevastu koolide tugipersonali ja õiguskaitsetöötajate hulgas oli kuulda oluliselt enam nurinat tagasiside saamise suhtes. Nemad pidid seda ise küsima või ei saanud üldse.
- Tagasiside andmine ja saamine väärkoheldud lapse kohta on ebaühtlane, sõltudes tihti isiklikest tutvustest või headest suhetest asutusega. Tagasiside andmise kord ja vastutus, õigustatud isikud ja saadud informatsiooni kasutamise põhimõtted on reguleerimata.

Sekkumist takistavad asjaolud väärkoheldud lapse abistamisel

- Sekkumist määratleti kui juhtumiga tegelemist eesmärgiga muuta olukord paremaks ning lõpetada laste väärkohtlemine. Osa spetsialiste pidas juba esimest vestlust ohvriga sekkumiseks, sest see aitab kaasa olukorra muutumisele.
- Vastajate hinnangul raskendas väärkoheldud lapse aitamist eelkõige see, et inimesed ja ka teised spetsialistid ei teavita abivajavast lapsest. Teiseks oluliseks takistuseks oli osalenute meelest info edastamist ja ka kodukülastamist keelavad seadused (nt isikuandmete kaitse seadus).

Kolmandana mainiti nappe materiaalseid ressursse, vajalike teenuste piiratud kättesaadavust või nende puudumist.

- Paljud pedagoogid ja lastekaitsetöötajad nõustusid, et seadustega ei ole lubatud väärkoheldud lapse kohta infot edastada ega kodu külastada, vastupidisel seisukohal olid õiguskaitsetöötajad. Kuna seaduste järgi (vt nt isikuandmete kaitse seadus) on laste tervise ja heaolu tagamise eesmärgil õigus isikuandmeid kasutada, edastada ja ka kodu külastada, siis viitab antud tulemus osa spetsialistide vähestele teadlikkusele seadustest või nende puudulikule interpreteerimisoskusele. Tuleb tunnistada, et antud küsimuses informeeritud olemiseks on vaja lugeda mitmeid seadusi ning neid õigesti mõista. Samas inimestele, kelle väljaõpe ja töö ei ole otseselt seotud seaduste tundmisega, võib valmistada raskusi õiguskeele täpne mõistmine.
- Vastajad, kes uskusid, et seadus keelab sekkuda, olid ka ise jätnud oluliselt sagedamini väärkoheldud lapsest teavitamata kui need respondendid, kes arvasid, et seadus lubab. Samuti olid seaduse keelavasse jõusse usuvad inimesed sagedamini arvamusel, et puuduvad abistamiseks vajalikud teenused ja ressursid. Tundub, et osa vastajaid, kellel on puudulikud teadmised seadustest ja/või vähesed erialased oskused ja kogemused, kipub kasutama isikuandmete kaitse seadust või lihtsalt mingit abstraktset seadust vabanduse ja õigustusena oma mittesekkumise korral. Samuti ei pruugi nad olla piisavalt motiveeritud või kogunud leidmaks ressursse ja võimalusi lapse abistamiseks.
- Ilmnesid erinevused erinevate spetsialistide seaduste tundmises. On loomulik, et prokurörid ja politseinikud tunnevad seadusi põhjalikumalt kui lasteaias- või kooliõpetajad. Samas viitab lastekaitsetöötajate seaduste mittetundmine lubamatule ebaprofessionaalsusele.

Koostöö väärkoheldud lapse abistamisel

- Intervjueeritud spetsialistid on koostööst kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajatega huvitatud ning valmis sellesse panustama oma vastutusala ja pädevuse piires. Praegu toimivat koostöö tegemise viisi ja vorme hinnati kriitiliselt ning muutusi peeti vajalikuks. Eriti suure kriitika osaliseks sai lastekaitsetöötajate ebakindlus ja kohati liiga pikka aega kestev järelemõtlemine võimalike sekkumisviiside suhtes.
- Reaktsioonina puudulikule koostööle on mõned ametkonnad (nt politsei, kiirabi) välja töötanud oma sekkumiskava ja juhised, millest lähtutakse, kui mõni laste väärkohtlemise kahtlusega juhtum nende vaatevälja satub. Selmet teatada lapsest elukohajärgsele omavalitsusele, asutakse oma jõududega probleemi lahendamiseks ning sotsiaaltöötaja võidakse kaasata osaleva, kuid mitte juhtumit lahendamist juhtiva spetsialistina. Sellega on kujunenud olukord, kus koostööd tegema pidavad ametkonnad toimivad justkui paralleelsetes maailmades.
- Sarnaselt teiste asjaomaste spetsialistidega peavad ka lastekaitsetöötajad koostööd valdkondade vahel oluliseks. Selle korraldamise muudab keeruliseks

asjaolu, et lastekaitse valdkonna siseselt puudub ühtne arusaam koostöö korraldamisest, lähenemisest juhtumite lahendamisele ning osapoolte õigustest, kohustustest ja vastutusest. Näiteks kurtsid politseiametnik ja prokurör, et lastekaitsetöötajad ootavad neilt lapse perest eraldamist puudutava otsuse vastuvõtmist, mis valimisse kuulunud õiguskaitsetöötajate sõnul on sotsiaalhoolekandeametnike vastutusala.

- Ka väljaspool lastekaitse valdkonda toimub laste väärkohtlemise juhtumite menetlemisel tihe koostöö. Põhjuseks, miks mõnikord juhtumite menetlemine lastekaitsetöötajatest mööda läheb, võib pidada seda, et muude erialade spetsialistid ei ole kursis lastekaitsetöötaja ülesannete ja rolliga ning nad teevad seetõttu koostööd spetsialistidega, kellega neil on isiklikud suhted või kelle tegevuse kohta neil on rohkem infot.
- Laste väärkohtlemise juhtumite menetlemisel takistab ametkondadevahelist koostööd kahepoolse infovahetuse puudumine (tagasiside saamine), tegevusjuhiste puudumine, vähene info teiste koostööpartnerite tegevuse kohta ja erisused seaduste tõlgendamisel. Peamiseks takistuseks ametkondade koostöös on n-ö linkide puudumine erinevate valdkondade ja kohati ka sama valdkonna erinevate töötajate vahel.
- Koostöötakistustest rääkimisel on iseloomulik erinevate ametkondade esindajate vastastikune süüdistamine. Teiste ametite töötajad heidavad lastekaitsetöötajatele ette passiivsust ja selguse puudumist asjaajamises.
- Intervjuude põhjal jääb mulje, et küllalt sageli puuduvad asutustevahelised formaalsed laste väärkohtlemise juhtumite menetlemise koostööreeglid, kuid asutusesiseselt on välja kujunenud ja rakendatavad praktikad konkreetsete juhtumite puhuks.
- Tõsiseks puuduseks võib pidada spetsialistide „loomingulist“ suhtumist isikuandmete kaitse seaduse tõlgendamisse, mis mõnes valdkonnas võib tõsiselt häirida töötajate omavahelist koostööd või kahjustada kaitstava lapse huve info liiga kergekäelise ja mitteformaalse jagamise tõttu.

Ettepanekud ja soovitus

- **Üleriigiline teavitustöö väärkoheldud lastest teatamise kohta.** Uuringu tulemustest selgub, et nii inimeste kui ka lastega töötavate ametnike teadlikkus oma kohustusest teatada väärkoheldud või abivajavast lapsest või enesekindlus seda teha on suhteliselt kesine. Oli märgata ka vastutuse teiste spetsialistide õlule panemist ja sekkumise mittevajalikuks pidamist, kui laps ei ole isikuga samast haldusüksusest. Sellest lähtuvalt on oluline viia läbi süstemaatilisi kampaaniad kodanikele ja koolitusi spetsialistidele, et tõhustada väärkoheldud lastest teavitamist.
- **Regulatsioon või lastekaitseaduse rakendussätted.** Lastekaitseadus on suhteliselt üldsõnaline, jättes täpsustamata detailid, kes ja kuidas peaks sekkuma lapse kaitseks, kuidas peaks hädasolevat last aitama ja kes selle eest vastutab. Käesolev uuring kinnitab vajadust regulatsiooni järele, mis täpsustaks mõisted, määraks kindlaks abivajavast (väärkoheldud) lapsest teavitamise viisid, isikud, keda tuleb teavitada, sekkumise viisid ja võimalikud koostööpartnerid. Antud juhend peaks nimetama ka ametiisiku, kes on kogu menetluse eest vastutav ja kelleni jõuab kogu informatsioon. Rakendussätted peavad järgima lastekaitseaduse ja ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhinõuet, mille järgi igas olukorras tuleb lähtuda lapse huvidest.
- **Interaktiivne veebilehekülg spetsialistidele,** kus on kirjas info laste väärkohtlemise temaatika kohta: siduvad seadusaktid, väärkohtlemise märgid, põhjused, tagajärjed, informeerimise võimalused (telefoninumbrid, meiliaadressid), abistamise võimalused, võimalikud koostööspetsialistid. Veebilehekülg võiks sisaldada ka foorumit, kus spetsialistid saaksid küsida ja anda nõu.
- **Lastekaitsetöö suurem tsentraliseeritus.** Käesolev uuring näitas, et tänapäeva Eesti lastekaitse praktikas puudub ühtne lastekaitse erialakäsitlus. Iga omavalitsus/lastekaitsetöötaja defineerib teatud määral ise, mis on lastekaitsetöö sisu. Pealegi sõltub see paljuski konkreetse töötaja teadmistest, oskustest, väljaõppest, väärtushinnangutest ja isikuomadustest. Näiteks varieerus suuresti lastekaitsetöötajate arusaamine sekkumisest, selle vajalikkusest, viisidest või vastutavatest isikutest väärkoheldud lastega tegelemisel. Vajalik oleks riiklikult kehtestada lastekaitsetöötaja kohustused, õigused ja vastutusosalad, samuti sanktsioonid juhtudeks, kui ametnik ülesandeid ei täida. Lastekaitsetöö peab alluma riiklikule kontrollile, mida teostab Sotsiaalministeeriumi vastav osakond või mõni muu kompetentne struktuuriüksus.
- **Omavalitsuse pakutud teenuste ja toetuste tutvustamine lastega töötavatele spetsialistidele.** Uuringust selgus, et osa spetsialistide ei ole kursis milliseid teenuseid ja abi pakub nende omavalitsus hädasolevatele kodanikele. Suurem teadlikkus võimalikest teenustest ja toetustest aitaks parandada ka väärkoheldud lastele abistamise kvaliteeti.

- **Internetivägivalla temaatikat tuleb spetsialistidele rohkem selgitada ja õpetada neid internetis peituvaid ohtusid märkama.** Samuti on oluline paika panna reeglid, kuidas sekkuda, kui märgatakse internetis toimuvat kiusamist või muud lapsi ohustavat tegevust.
- **Seksuaalvägivalla kahtlustest teavitamise tõhustamine.** Uuring näitas, et spetsialistid on ebakindlad pedofiilia kahtlustest teavitamisel, kui ei ole selgeid viiteid toimunule. Kardetakse valesüüdistusi, mida peetakse enda ebapädevust näitavaks eksimuseks. Vajalik oleks teavitustöö innustamiseks inimesi teatama ka väärkohtlemise kahtlustest.
- **Kaitse korraldamine ja edasiste võimalike väärkohtlemise juhtumite ennetamine seksuaalselt väärkoheldud lapsele,** juhul kui seksuaalkuriteos kahtlustatav ei mõisteta kohtus süüdi asitõendite nappuse tõttu. Tulemused näitasid, et lapsed, kes on näiteks intsesti ohvrid, kuid kuritegu ei ole leidnud kohtus tõestamist, jäävad endiselt kaitseta ning võivad langeda järgnevate väärkohtlemis-intsidentide ohvriks.
- Uuringus paluti vastajatel hinnata sekkumise vajalikkust, kui saadakse teada üksi elavast teismelisest. Selgus, et paljud vastajad ei pidanud oluliseks sekkuda üksi elava teismelise kaitseks või leiti, et sekkuda tasuks siis, kui ilmnevad probleemid nooruki käitumises. Selleks, et tagada noorukite turvalisus, heaolu ja koolikohustuse täitmise jätkumine, oleks **vajalik põhjalikumalt uurida üksi elavate teismeliste hakkamasaamist ja vajadusi ning kujundada selge poliitika selliste noorukite järelevalve ja toimetuleku tagamiseks.**
- **Koostöö tõhustamiseks ümarlaudade korraldamine erinevatele spetsialistidele,** kus tutvustatakse erinevate spetsialistide tegevusvaldkondi, õigusi ja kohustusi. Üheks väljundiks nende ümarlaudade juures peaks olema ametite vastutusala piiride määratlemine.
- **Spetsialistide erialase hariduse vajalikuks pidamine ja süstemaatiliste täiendkoolituste korraldamine.** Üllatavalt vähe oli valimis lastega tegelevate spetsialistide hulgas kõrgelt kvalifitseeritud erialaharidusega ja magistrikraadiga inimesi. Samas kvaliteetse erialase hariduse olemasolu on üks vältimatu komponent professionaalseks tööks. Pärast Eesti kõrgharidussüsteemi liitumist Bologna protsessiga (3+2 süsteemile üleminek) võib pidada spetsialistikult alles magistrikraadi omandanud isikut. Praegu töötavad aga lastekaitse spetsialistina paljud bakalaureusekraadi omandavad üliõpilased või üldse ilma erialase hariduseta isikud. Peale vajaliku erialase hariduse on vajalikud süstemaatilised laste väärkohtlemise alased täiendkoolitused.

Kasutatud kirjandus

Arnell, A., Ekbom, I. (2008). Siis ta lõi emmet... Pervägivalda pealt näinud laste intervjuerimine. Save the Children, Eesti Sotsiaalprogrammide Keskus, MTÜ Tallinna Laste Tugikeskus. Tallinn.

Ezzy, D. (2002) Qualitative analysis: Practice and Innovation. Allen and Unwin, Australia.

Hädaohus oleva lapse abistamise ja juhtumist teavitamise juhendi kinnitamine. Põlva maavanema korraldus nr 1.1-/74; 02.05.2007.

Korp, E., Rääk, R. (2004). Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses. Käsiraamat. Sotsiaalministeerium, Tervise Arengu Instituut, Tallinn.

Laherand, M.-L. (2008) Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn, Infotrükk OÜ.

Perttu, S., Kaselitz, V. (2006). Kuidas aidata perekonda, milles esineb vägivalda - juhiseid tervishoiutöötajatele. MTÜ Naiste Varjupaik, Tartu.

Politsei juhend lähisuhtevägivalda juhtumite lahendamiseks (2006).

Rääk, R. (2003). Lastekaitse käsiraamat. Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet, Tallinn.

Lisad

Lisa 1. Intervjuu küsimused

Käesolev uuring on Tartu Ülikooli ja Sotsiaalministeeriumi koostööprojekt. Uuringus me intervjuerime erinevaid lastega töötavaid spetsialiste, sh lastekaitsetöötajaid, politseinikke, lastepsühhologe, meedikuid jt. Uuringus me keskendume peamiselt väärkoheldud laste abistamise praktikale ja erinevate spetsialistide koostöö küsimustele. Uurimuse eesmärk on seega koguda infot spetsialistide töö kohta – kuidas toimib lapse väärkohtlemise juhtumite lahendamine.

Selle uurimuse raames me tagame Teile täieliku anonüümsuse, st Teie nime me ei märgi kuhugi ega edasta teistele isikutele. Pärast uuringu lõppu kustutame me intervjuu lindistuse. Intervjuu jooksul räägitut kasutatakse ainult üldistatult, vältides konkreetsete isikute, juhtumite või kohtade tuvastatavust.

Sissejuhatavad küsimused:

- Millised lapsed satuvad teie vaatevälja igapäevases töös? Tooge mõned näited.
- Mis on lapse väärkohtlemine? Missuguseid sõnu te kasutate, kui räägite sel teemal kolleegidega?
- Natukene statistikat: kui palju on selliseid lapsi teie igapäevases töös? Kas on üldse mingit statistikat peetud?

Seadused, regulatsioonid

- Kuidas on reguleeritud laste kaitsmisega tegelevate spetsialistide töö (milliseid juhiseid, määruseid, regulatsioone, asutusesiseid protseduurieskirjasid jne on olemas)?
- Millistest seadustest, regulatsioonidest või protseduurieskirjadest Teie lähtute oma töös? Kas Teie asutuses on kehtestatud ka omad reeglid või eeskirjad, millest peab juhinduma laste väärkohtlemise juhtumitega tegelemisel? (näiteks asjaajamisjuhised)
- Kuivõrd kooskõlas on normatiivides sätestatu tegeliku praktikaga? Kuivõrd on nendest regulatsioonidest ja eeskirjadest kasu laste kaitsmisega seotud töö korraldamisel?
- Millised on ebakõlade põhjused?
- Millised oleks ideaalsed regulatsioonid?
- Kas ja kuivõrd te kasutate oma töös olemasolevaid käsiraamatuid (näiteks lastekaitsekäsiraamatud vms)? Kas neist on abi teie töös?

Info liikumine

- Palun kirjeldage, kust ja kuidas info liigub väärkoheldud lapse kohta? Kellelt Teie saate tavaliselt informatsiooni väärkoheldud lapse kohta?
- Kuidas Te reageerite esmasele infole? Kellele Teie infot edastate?
- Kuidas liigub info erinevate spetsialistide vahel?
- Kuidas Te hindate info liikumise efektiivsust? Mis takistab/häirib infovahetust erinevate spetsialistide vahel? Kuidas peaks ideaalis info liikuma?
- Juhtumite registreerimine: kes ja kuidas juhtumeid registreerib (kas avatakse toimik)?
- Kellel ja millistel tingimustel on juurdepääs sellele registrele?
- Kuidas isikuandmete kaitse seadus mõjutab info liikumist?

Lapse olukorra hindamine

- Kuidas lapse olukorda hinnatakse? Kui Teieni on jõudnud info väärkoheldud lapsest, siis millele tuginedes hindate lapse (või ka tema pere) olukorda? Mida võtate kõigepealt arvesse?
- Kes osaleb hindamisel?
- Palun öelge, mis aitab kaasa hindamisele? Mis võib olla takistuseks?

Sekkumine

- Millal on vaja alustada lapse kaitsmisega?
- Mida sekkumine Teie jaoks tähendab? Kuidas see on seotud lapse abistamisega? Kuidas on seotud lapse abistamine, sekkumine ja peretöö?
- Millistel juhtudel tuleb sekkuda? Kuidas sekkumine toimub? Tooge näiteid tüüpilisest sekkumisest.
- Millist abi pakutakse Teie asutuses väärkoheldud lapsele (ja perekonnale)?
- Kes spetsialistidest abiosutamise protsessis veel osaleb?
- Millest lähtutakse väärkoheldud lapse abistamisel (olemasolevad teenused, lapse/pere vajadused, olukorra hindamise tulemused, muu)?
- Kas ja kuidas toimub sekkumise tulemuslikkuse hindamine? Kes on hindaja?
- Kui kaua on abivajav laps spetsialisti vaatevinklis?
- Palun tooge mõni näide, kuidas toimub väärkoheldud lapsega tegelemise protsess algusest lõpuni (alates esmase info saamisest kuni juhtumi lõpuni)?
- Võite Te tuua ka mõne näite, kui on juhtumi lahendamisel ilmnenud mõningaid takistusi. Milliseid?

Kokkuvõte

- Mis aitaks *lastekaitsetöötajal / politseitöötajal / meedikul / psühholoogil* tööd paremini teha?
- Kokkuvõttev küsimus: kas on midagi, mis jäi küsimata?

Kas Te võiksite öelda, kui pikk on Teie antud ametis või valdkonnas töötamise staaž?

Lisa 2. Ankeet

Laste väärkohtlemise juhtumite menetlusprotsess ja võrgustikutöö

Hea spetsialist!

Kui Te puutute oma igapäevases töös kokku lastega, siis olete väga oodatud osalema väärkoheldud lastest teavitamist ja nende abistamist käsitlevas uuringus. Antud uuring on EV Sotsiaalministeeriumi ja Tartu Ülikooli koostööprojekt. Uuringu eesmärk on välja selgitada laste väärkohtlemise juhtumitega tegelemise ja abistamise praktikad ning spetsialistidevahelise koostöö toimimine. Selleks on iga spetsialisti arvamuse ja kogemuste teadasaamine väga oluline. Väga teretulnud on ka Teie abi uuringu levitamisel ja kirjas oleva lingi mõnele teisele lastega töötavale spetsialistile edasisaatmisel.

Uurimus on anonüümne, arvutiprogramm salvestab vastused ise andmetöötluspaketti, nii et vastaja isiku tuvastamine ei ole võimalik. Tulemusi kasutatakse statistiliselt üldistatud kujul.

Küsimustikku on võimalik täita ainult üks kord. Enamik küsimusi on valikvastustega, seega valige pakutud variantidest Teile sobivaim ning märkige see. Palun vastake igal real. Kui Te olete küsimuse või küsimused ühel ekraanilehel ära täitnud, siis vajutage nupule „edasi“. Kui Te soovite eelmise küsimuse juurde tagasi minna, siis valige käsk „tagasi“. Käsuiga „katkesta“ saate katkestada vastamise ning Teile vastuseid ei salvestata. Kui olete lõpetanud küsimustele vastamise, siis vajutage „valmis“.

Ankeeti on võimalik täita nii eesti kui ka vene keeles. Juhul kui eelistate venekeelset veebiküsitlust ja see ei avane korralikult, siis on soovitatav valida ülevalt ripp-menüüst käsk „View“ alt „Encoding“ ning siis „Cyrillic ISO“.

Ankeedi täitmine võib võtta aega umbes 15–20 minutit. Täiendava informatsiooni saamiseks võite pöörduda Kadri Soo poole (TÜ sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut, 737 5936, kadri.soo@ut.ee).

Küsimustikule on võimalik vastata kuni 10. jaanuarini 2009.

Eestikeelne ankeet:

<https://www2.sm.ee/veebikysitus//TakeSurvey.asp?SurveyID=9LI784KJ56mKG>

Venekeelne ankeet: <https://www2.sm.ee/veebikysitus//TakeSurvey.asp?SurveyID=3JK3m4KL869KG>

1. Lapse väärkohtlemist võib käsitleda mitmeti. Mis on Teie jaoks lapse väärkohtlemine? (märkige palun igas tabeli reas üks vastusevariant)

	Jah	Ei	Ei oska öelda
Vanema või hooldaja poolt oma positsiooni kuritarvitamine lapse suhtes	1	2	3
Pedagoogi poolt oma positsiooni kuritarvitamine lapse suhtes	1	2	3
Lapse peale karjumine, sõimamine	1	2	3
Lapse mõnitamine, narrimine	1	2	3
Lapse ignoreerimine, eiramine	1	2	3
Lapse löömine, peksmine	1	2	3
Lapse meelitamine osalema seksuaalse sisuga tegevuses	1	2	3
Midagi muud (kirjutage)			

2. Palun vastake, kas ja kui sageli Te puutute oma töös kokku alljärgnevas loetelus märgitud lastega? (märkige palun igas tabeli reas üks vastusevariant)

	Vähemalt kord nädalas	Vähemalt kord kuus	Mõnel korral aastas	Harvem kui kord aastas	Mitte kunagi
Vanemliku hoolitsuseta või hooletusse jäetud lastega	1	2	3	4	5
Füüsiliselt väärkoheldud lastega	1	2	3	4	5
Vaimselt väärkoheldud lastega	1	2	3	4	5
Seksuaalselt väärkoheldud lastega	1	2	3	4	5
Koolis kiusatud lastega	1	2	3	4	5
Inimkaubanduse ohvriks langenud lastega	1	2	3	4	5

3. Palun hinnake, kelle käest ja kui sageli jõuab Teieni informatsioon väärkoheldud lapse kohta? (märkige palun igas tabeli reas üks vastusevariant)

	Sageli	Mõnikord	Väga harva	Mitte kunagi
Politseitöötajalt	1	2	3	4
Omavalitsuse lastekaitse- või sotsiaaltöötajalt	1	2	3	4
Prokurörikt, kohtunukult	1	2	3	4
Kooli õpetajalt	1	2	3	4
Kooli sotsiaaltöötajalt, -pedagoogilt, psühholoogilt				
Koolieelse lasteasutuse personalilt	1	2	3	4
Lapse vanemalt, sugulaselt	1	2	3	4
Perearstilt või teiselt meditsiinitöötajalt	1	2	3	4
Haiglast	1	2	3	4
Kiirabi töötajalt	1	2	3	4
Psühholoogilt/psühhiaatrit	1	2	3	4
Lapse naabritelt	1	2	3	4
Juhuslikult inimeselt, kes sündmust on pealt näinud	1	2	3	4
Suhtlus- ja meelelahutusportaalidest internetis	1	2	3	4
Lapselt endalt	1	2	3	4
Teistelt lastelt	1	2	3	4
Olin ise juhtumi pealtnägijaks	1	2	3	4
Tuvastasin väärkohtlemise muu töö käigus	1	2	3	4
Kuskilt mujalt (kirjutage)				

4. Kas väärkoheldud lapse kohta info edastamisel on tulnud ette järgmisi momente? (märkige palun igas tabeli reas üks vastusevariant)

Olen jätnud teatamata väärkoheldud lapsest, sest ...	Mitte kunagi	Väga harva	Mõnikord	Sageli
... ei ole olnud kindel, kas antud probleem on piisavalt tõsine sekkumiseks.	1	2	3	4
... ma ei teadnud täpselt kelle poole pöörduda antud küsimuses.	1	2	3	4
... puudus õige spetsialist, kes lapsega tegeleks.	1	2	3	4

... kartsin, et seda infot võidakse ebaausalt kasutada.	1	2	3	4
...info edastamine ei kuulu minu ülesannete hulka	1	2	3	4

Küsimused 5–7 käsitlevad regulatsioone ja juhendeid, mis on spetsiaalselt välja töötatud korraldamiseks laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamist ja laste abistamist või mille üks osa puudutab seda teemat. Antud juhul ei pea me silmas Eesti Vabariigi seadusi ega ministrite määrusi.

5. Palun märkige, kas Te teate järgmiste regulatsioonide või juhendite olemasolust ja kas Te kasutate neid väärkoheldud lastest teavitamisel ja/või nende abistamisel. (märkige palun igas tabeli reas üks vastusevariant)

	On olemas ja kasutan	On olemas, kuid ei kasuta	Ei ole sellist dokumenti	Ei tea dokumendi olemasolust	Väärkoheldud laste abistamine ei ole minu ülesanne
Maavalitsuse poolt koostatud spetsiaalne juhend	1	2	3	4	5
Omavalitsuse poolt koostatud spetsiaalne juhend	1	2	3	4	5
Asutusesiseselt koostatud spetsiaalne juhend	1	2	3	4	5
Võrgustiku liikmete koostööjuhend	1	2	3	4	5
Lastekaitse käsiraamatus toodud näidisjuhend	1	2	3	4	5

Palun märkige, mis juhend see on

6. Järgmisena uurime, kas laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamise ja laste abistamise põhimõtted on kirjas mõnes teises dokumendis. (märkige palun igas tabeli reas üks vastusevariant)

Teavitamise ja abistamise põhimõtted lapse väärkohtlemise juhtumi puhul on kirjas...	Ja, on	Ei ole	Ei tea	Ei ole sellist dokumenti olemas
... Teie ametijuhendis	1	2	3	4
... asutuse või struktuuriüksuse põhimääruses	1	2	3	4
... asutuse või struktuuriüksuse arengukavas	1	2	3	4
... asutuse sisekorraeskirjas või kodukorras	1	2	3	4
Kuskil mujal, märkige kus				

7. Järgnevalt tahame teada, kuidas spetsiaalne juhend aitaks kaasa väärkoheldud lastest teatamisele, nende abistamisele ja koostööle erinevate spetsialistide vahel. Selleks palun hinnake, kui võrd Te olete nõus järgmiste väidetega.

(märkige palun igas tabeli reas üks vastusevariant)

Konkreetset juhendit on vaja, sest lastega töötavad isikud ...	Olen täiesti nõus	Olen nõus	Ei oska öelda	Ei ole nõus	Ei ole üldse nõus
... ei tea oma kohustusest teatada väärkoheldud lapsest	1	2	3	4	5
... ei oska väärkohtlemise märke ära tunda	1	2	3	4	5
... ei tea, keda teavitada väärkoheldud lapsest	1	2	3	4	5

... ei tea, kuidas teavitada	1	2	3	4	5
... ei tea, millist abi nad võiksid lapsele pakkuda	1	2	3	4	5
... ei tea, kellega oleks vaja koostööd teha	1	2	3	4	5
Arvan, et puudub vajadus konkreetse juhendi järele	1	2	3	4	5

8. Kuidas Te hindate koostööd järgmiste ametite ja/või isikutega väärkoheldud lapse abistamisel? Palun hinnake ka koostööd oma valdkonna spetsialistidega teistes piirkondades või asutustes (näiteks real 'politseitöötajad' hindaksid politseinikud koostööd omavahel). (märkige palun igas tabeli reas üks vastusevariant)

	Koostöö on alati toimiv	Koostöö on juhuslik	Koostöö toimib ainult isiklike tutvuste pinnal	Ei tee koostööd
Politseitöötajad	1	2	3	4
Prokurörid	1	2	3	4
Lastekaitse- või sotsiaaltöötajad	1	2	3	4
Perearstid ja teised tervishoiutöötajad	1	2	3	4
Kooliõpetajad	1	2	3	4
Lasteaia õpetajad	1	2	3	4
Koolide psühholoogid, sotsiaaltöötajad, sotsiaalpedagoogid	1	2	3	4
Psühholoogid, terapeutid	1	2	3	4
Lapse perekond	1	2	3	4
Lastekodu töötajad	1	2	3	4
Turvakodu/varjupaiga töötajad	1	2	3	4

9. Järgmine küsimus puudutab takistusi, mis võivad ette tulla väärkoheldud laste abistamisel. Palun hinnake, kuivõrd Te nõustute järgnevate väidetega. (märkige palun igas tabeli reas üks vastusevariant)

Mind takistab lapse abistamisel see, et...	Olen nõus	Ei ole nõus	Ei oska öelda	Ei tegele oma töös väärkoheldud laste abistamisega
...inimesed ei teavita abivajavast lapsest	1	2	3	4
...teised lastega töötavad spetsialistid ei teata abivajavast lapsest	1	2	3	4
...isikuandmete kaitse seadus keelab info edastamise	1	2	3	4
...seadus keelab kodukülastuse	1	2	3	4
...puuduvad abistamiseks vajalikud ressursid (nt raha, transport vms)	1	2	3	4
...puuduvad abistamiseks vajalikud teenused	1	2	3	4
...vajalikud teenused ei ole kättesaadavad	1	2	3	4
...teised spetsialistid ei täida korralikult oma tööülesandeid	1	2	3	4
Midagi muud, täpsustage				

10. Juhul kui Te olete väärkoheldud lapse teise spetsialisti juurde või asutusse suunanud, kas Te saate siis informatsiooni lapse edasise käekäigu kohta?

- Jah, saan alati
- Saan siis, kui ise küsin
- Ei saa, kuid informatsioon oleks vajalik edasiseks tööks
- Ei saa ja see ei puutu enam minusse
- Ei tegele väärkoheldud lastega / Ei ole sellist olukorda olnud

11. Järgmised küsimused puudutavad sekkumist.

Järgnevalt on esitatud viis juhtumit. Palun hinnake, kas Te sekkuksite, kui Teieni jõuaks info allpool kirjeldatud laste ja nende olukorra kohta või kui oleksite ise juhtunu tunnistaja. Juhul, kui Te leiate, et sekkumine on vajalik, siis palun märkige, kuidas Te sekkuksite ja kes peaks olema Teie meelest kaasatud lapse abistamisse. PALUN VASTAKE OMA AMETIST LÄHTUVALT!

Juhtum A. Köhn ja määrduvalt riides algklassiealine laps küsib tänaval möödujatelt raha oma emale rohtude ostmiseks.

Kas Te sekkuksite?

1. jah, kindlasti
2. ei sekkuks, sest see ei ole vajalik
3. ei sekkuks, sest see ei ole minu ülesanne
4. ei sekkuks, sest see juhtum ei puutu minusse
4. ei sekkuks muul põhjusel, millisel

Kui Te vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis märkige, kuidas Te sekkuksite?

(võite valida mitu vastusevarianti) Kui Te vastasite eitavalt, siis minge järgmise juhtumi juurde.

Edastaksin info juhtumiga edasi tegelevale spetsialistile
Vestleksin lapse ja/või vanemaga
Teeksin kodukülastuse
Suunaksin meditsiinilisele läbivaatusele
Suunaksin teenusele (näiteks nõustamine, sotsiaaltoetused vms)
Moodustaksin sekkumismeeskonna juhtumiga tegelemiseks
Suunaksin lapse hoolekandeesutusse (turvakodu/varjupaik)
Algataksin lapse perest eraldamise
Mida muud, täpsustage

Juhul, kui Te sekkuksite, siis kes peaks olema lapse abistamisse kaasatud? (võib valida mitu varianti)

Lastekaitsetöötaja
Politseinik
Tervishoiutöötaja
Klassijuhataja
Kooli tugipersonal (psühholoog, sotsiaaltöötaja, -pedagoog vm)
Nõustaja, psühholoog
Lapsevanem
Keegi teine, täpsustage

B. 10–11aastane poiss räägib lahkest 40ndates aastates võõrast mehest, kes on teda pärast kooli mõnel korral külla kutsunud ja jäätist pakkunud.

Kas Te sekkuksite?

1. jah, kindlasti
2. ei sekkuks, sest see ei ole vajalik
3. ei sekkuks, sest see ei ole minu ülesanne
4. ei sekkuks, sest see juhtum ei puutu minusse
4. ei sekkuks muul põhjusel, millisel

Kui Te vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis märkige, kuidas Te sekkusite?
(võite valida mitu vastusevarianti) Kui Te vastasite eitavalt, siis minge järgmise juhtumi juurde.

Edastaksin info juhtumiga edasi tegelevale spetsialistile
 Vestleksin lapse ja/või vanemaga
 Teeksin kodukülastuse
 Suunaksin meditsiinilisele läbivaatusele
 Suunaksin teenusele (näiteks nõustamine, sotsiaaltoetused vms)
 Moodustaksin sekkumismeeskonna juhtumiga tegelemiseks
 Suunaksin lapse hoolekandeesutusse (turvakodu/varjupaik)
 Algataksin lapse perest eraldamise
 Mida muud, täpsustage

Juhul, kui Te sekkusite, siis kes peaks olema lapse abistamise kaasatud? (võib valida mitu varianti)

Lastekaitsetöötaja
 Politseinik
 Tervishoiutöötaja
 Klassijuhataja
 Kooli tugipersonal (psühholoog, sotsiaaltöötaja, -pedagoog vm)
 Nõustaja, psühholoog
 Lapsevanem
 Keegi teine, täpsustage

C. Üksi elav umbes 15-aastane nooruk, kelle vanemad on läinud välismaale tööle.

Kas Te sekkusite?

1. jah, kindlasti
2. ei sekkuks, sest see ei ole vajalik
3. ei sekkuks, sest see ei ole minu ülesanne
4. ei sekkuks, sest see juhtum ei puutu minusse
4. ei sekkuks muul põhjusel, millisel

Kui Te vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis märkige, kuidas Te sekkusite?
(võite valida mitu vastusevarianti) Kui Te vastasite eitavalt, siis minge järgmise juhtumi juurde.

Edastaksin info juhtumiga edasi tegelevale spetsialistile
 Vestleksin lapse ja/või vanemaga
 Teeksin kodukülastuse
 Suunaksin meditsiinilisele läbivaatusele
 Suunaksin teenusele (näiteks nõustamine, sotsiaaltoetused vms)
 Moodustaksin sekkumismeeskonna juhtumiga tegelemiseks
 Suunaksin lapse hoolekandeesutusse (turvakodu/varjupaik)
 Algataksin lapse perest eraldamise
 Mida muud, täpsustage

Juhul, kui Te sekkusite, siis kes peaks olema lapse abistamise kaasatud? (võib valida mitu varianti)

Lastekaitsetöötaja
 Politseinik

Tervishoiutöötaja
Klassijuhataja
Kooli tugipersonal (psühholoog, sotsiaaltöötaja, -pedagoog vm)
Nõustaja, psühholoog
Lapsevanem
Keegi teine, täpsustage

D. Laps ei taha kehalise tunnis riideid vahetada. Seejärel selgub, et lapsel on sinikad kintsu ja kaela peal, laps ise väidab, et kukkus.

Kas Te sekkuksite?

1. jah, kindlasti
2. ei sekkuks, sest see ei ole vajalik
3. ei sekkuks, sest see ei ole minu ülesanne
4. ei sekkuks, sest see juhtum ei puutu minusse
4. ei sekkuks muul põhjusel, millisel

Kui Te vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis märkige, kuidas Te sekkuksite?

(võite valida mitu vastusevarianti) Kui Te vastasite eitavalt, siis minge järgmise juhtumi juurde.

Edastaksin info juhtumiga edasi tegelevale spetsialistile
Vestleksin lapse ja/või vanemaga
Teeksin kodukülastuse
Suunaksin meditsiinilisele läbivaatusele
Suunaksin teenusele (näiteks nõustamine, sotsiaaltoetused vms)
Moodustaksin sekkumismeeskonna juhtumiga tegelemiseks
Suunaksin lapse hoolekandetasutusse (turvakodu/varjupaik)
Algataksin lapse perest eraldamise
Mida muud, täpsustage

Juhul, kui Te sekkuksite, siis kes peaks olema lapse abistamise kaasatud? (võib valida

mitu varianti)
Lastekaitsetöötaja
Politseinik
Tervishoiutöötaja
Klassijuhataja
Kooli tugipersonal (psühholoog, sotsiaaltöötaja, -pedagoog vm)
Nõustaja, psühholoog
Lapsevanem
Keegi teine, täpsustage

E. Päevasel ajal magab pargis joobes ema, kes on koos umbes nelja-aastase lapsega.

Kas Te sekkuksite?

1. jah, kindlasti
2. ei sekkuks, sest see ei ole vajalik
3. ei sekkuks, sest see ei ole minu ülesanne
4. ei sekkuks, sest see juhtum ei puutu minusse
4. ei sekkuks muul põhjusel, millisel

Kui Te vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis märkige, kuidas Te sekkuksite?

(võite valida mitu vastusevarianti) Kui Te vastasite eitavalt, siis minge järgmise juhtumi juurde.

Edastaksin info juhtumiga edasi tegelevale spetsialistile
Vestleksin lapse ja/või vanemaga
Teeksin kodukülastuse
Suunaksin meditsiinilisele läbivaatusele
Suunaksin teenusele (näiteks nõustamine, sotsiaaltoetused vms)

Moodustaksin sekkumismeeskonna juhtumiga tegelemiseks
Suunaksin lapse hoolekandeametisse (turvakodu/varjupaik)
Algataksin lapse perest eraldamise
Mida muud, täpsustage

Juhul, kui Te sekkuksite, siis kes peaks olema lapse abistamise kaasatud? (võib valida mitu varianti)

Lastekaitsetöötaja
Politseinik
Tervishoiutöötaja
Klassijuhataja
Kooli tugipersonal (psühholoog, sotsiaaltöötaja, -pedagoog vm)
Nõustaja, psühholoog
Lapsevanem
Keegi teine, täpsustage

12. Milline järgnevatest väidetest kirjeldab kõige rohkem Teie seisukohta väärkoheldud lastele ja nende perele abi andmise suhtes?

- Abi saab see, kes ise palub abi.
- Teatud piirkonnas või asutuses töötav spetsialist on teadlik potentsiaalsetest abivajajatest ning pakub abi ka neile, kes seda ise ei palu.

13. Palun märkige oma amet

Kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja
Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja, kes täidab ka lastekaitsega seotud ülesandeid
Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja
Politseiametnik
Prokurör
Kooliõpetaja
Koolijuht
Kooli meditsiinitöötaja
Koolisotsiaaltöötaja
Kooli sotsiaalpedagoog
Koolipsühholoog
Perearst
Muu tervishoiutöötaja
Psühholoog/psühhiaater/nõustaja
Lasteaiaõpetaja, juhataja või muu töötaja
Lastekodu, laste turvakodu või muu lastele kaitset ja peavarju pakkuva asutuse töötaja
Midagi muud

14. Palun märkige praegusel erialal töötamise staaž (vastake täisaastates).

15. Teie vanus

16. Teie sugu

1. mees 2. naine

17. Teie haridus

Erialane kõrgharidus
Mitteerialane kõrgharidus
Erialane keskeriharidus
Mitteerialane keskeriharidus
Keskeriharidus
Põhiharidus
Midagi muud

Lisa 3. Kvantitatiivse analüüsi tulemused ametite kaupa

Lisa 3.1. Oma töös väärkoheldud lastega kokkupuutumise sagedus ametite kaupa (arv, %)*

Amet	Laste väärkohtlemise liik	Vähemalt kord kuus		Mõnel korral aastas või harvem		Mitte kunagi	
		Arv	%	Arv	%	Arv	%
Lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja (N = 81)	Hooletussejätmine	50	61,7	31	38,3	-	-
	Füüsiline väärkohtlemine	19	23,5	60	74,1	2	2,5
	Vaimne väärkohtlemine	38	46,9	41	50,6	2	2,5
	Seksuaalne väärkohtlemine	2	2,5	59	72,8	20	24,7
	Koolikiusamine	56	69,1	25	30,9	-	-
	Inimkaubandus	1	1,2	6	7,4	74	91,4
Õiguskaitsetöötaja (N = 17)	Hooletussejätmine	8	47,1	9	52,9	-	-
	Füüsiline väärkohtlemine	9	52,9	8	47,1	-	-
	Vaimne väärkohtlemine	8	47,1	9	52,9	-	-
	Seksuaalne väärkohtlemine	3	17,6	14	82,4	-	-
	Koolikiusamine	9	52,9	8	47,1	-	-
	Inimkaubandus	-	-	6	35,3	11	64,7
Kooliõpetaja (N = 33)	Hooletussejätmine	18	54,5	13	39,4	2	6,1
	Füüsiline väärkohtlemine	7	21,2	22	66,7	4	12,1
	Vaimne väärkohtlemine	19	57,6	9	27,3	5	15,2
	Seksuaalne väärkohtlemine	1	3,0	14	42,4	18	54,5
	Koolikiusamine	26	78,8	7	21,2	-	-
	Inimkaubandus	1	3,0	3	9,1	29	87,9
Kooli tugipersonal (N = 39)	Hooletussejätmine	30	78,9	8	21,1	-	-
	Füüsiline väärkohtlemine	13	33,3	25	64,1	1	2,6
	Vaimne väärkohtlemine	33	84,6	6	15,4	-	-
	Seksuaalne väärkohtlemine	-	-	30	76,9	9	23,1
	Koolikiusamine	35	89,7	4	10,3	-	-
	Inimkaubandus	-	-	3	7,7	36	92,3
Lasteaiaõpetaja, -	Hooletussejätmine	2	8,7	20	87,0	1	4,3

töötaja (N = 23)	Füüsiline väärkohtlemine	2	8,7	21	91,3	-	-
	Vaimne väärkohtlemine	2	8,7	17	73,9	4	17,4
	Seksuaalne väärkohtlemine	-	-	4	17,4	19	82,6
	Koolikiusamine	4	17,4	15	65,2	4	17,4
	Inimkaubandus	-	-	1	4,3	22	95,7

* Märkus. Andmete liigse segmenteerimise vältimiseks on algset skaalat tihendatud nii, et vastusevariandid “vähemalt kord nädalas” ja “vähemalt kord kuus” on liidetud. Siin nimetatud “vähemalt kord kuus”.

Lisa 3.2. Isikud, kelle käest saadakse informatsiooni väärkoheldud laste kohta ametite kaupa (arv, %)

Amet	Info allikas	Sageli		Mõnikord		Väga harva		Mitte kunagi	
		Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja (N = 81)	Lastekaitse- või sotsiaaltöötajalt	45	56,3	27	33,8	5	6,3	3	3,8
	Kooli tugipersonalilt	31	38,8	30	37,5	9	11,3	10	12,5
	Kooli õpetajalt	24	30,0	35	43,8	19	23,8	2	2,5
	Lasteaia personalilt	18	22,5	37	46,3	20	25,0	5	6,3
	Politseitöötajalt	20	25,0	33	41,3	19	23,8	8	10,0
	Lapse naabritelt	12	15,0	40	50,0	24	30,0	4	5,0
	Perearstilt	11	13,8	41	51,3	18	22,5	10	12,5
	Teistelt lastelt	8	10,0	37	46,3	25	31,3	10	12,5
	Vastaja tuvastas väärkohtlemise muu töö käigus	8	10,0	33	41,3	30	37,5	9	11,3
	Lapselt endalt	8	10,0	27	33,8	38	47,5	7	8,8
	Lapse vanemalt, sugulaselt	5	6,3	37	46,3	26	32,5	12	15,0
	Juhuslikult pealtnägijalt	5	6,3	24	30,0	34	42,5	17	21,3
	Haiglast	4	5,0	26	32,5	29	36,3	21	26,3
	Vastaja oli ise juhtumi pealtnägijaks	3	3,8	22	27,5	37	46,3	18	22,5
	Psühholoogilt/psühhiaatril	3	3,8	5	6,3	44	55,0	28	35,0
	Prokurörit, kohtunukult	4	5,0	5	6,3	30	37,5	41	51,3
	Kiirabi töötajalt	4	5,0	5	6,3	25	31,3	46	57,5
	Suhtlus- ja meelelahutus- portaalist internetis	3	3,8	9	11,3	11	13,8	57	71,3

Õiguskaitsetöötaja (N = 17)	Politsetöötajalt	9	52,9	6	35,3	2	11,8	-	-
	Kooli tugipersonalilt	6	35,3	7	41,2	4	23,5	-	-
	Lastekaitse- või sotsiaaltöötajalt	7	41,2	6	35,3	3	17,6	1	5,9
	Lapselt endalt	1	5,9	11	64,7	5	29,4		
	Kooli õpetajalt	2	11,8	7	41,2	7	41,2	1	5,9
	Teistelt lastelt	1	5,9	9	52,9	6	35,3	1	5,9
	Lapse vanemalt, sugulaselt	2	11,8	6	35,3	8	47,1	1	5,9
	Prokurörit, kohtunukult	2	11,8	5	29,4	7	41,2	3	17,6
	Haiglast	2	11,8	5	29,4	7	41,2	3	17,6
	Vastaja tuvastas väärkohtlemise muu töö käigus	1	5,9	5	29,4	9	52,9	2	11,8
	Psühholoogilt/psühhiaatrit	2	11,8	1	5,9	11	64,7	3	17,6
	Lapse naabritelt	-	-	3	17,6	13	76,5	1	5,9
	Kiirabi töötajalt	1	5,9	4	23,5	7	41,2	5	29,4
	lasteaia personalilt	-	-	4	23,5	9	52,9	4	23,5
	Perearstilt	-	-	4	23,5	8	47,1	5	29,4
	Juhuslikult pealtnägijatel	-	-	2	11,8	11	64,7	4	23,5
	Suhtlus- ja meelelahutusportaalidest internetis	-	-	3	17,6	9	52,9	5	29,4
Vastaja oli ise juhtumi pealtnägijaks	1	5,9	2	11,8	8	47,1	6	35,3	
Kooliõpetaja (N = 33)	Kooli õpetajalt	13	39,4	12	36,4	6	18,2	2	6,1
	Teistelt lastelt	6	18,2	18	54,5	5	15,2	4	12,1
	Kooli tugipersonalilt	10	30,3	9	27,3	7	21,2	7	21,2
	Lapselt endalt	3	9,1	17	51,5	8	24,2	5	15,2
	Vastaja oli ise juhtumi pealtnägijaks	1	3,0	15	45,5	8	24,2	9	27,3
	Juhuslikult pealtnägijatel	-	-	16	48,5	9	27,3	8	24,2
	Vastaja tuvastas väärkohtlemise muu töö käigus	-	-	14	42,4	10	30,3	9	27,3
	lasteaia personalilt	1	3,0	11	33,3	6	18,2	15	45,5
	Lapse vanemalt, sugulaselt	2	6,1	6	18,2	12	36,4	13	39,4

	Suhtlus- ja meelelahutusportaalidest internetis	4	12,1	5	15,2	8	24,2	16	48,5
	Lastekaitse- või sotsiaaltöötajalt	-	-	10	30,3	9	27,3	14	42,4
	Politseitöötajalt	1	3,0	7	21,2	8	24,2	17	51,5
	Lapse naabritelt	1	3,0	6	18,2	8	24,2	18	54,5
	Psühholoogilt/psühhiaatrit	2	6,1	-	-	12	36,4	19	57,6
	Prokuröriilt, kohtunukult	1	3,0	4	12,1	4	12,1	24	72,7
	Perearstilt	-	-	2	6,1	8	24,2	23	69,7
	Haiglast	-	-	1	3,0	10	30,3	22	66,7
	Kiirabi töötajalt	-	-	-	-	6	18,2	27	81,8
Kooli tugipersonal (N = 39)	Lapselt endalt	22	56,4	16	41,0	1	2,6	-	-
	Kooli õpetajalt	19	48,7	17	43,6	3	7,7	-	-
	Kooli tugipersonalilt	23	59,0	11	28,2	-	-	5	12,8
	Teistelt lastelt	15	38,5	19	48,7	5	12,8	-	-
	Vastaja tuvastas väärkohtlemise muu töö käigus	8	20,5	19	48,7	8	20,5	4	10,3
	Lastekaitse- või sotsiaaltöötajalt	8	20,5	16	41,0	9	23,1	6	15,4
	Lapse vanemalt, sugulastelt	3	7,7	16	41,0	14	35,9	6	15,4
	Vastaja oli ise juhtumi pealtnägijaks	1	2,6	16	41,0	16	41,0	6	15,4
	Juhuslikult pealtnägijatelt	1	2,6	11	28,2	15	38,5	12	30,8
	Lapse naabritelt	-	-	9	23,1	15	38,5	15	38,5
	lasteaia personalilt	2	5,1	6	15,4	13	33,3	18	46,2
	Perearstilt	2	5,1	7	17,9	9	23,1	21	53,8
	Psühholoogilt/psühhiaatrit	3	7,7	-	-	20	51,3	16	41,0
	Politseitöötajalt	-	-	6	15,4	17	43,6	16	41,0
	Suhtlus- ja meelelahutusportaalidest internetis	-	-	7	17,9	8	20,5	24	61,5
	Prokuröriilt, kohtunukult	2	5,1	3	7,7	6	15,4	28	71,8

	Haiglast	-	-	1	2,6	9	23,1	29	74,4
	Kiirabi töötajalt	-	-	-	-	4	10,3	35	89,7
Lasteaiaõpetaja, -töötaja (N = 23)	lasteaia personalilt	3	13,0	11	47,8	6	26,1	3	13,0
	Lapselt endalt	-	-	10	43,5	9	39,1	4	17,4
	Lastekaitse- või sotsiaaltöötajalt	1	4,3	10	43,5	6	26,1	6	26,1
	Kooli õpetajalt	-	-	11	47,8	4	17,4	8	34,8
	Teistelt lastelt	-	-	6	26,1	12	52,2	5	21,7
	Juhuslikult pealtnägijatel	1	4,3	6	26,1	9	39,1	7	30,4
	Kooli tugipersonalilt	-	-	8	34,8	7	30,4	8	34,8
	Suhtlus- ja meelelahutusportaalidest internetis	2	8,7	6	26,1	4	17,4	11	47,8
	Vastaja oli ise juhtumi pealtnägijaks	-	-	8	34,8	6	26,1	9	39,1
	Vastaja tuvastas väärkohtlemise muu töö käigus	-	-	5	21,7	11	47,8	7	30,4
	Lapse vanemalt, sugulastelt	-	-	5	21,7	11	47,8	7	30,4
	Lapse naabritelt	-	-	7	30,4	6	26,1	10	43,5
	Perearstilt	-	-	5	21,7	7	30,4	11	47,8
	Psühholoogilt/psühhiaatrit	-	-	-	-	11	47,8	12	52,2
Politseitöötajalt	-	-	2	8,7	6	26,1	15	65,2	
Haiglast	-	-	-	-	10	43,5	13	56,5	
Prokurörit, kohtunukult	-	-	1	4,3	5	21,7	17	73,9	
Kiirabi töötajalt	-	-	1	4,3	5	21,7	17	73,9	

Lisa 3.3. Väärkoheldud lapsest teatamata jätmise põhjused ametite kaupa (arv, %)*

Amet	Vastaja on jätnud väärkoheldud lapsest teatamata, kuna...	Mitte kunagi		Vahel		Sageli	
		Arv	%	Arv	%	Arv	%
Lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja (N = 81)	Ei olnud kindel, kas probleem on sekkumiseks piisavalt tõsine	45	55,6	34	42,0	2	2,5
	Ei teadnud, kelle poole pöörduda antud küsimuses	60	74,1	19	23,5	2	2,5
	Puudus õige lapsega tegelev spetsialist	58	71,6	21	25,9	2	2,5
	Kartis, et infot võidakse ebaausalt kasutada	49	60,5	30	37,0	2	2,5
	Info edastamine ei olnud vastaja ülesanne	73	90,1	8	9,9	-	-
Õiguskaitsetöötaja (N = 17)	Ei olnud kindel, kas probleem on sekkumiseks piisavalt tõsine	12	70,6	4	23,5	1	5,9
	Ei teadnud, kelle poole pöörduda antud küsimuses	15	88,2	1	5,9	1	5,9
	Puudus õige lapsega tegelev spetsialist	13	76,5	3	17,6	1	5,9
	Kartis, et infot võidakse ebaausalt kasutada	13	76,5	3	17,6	1	5,9
	Info edastamine ei olnud vastaja ülesanne	15	88,2	2	11,8	-	-
Kooliõpetaja (N = 33)	Ei olnud kindel, kas probleem on sekkumiseks piisavalt tõsine	19	57,6	12	36,4	2	6,1
	Ei teadnud, kelle poole pöörduda antud küsimuses	18	54,5	14	42,4	1	3,0
	Puudus õige lapsega tegelev spetsialist	16	48,5	9	27,3	8	24,2
	Kartis, et infot võidakse ebaausalt kasutada	16	48,5	15	45,5	2	6,1
	Info edastamine ei olnud vastaja ülesanne	26	78,8	7	21,2	-	-
Kooli tugipersonal (N = 39)	Ei olnud kindel, kas probleem on sekkumiseks piisavalt tõsine	23	59,0	16	41,0	-	-
	Ei teadnud, kelle poole pöörduda antud küsimuses	31	79,5	8	20,5	-	-
	Puudus õige lapsega tegelev spetsialist	27	69,2	11	28,2	1	2,6
	Kartis, et infot võidakse ebaausalt kasutada	25	64,1	14	35,9	-	-
	Info edastamine ei olnud vastaja ülesanne	34	87,2	5	12,8	-	-

* Märkus. Andmete liigse segmenteerimise vältimiseks on algset skaalat tihendatud nii, et vastusevariandid "harva" ja "mõnikord" on liidetud. Siin nimetatud "vahel".

Lisa 3.4. Dokumendid, milles on kirjas laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamise ja abistamise põhimõtted ametite kaupa (arv; %)

		Ja, on		Ei ole		Ei tea		Ei ole sellist dokumenti olemas	
		Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja (N = 81)	Ametijuhendis	42	52,5	35	43,8	-	-	3	3,8
	Asutuse või struktuuriüksuse põhimääruses	12	14,8	46	56,8	20	24,7	3	3,7
	Asutuse või struktuuriüksuse arengukavas	11	13,6	48	59,3	17	21,0	5	6,2
	Asutuse sisekorraeeskirjas või kodukorras	6	7,4	56	69,1	14	17,3	5	6,2
Õiguskaitsetöötaja (N = 17)	Ametijuhendis	9	56,3	6	37,5	-	-	1	6,3
	Asutuse või struktuuriüksuse põhimääruses	6	35,3	7	41,2	2	11,8	2	11,8
	Asutuse või struktuuriüksuse arengukavas	4	23,5	6	35,3	6	35,3	1	5,9
	Asutuse sisekorraeeskirjas või kodukorras	1	5,9	11	64,7	3	17,6	2	11,8
Kooliõpetaja (N = 33)	Ametijuhendis	7	21,9	16	50,0	8	25,0	1	3,1
	Asutuse või struktuuriüksuse põhimääruses	7	21,2	9	27,3	16	48,5	1	3,0
	Asutuse või struktuuriüksuse arengukavas	3	9,1	8	24,2	21	63,6	1	3,0
	Asutuse sisekorraeeskirjas või kodukorras	11	33,3	7	21,2	14	42,4	1	3,0
Kooli tugipersonal (N = 39)	Ametijuhendis	17	45,9	16	43,2	1	2,7	3	8,1
	Asutuse või struktuuriüksuse põhimääruses	7	17,9	18	46,2	13	33,3	1	2,6
	Asutuse või struktuuriüksuse arengukavas	7	17,9	18	46,2	13	33,3	1	2,6
	Asutuse sisekorraeeskirjas või kodukorras	14	35,9	15	38,5	8	20,5	2	5,1
Lasteaiaõpetaja, -töötaja (N = 23)	Ametijuhendis	9	40,9	8	36,4	5	22,7	-	-
	Asutuse või struktuuriüksuse põhimääruses	9	39,1	2	8,7	12	52,2	-	-
	Asutuse või struktuuriüksuse arengukavas	3	13,0	6	26,1	14	60,9	-	-
	Asutuse sisekorraeeskirjas või kodukorras	11	47,8	4	17,4	8	34,8	-	-

Lisa 3.5. Väärkoheldud laste abistamist ja koostööd reguleeriva juhendi vajalikkuse põhjendused ametite kaupa (arv, %)*

	Konkreetselt juhendit on vaja, sest lastega töötavad isikud ...	nõus		ei oska öelda		ei ole nõus	
		Arv	%	Arv	%	Arv	%
Lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja (N = 81)	... ei tea oma kohustusest teatada väärkoheldud lapsest	47	58,0	3	3,7	31	38,3
	... ei oska väärkohtlemise märke ära tunda	54,0	66,7	6,0	7,4	21	25,9
	... ei tea, keda teavitada väärkoheldud lapsest	41,0	50,6	7,0	8,6	33	40,7
	... ei tea, kuidas teavitada	44,0	54,3	5,0	6,2	32	39,5
	... ei tea, millist abi nad võiksid lapsele pakkuda	51,0	63,0	7,0	8,6	23	28,4
	... ei tea, kellega oleks vaja koostööd teha	37,0	45,7	10,0	12,3	34	42,0
	Puudub vajadus konkreetse juhendi järele	9,0	11,4	8,0	10,1	62	78,5
Õiguskaitsetöötaja (N = 17)	... ei tea oma kohustusest teatada väärkoheldud lapsest	11	64,7	1	5,9	5	29,4
	... ei oska väärkohtlemise märke ära tunda	14	82,4	-	-	3	17,6
	... ei tea, keda teavitada väärkoheldud lapsest	13	76,5	-	-	4	23,5
	... ei tea, kuidas teavitada	14	82,4	-	-	3	17,6
	... ei tea, millist abi nad võiksid lapsele pakkuda	13	76,5	-	-	4	23,5
	... ei tea, kellega oleks vaja koostööd teha	11	64,7	-	-	6	35,3
	Puudub vajadus konkreetse juhendi järele	3	17,6	-	-	14	82,4
Kooliõpetaja (N = 33)	... ei tea oma kohustusest teatada väärkoheldud lapsest	20	60,6	3	9,1	10	30,3
	... ei oska väärkohtlemise märke ära tunda	22	66,7	2	6,1	9	27,3
	... ei tea, keda teavitada väärkoheldud lapsest	19	57,6	5	15,2	9	27,3
	... ei tea, kuidas teavitada	18	54,5	4	12,1	11	33,3
	... ei tea, millist abi nad võiksid lapsele pakkuda	23	69,7	4	12,1	6	18,2
	... ei tea, kellega oleks vaja koostööd teha	20	60,6	2	6,1	11	33,3
	Puudub vajadus konkreetse juhendi järele	1	3,0	7	21,2	25	75,8
Kooli tugipersonal (N = 39)	... ei tea oma kohustusest teatada väärkoheldud lapsest	24	61,5	3	7,7	12	30,8
	... ei oska väärkohtlemise märke ära tunda	28	71,8	5	12,8	6	15,4
	... ei tea, keda teavitada väärkoheldud lapsest	26	66,7	4	10,3	9	23,1
	... ei tea, kuidas teavitada	28	71,8	4	10,3	7	17,9
	... ei tea, millist abi nad võiksid lapsele pakkuda	30	76,9	6	15,4	3	7,7
	... ei tea, kellega oleks vaja koostööd teha	28	71,8	5	12,8	6	15,4

	Puudub vajadus konkreetse juhendi järele	2	5,1	1	2,6	36	92,3
Lasteaiaõpetaja, -töötaja (N = 23)	... ei tea oma kohustusest teatada väärkoheldud lapsest	16	69,6	3	13,0	4	17,4
	... ei oska väärkohtlemise märke ära tunda	19	82,6	1	4,3	3	13,0
	... ei tea, keda teavitada väärkoheldud lapsest	13	56,5	2	8,7	8	34,8
	... ei tea, kuidas teavitada	14	60,9	3	13,0	6	26,1
	... ei tea, millist abi nad võiksid lapsele pakkuda	15	65,2	4	17,4	4	17,4
	... ei tea, kellega oleks vaja koostööd teha	14	60,9	2	8,7	7	30,4
	Puudub vajadus konkreetse juhendi järele	3	13,0	1	4,3	19	82,6

* Märkus. Andmete liigse segmenteerimise vältimiseks on algset skaalat tihendatud nii, et vastusevariandid “olen täiesti nõus” ja “olen nõus” ning “ei ole nõus” ja “ei ole üldse nõus” on liidetud. Uus skaala on “nõus”, “ei oska öelda”, “ei ole nõus”.

Lisa 3.6. Hinnang koostöö toimimisele väärkoheldud laste abistamisel ametite kaupa (arv, %)

		Koostöö on alati toimiv		Koostöö on jhuslik		Koostöö toimib ainult isiklike tutvuste pinnal		Ei tee koostööd	
		Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja	Politseitöötajad	53	67,1	22	27,8	4	5,1	-	-
	Prokurörid	7	9,0	32	41,0	-	-	39	50,0
	Lastekaitse- või sotsiaaltöötajad	75	92,6	3	3,7	3	3,7	-	-
	Perearstid ja teised tervishoiutöötajad	42	53,2	26	32,9	8	10,1	3	3,8
	Kooliõpetajad	35	44,3	33	41,8	9	11,4	2	2,5
	Lasteaia õpetajad	44	55,7	24	30,4	6	7,6	5	6,3
	Koolide tugipersonal	51	64,6	23	29,1	2	2,5	3	3,8
	Psühholoogid, terapeutid	29	36,7	32	40,5	7	8,9	11	13,9
	Lapse perekond	22	27,8	50	63,3	3	3,8	4	5,1
	Lastekodu töötajad	50	63,3	11	13,9	3	3,8	15	19,0
	Turvakodu/ varjupaiga töötajad	43	55,1	18	23,1	2	2,6	15	19,2
Õiguskaitsetöötaja	Politseitöötajad	15	88,2	1	5,9	1	5,9	-	-
	Prokurörid	14	87,5	-	-	1	6,3	1	6,3
	Lastekaitse- või sotsiaaltöötajad	11	68,8	3	18,8	2	12,5	-	-
	Perearstid ja teised tervishoiutöötajad	2	12,5	11	68,8	3	18,8	-	-

	Kooliõpetajad	2	12,5	6	37,5	6	37,5	2	12,5
	Lasteaia õpetajad	-	-	6	37,5	6	37,5	4	25,0
	Koolide tugipersonal	7	43,8	7	43,8	2	12,5	-	-
	Psühholoogid, terapeudid	4	25,0	8	50,0	4	25,0	-	-
	Lapse perekond	1	6,3	12	75,0	1	6,3	2	12,5
	Lastekodu töötajad	6	37,5	7	43,8	2	12,5	1	6,3
	Turvakodu/ varjupaiga töötajad	8	50,0	6	37,5	1	6,3	1	6,3
Kooliõpetaja	Politseitöötajad	13	41,9	10	32,3	2	6,5	6	19,4
	Prokurörid	2	6,5	4	12,9	-	-	25	80,6
	Lastekaitse- või sotsiaaltöötajad	18	58,1	8	25,8	1	3,2	4	12,9
	Pearstid ja teised tervishoiutöötajad	8	25,8	10	32,3	1	3,2	12	38,7
	Kooliõpetajad	21	67,7	9	29,0	-	-	1	3,2
	Lasteaia õpetajad	13	41,9	13	41,9	-	-	5	16,1
	Koolide tugipersonal	22	71,0	9	29,0	-	-	-	-
	Psühholoogid, terapeudid	9	29,0	13	41,9	1	3,2	8	25,8
	Lapse perekond	7	23,3	18	60,0	2	6,7	3	10,0
	Lastekodu töötajad	7	22,6	5	16,1	1	3,2	18	58,1
	Turvakodu/ varjupaiga töötajad	8	25,8	5	16,1	1	3,2	17	54,8
Kooli tugipersonal	Politseitöötajad	16	43,2	12	32,4	8	21,6	1	2,7
	Prokurörid	1	2,8	7	19,4	2	5,6	26	72,2
	Lastekaitse- või sotsiaaltöötajad	31	81,6	6	15,8	1	2,6	-	-
	Pearstid ja teised tervishoiutöötajad	9	24,3	19	51,4	4	10,8	5	13,5
	Kooliõpetajad	25	67,6	11	29,7	1	2,7	-	-
	Lasteaia õpetajad	4	11,1	12	33,3	2	5,6	18	50,0
	Koolide tugipersonal	33	86,8	5	13,2	-	-	-	-
	Psühholoogid, terapeudid	20	52,6	13	34,2	3	7,9	2	5,3
	Lapse perekond	8	21,6	27	73,0	1	2,7	1	2,7
	Lastekodu töötajad	13	37,1	8	22,9	-	-	14	40,0
	Turvakodu/ varjupaiga töötajad	13	37,1	9	25,7	1	2,9	12	34,3
Lasteaiaõpetaja, -töötaja	Politseitöötajad	4	17,4	10	43,5	2	8,7	7	30,4
	Prokurörid	1	4,3	4	17,4	-	-	18	78,3

Lastekaitse- või sotsiaaltöötajad	11	47,8	9	39,1	1	4,3	2	8,7
Perearstid ja teised tervishoiutöötajad	3	13,0	16	69,6	-	-	4	17,4
Kooliõpetajad	5	21,7	14	60,9	2	8,7	2	8,7
Lasteaia õpetajad	14	60,9	7	30,4	2	8,7	-	-
Koolide tugipersonal	5	21,7	11	47,8	6	26,1	1	4,3
Psühholoogid, terapeutid	3	13,0	8	34,8	9	39,1	3	13,0
Lapse perekond	7	30,4	11	47,8	3	13,0	2	8,7
Lastekodu töötajad	2	8,7	3	13,0	4	17,4	14	60,9
Turvakodu/ varjupaiga töötajad	3	13,0	4	17,4	5	21,7	11	47,8

Lisa 3.7. Hinnang tagasiside saamisele, kui vastaja on eelnevalt väärkoheldud lapse teise spetsialisti juurde või asutusse saatnud (ametite kaupa; arv, %)

Tagasiside saamine	Lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja (N = 81)		Õiguskaitsetöötaja (N = 17)		Kooliõpetaja (N = 33)		Kooli tugipersonal (N = 39)		Lasteaiaõpetaja, -töötaja (N = 23)	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Saab alati	12	14,8	2,0	11,8	2	6,1	5,0	12,8	-	-
Saab siis, kui ise küsib	55	67,9	12,0	70,6	9	27,3	24,0	61,5	12	52,2
Ei saa, kuid infot oleks vaja edasiseks tööks	11	13,6	3	17,6	8	24,2	8	20,5	3	13,0
Ei saa ja see ei puutu vastajasse	-	-	-	-	1	3,0	-	-	-	-
Vastaja ei tegele väärkoheldud lastega/ vastajal ei ole sellist olukorda olnud	3	3,7	-	-	13	39,4	2	5,1	8	34,8

Lisa 3.8. Takistused väärkoheldud laste abistamisel ametite kaupa (arv, %)

		On nõus		Ei ole nõus		Ei oska öelda		Ei tegele oma töös väärkoheldud laste abistamisega	
		Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja (N = 81)	inimesed ei teavita abivajavast lapsest	61	75,3	17	21,0	3	3,7	-	-
	teised spetsialistid ei teata abivajavast lapsest	37	45,7	38	46,9	6	7,4	-	-
	isikuandmete kaitse seadus keelab info edastamise	47	58,0	26	32,1	8	9,9	-	-
	seadus keelab kodukülastuse	21	25,9	50	61,7	9	11,1	1	1,2
	puuduvad abistamiseks vajalikud ressursid	37	45,7	41	50,6	2	2,5	1	1,2
	puuduvad abistamiseks vajalikud teenused	49	60,5	28	34,6	4	4,9	-	-
	vajalikud teenused ei ole kättesaadavad	55	67,9	17	21,0	9	11,1	-	-
	teised spetsialistid ei täida korralikult oma tööülesandeid	17	21,0	29	35,8	35	43,2	-	-
Õiguskaitsetöötaja (N = 17)	inimesed ei teavita abivajavast lapsest	13	76,5	1	5,9	1	5,9	2	11,8
	teised spetsialistid ei teata abivajavast lapsest	8	47,1	3	17,6	4	23,5	2	11,8
	isikuandmete kaitse seadus keelab info edastamise	1	5,9	10	58,8	4	23,5	2	11,8
	seadus keelab kodukülastuse	1	5,9	10	58,8	4	23,5	2	11,8
	puuduvad abistamiseks vajalikud ressursid	5	29,4	10	58,8			2	11,8
	puuduvad abistamiseks vajalikud teenused	4	23,5	7	41,2	4	23,5	2	11,8
	vajalikud teenused ei ole kättesaadavad	8	47,1	3	17,6	4	23,5	2	11,8
	teised spetsialistid ei täida korralikult oma tööülesandeid	5	29,4	5	29,4	5	29,4	2	11,8
Kooliõpetaja (N = 33)	inimesed ei teavita abivajavast lapsest	24	72,7	4	12,1	2	6,1	3	9,1
	teised spetsialistid ei teata abivajavast lapsest	13	39,4	10	30,3	7	21,2	3	9,1
	isikuandmete kaitse seadus keelab info edastamise	21	63,6	7	21,2	2	6,1	3	9,1
	seadus keelab kodukülastuse	18	54,5	6	18,2	7	21,2	2	6,1
	puuduvad abistamiseks vajalikud ressursid	17	51,5	11	33,3	2	6,1	3	9,1
	puuduvad abistamiseks vajalikud teenused	14	42,4	7	21,2	9	27,3	3	9,1
	vajalikud teenused ei ole kättesaadavad	11	33,3	5	15,2	14	42,4	3	9,1
	teised spetsialistid ei täida korralikult oma tööülesandeid	5	15,2	11	33,3	14	42,4	3	9,1

Kooli tugipersonal (N = 39)	inimesed ei teavita abivajavast lapsest	30	76,9	4	10,3	5	12,8	-	-
	teised spetsialistid ei teata abivajavast lapsest	18	46,2	17	43,6	4	10,3	-	-
	isikuandmete kaitse seadus keelab info edastamise	19	48,7	13	33,3	6	15,4	1	2,6
	seadus keelab kodukülastuse	18	46,2	15	38,5	6	15,4	-	-
	puuduvad abistamiseks vajalikud ressursid	24	61,5	13	33,3	2	5,1	-	-
	puuduvad abistamiseks vajalikud teenused	15	38,5	14	35,9	10	25,6	-	-
	vajalikud teenused ei ole kättesaadavad	18	46,2	11	28,2	10	25,6	-	-
	teised spetsialistid ei täida korralikult oma tööülesandeid	8	20,5	19	48,7	12	30,8	-	-
Lasteaiaõpetaja, -töötaja (N = 23)	inimesed ei teavita abivajavast lapsest	21	91,3	1	4,3	1	4,3	-	-
	teised spetsialistid ei teata abivajavast lapsest	18	78,3	3	13,0	2	8,7	-	-
	isikuandmete kaitse seadus keelab info edastamise	16	69,6	5	21,7	2	8,7	-	-
	seadus keelab kodukülastuse	11	47,8	5	21,7	7	30,4	-	-
	puuduvad abistamiseks vajalikud ressursid	15	65,2	6	26,1	2	8,7	-	-
	puuduvad abistamiseks vajalikud teenused	11	47,8	7	30,4	5	21,7	-	-
	vajalikud teenused ei ole kättesaadavad	10	43,5	10	43,5	3	13,0	-	-
	teised spetsialistid ei täida korralikult oma tööülesandeid	7	30,4	5	21,7	11	47,8	-	-

Lisa 3.9. Sekkumise vajalikkus näidisjuhtumite korral ametite kaupa (N; %)

Juhtumid	Jah, kindlasti	Ei sekkuks, sest ei ole vajalik		Ei sekkuks, sest see ei ole vastaja ülesanne		Ei sekkuks, sest juhtum ei puutu vastajasse		Ei sekkuks mõnel muul põhjusel			
		Arv	%	Arv	%	Arv	Arv	%	Arv	%	
juhtum A	Lastekaitse-, sotsiaaltöötaja	77	95,1	1	1,2	1	1,2	1	1,2	1	1,2
	Õiguskaitsetöötaja	17	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kooliõpetaja	25	75,8	1	3,0	4	12,1	2	6,1	1	3,0
	Kooli tugipersonal	34	87,2	-	-	2	5,1	2	5,1	1	2,6
	Lasteaiaõpetaja, -töötaja	16	69,6	3	13,0	2	8,7	-	-	2	8,7
juhtum B	Lastekaitse-, sotsiaaltöötaja	78	96,3	3	3,7	-	-	-	-	-	-
	Õiguskaitsetöötaja	17	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kooliõpetaja	32	97,0	-	-	1	3,0	-	-	-	-
	Kooli tugipersonal	39	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lasteaiaõpetaja, -töötaja	18	78,3	-	-	1	4,3	-	-	4	17,4
juhtum C	Lastekaitse-, sotsiaaltöötaja	71	87,7	5	6,2	-	-	-	-	5	6,2
	Õiguskaitsetöötaja	13	76,5	2	11,8	-	-	-	-	2	11,8
	Kooliõpetaja	15	45,5	7	21,2	6	18,2	-	-	5	15,2
	Kooli tugipersonal	36	92,3	2	5,1	1	2,6	-	-	-	-
	Lasteaiaõpetaja, -töötaja	14	60,9	2	8,7	4	17,4	1	4,3	2	8,7
juhtum D	Lastekaitse-, sotsiaaltöötaja	78	97,5	1	1,3	1	1,3	-	-	-	-
	Õiguskaitsetöötaja	17	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kooliõpetaja	32	97,0	-	-	-	-	1	3,0	-	-
	Kooli tugipersonal	39	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lasteaiaõpetaja, -töötaja	20	87,0	-	-	2	8,7	1	4,3	-	-
juhtum E	Lastekaitse-, sotsiaaltöötaja	80	98,8	1	1,2	-	-	-	-	-	-
	Õiguskaitsetöötaja	17	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kooliõpetaja	32	97,0	1	3,0	-	-	-	-	-	-
	Kooli tugipersonal	37	94,9	-	-	1	2,6	1	2,6	-	-
	Lasteaiaõpetaja, -töötaja	20	87,0	-	-	-	-	2	8,7	1	4,3

Lisa 3.10. Juhtum A. Sekkumise viisid ja juhtumi lahendamisse kaasatavad isikud ametite kaupa (variandiga nõustunute arv ja %)

<i>Kõhn ja määrduvalt riides algklassiealine laps küsib tänaval möödujatelt raha oma emale rohtude ostmiseks.</i>	Lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja (N = 81)		Õiguskaitsetöötaja (N = 17)		Kooliõpetaja (N = 33)		Kooli tugipersonal (N = 39)		Lasteaiaõpetaja, -töötaja (N = 23)	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
edastaks info spetsialistile	36	44,4	13	76,5	11	33,3	29	74,4	10	43,5
vestleks lapse, vanemaga	66	81,5	14	82,4	19	57,6	28	71,8	15	65,2
teeks kodukülastuse	46	56,8	2	11,8	1	3,0	-	-	-	-
suunaks meditsiinilisele läbivaatusele	20	24,7	-	-	-	-	2	5,1	3	13,0
suunaks teenusele (näiteks nõustamine, sotsiaaltoetused vms)	22	27,2	3	17,6	2	6,1	5	12,8	2	8,7
moodustaks sekkumismeeskonna	12	14,8	-	-	2	6,1	3	7,7	-	-
suunaks hoolekandeesutusse (turvakodu, varjupaik)	4	4,9	1	5,9	3	9,1	1	2,6	7	30,4
algataks perest eraldamise	2	2,5	-	-	-	-	-	-	-	-
kaasaks lastekaitsetöötaja	70	86,4	17	100,0	22	66,7	34	87,2	18	78,3
kaasaks politsei	26	32,1	8	47,1	9	27,3	9	23,1	4	17,4
kaasaks tervishoiutöötaja	52	64,2	9	52,9	10	30,3	21	53,8	10	43,5
kaasaks klassijuhataja	41	50,6	7	41,2	14	42,4	18	46,2	11	47,8
kaasaks kooli tugipersonali (psühholoog, sotsiaaltöötaja, -pedagoog vm)	48	59,3	8	47,1	19	57,6	34	87,2	13	56,5
kaasaks psühholoogi	25	30,9	6	35,3	11	33,3	12	30,8	6	26,1
kaasaks lapsevanema	67	82,7	15	88,2	17	51,5	32	82,1	15	65,2

Lisa 3.11. Juhtum B. Sekkumise viisid ja juhtumi lahendamisse kaasatavad isikud ametite kaupa (variandiga nõustunute arv ja %)

<i>10–11aastane poiss räägib lahkest 40ndates võõrast mehest, kes on teda pärast kooli mõnel korral külla kutsunud ja jäätist pakkunud.</i>	Lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja (N = 81)		Õiguskaitsetöötaja (N = 17)		Kooliõpetaja (N = 33)		Kooli tugipersonal (N = 39)		Lasteaiaõpetaja, -töötaja (N = 23)	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
edastaks info spetsialistile	58	71,6	15	88,2	24	72,7	31	79,5	14	60,9
vestleks lapse, vanemaga	63	77,8	12	70,6	22	66,7	34	87,2	18	78,3
teeks kodukülastuse	31	38,3	1	5,9	-	-	1	2,6	-	-
suunaks meditsiinilisele läbivaatusele	14	17,3	4	23,5	1	3,0	3	7,7	4	17,4
suunaks teenusele (näiteks nõustamine, sotsiaaltoetused vms)	15	18,5	-	-	2	6,1	4	10,3	4	17,4
moodustaks sekkumismeeskonna	17	21,0	3	17,6	2	6,1	2	5,1		
suunaks hoolekandeesutusse (turvakodu, varjupaik)	1	1,2	1	5,9	-	-	-	-	2	8,7
algataks perest eraldamise	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4,3
kaasaks lastekaitsetöötaja	75	92,6	14	82,4	23	69,7	31	79,5	16	69,6
kaasaks politsei	58	71,6	16	94,1	16	48,5	29	74,4	5	21,7
kaasaks tervishoiutöötaja	34	42,0	8	47,1	8	24,2	14	35,9	14	60,9
kaasaks klassijuhataja	27	33,3	3	17,6	13	39,4	8	20,5	8	34,8
kaasaks kooli tugipersonali (psühholoog, sotsiaaltöötaja, -pedagoog vm)	25	30,9	3	17,6	18	54,5	23	59,0	13	56,5
kaasaks psühholoogi	43	53,1	10	58,8	13	39,4	16	41,0	11	47,8
kaasaks lapsevanema	68	84,0	14	82,4	23	69,7	36	92,3	16	69,6

Lisa 3.12. Juhtum C. Sekkumise viisid ja juhtumi lahendamisse kaasatavad isikud ametite kaupa (variandiga nõustunute arv ja %)

<i>Üksi elav umbes 15-aastane nooruk, kelle vanemad on läinud välismaale tööle.</i>	Lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja (N = 81)		Õiguskaitsetöötaja (N = 17)		Kooliõpetaja (N = 33)		Kooli tugipersonal (N = 39)		Lasteaiaõpetaja, -töötaja (N = 23)	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
edastaks info spetsialistile	38	46,9	13	76,5	12	36,4	32	82,1	13	56,5
vestleks lapse, vanemaga	67	82,7	8	47,1	9	27,3	30	76,9	8	34,8
teeks kodukülastuse	55	67,9	2	11,8	1	3,0	8	20,5	-	-
suunaks meditsiinilisele läbivaatusele	2	2,5	-	-	-	-	-	-	2	8,7
suunaks teenusele (näiteks nõustamine, sotsiaaltoetused vms)	14	17,3	2	11,8	-	-	8	20,5	2	8,7
moodustaks sekkumismeeskonna	13	16,0	2	11,8	-	-	4	10,3	2	8,7
suunaks hoolekandeesutusse (turvakodu, varjupaik)	6	7,4	2	11,8	1	3,0	6	15,4	4	17,4
algataks perest eraldamise	1	1,2	-	-	-	-	-	-	1	4,3
kaasaks lastekaitsetöötaja	67	82,7	14	82,4	18	54,5	35	89,7	13	56,5
kaasaks politsei	13	16,0	4	23,5	2	6,1	6	15,4	1	4,3
kaasaks tervishoiutöötaja	7	8,6			3	9,1	1	2,6	5	21,7
kaasaks klassijuhataja	60	74,1	4	23,5	13	39,4	24	61,5	8	34,8
kaasaks kooli tugipersonali (psühholoog, sotsiaaltöötaja, -pedagoog vm)	45	55,6	6	35,3	11	33,3	29	74,4	8	34,8
kaasaks psühholoogi	25	30,9	1	5,9	5	15,2	5	12,8	8	34,8
kaasaks lapsevanema	60	74,1	8	47,1	14	42,4	30	76,9	7	30,4

Lisa 3.13. Juhtum D. Sekkumise viisid ja juhtumi lahendamisse kaasatavad isikud ametite kaupa (variandiga nõustunute arv ja %)

<i>Laps ei taha kehalise tunnis riideid vahetada. Seejärel selgub, et lapsel on sinikad kintsu ja kaela peal, laps ise väidab, et kukkus.</i>	Lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja (N = 81)		Õiguskaitsetöötaja (N = 17)		Kooliõpetaja (N = 33)		Kooli tugipersonal (N = 39)		Lasteaiaõpetaja, -töötaja (N = 23)	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
edastaks info spetsialistile	55	67,9	16	94,1	21	63,6	28	71,8	15	65,2
vestleks lapse, vanemaga	74	91,4	12	70,6	23	69,7	38	97,4	16	69,6
teeks kodukülastuse	43	53,1	1	5,9	4	12,1	7	17,9	-	-
suunaks meditsiinilisele läbivaatusele	69	85,2	14	82,4	17	51,5	28	71,8	13	56,5
suunaks teenusele (näiteks nõustamine, sotsiaaltoetused vms)	12	14,8	1	5,9	4	12,1	8	20,5	6	26,1
moodustaks sekkumismeeskonna	26	32,1	1	5,9	2	6,1	9	23,1	1	4,3
suunaks hoolekandeesutusse (turvakodu, varjupaik)	8	9,9	1	5,9	-	-	5	12,8	4	17,4
algataks perest eraldamise	4	4,9	1	5,9	-	-	1	2,6	-	-
kaasaks lastekaitsetöötaja	74	91,4	16	94,1	21	63,6	37	94,9	16	69,6
kaasaks politsei	56	69,1	17	100,0	13	39,4	16	41,0	5	21,7
kaasaks tervishoiutöötaja	74	91,4	13	76,5	22	66,7	29	74,4	12	52,2
kaasaks klassijuhataja	52	64,2	7	41,2	22	66,7	23	59,0	13	56,5
kaasaks kooli tugipersonali (psühholoog, sotsiaaltöötaja, -pedagoog vm)	41	50,6	7	41,2	17	51,5	32	82,1	11	47,8
kaasaks psühholoogi	38	46,9	8	47,1	13	39,4	16	41,0	11	47,8
kaasaks lapsevanema	57	70,4	8	47,1	18	54,5	23	59,0	11	47,8

Lisa 3.14. Juhtum E. Sekkumise viisid ja juhtumi lahendamisse kaasatavad isikud ametite kaupa (variandiga nõustunute arv ja %)

<i>Päevasel ajal magab pargis joobes ema, kes on koos umbes nelja-aastase lapsega.</i>	Lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja (N = 81)		Õiguskaitsetöötaja (N = 17)		Kooliõpetaja (N = 33)		Kooli tugipersonal (N = 39)		Lasteaiaõpetaja, -töötaja (N = 23)	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
edastaks info spetsialistile	54	66,7	17	100,0	26	78,8	35	89,7	16	69,6
vestleks lapse, vanemaga	53	65,4	7	41,2	6	18,2	12	30,8	10	43,5
teeks kodukülastuse	38	46,9	3	17,6	-	-	1	2,6	-	-
suunaks meditsiinilisele läbivaatusele	14	17,3	2	11,8	1	3,0	2	5,1	2	8,7
suunaks teenusele (näiteks nõustamine, sotsiaaltoetused vms)	25	30,9	3	17,6	3	9,1	4	10,3	2	8,7
moodustaks sekkumismeeskonna	27	33,3	1	5,9	1	3,0	4	10,3	1	4,3
suunaks hoolekandeesutusse (turvakodu, varjupaik)	44	54,3	9	52,9	4	12,1	18	46,2	6	26,1
algataks perest eraldamise	11	13,6	1	5,9	-	-	3	7,7	1	4,3
kaasaks lastekaitsetöötaja	77	95,1	16	94,1	27	81,8	36	92,3	17	73,9
kaasaks politsei	60	74,1	13	76,5	30	90,9	32	82,1	11	47,8
kaasaks tervishoiutöötaja	47	58,0	8	47,1	12	36,4	20	51,3	8	34,8
kaasaks klassijuhataja	7	8,6	-	-	2	6,1	1	2,6	6	26,1
kaasaks kooli tugipersonali (psühholoog, sotsiaaltöötaja, -pedagoog vm)	3	3,7	-	-	1	3,0	6	15,4	6	26,1
kaasaks psühholoogi	43	53,1	4	23,5	10	30,3	11	28,2	7	30,4
kaasaks lapsevanema	48	59,3	4	23,5	7	21,2	13	33,3	8	34,8